

Projekt NAKI č. DG18P02OVV066

Hortus Montium Mediorum. Dokumentace, výzkum a prezentace kulturního dědictví vybraných lokalit východního Českého středohoří

<http://ff.ujep.cz/hortus/>

Nmap – Specializovaná mapa s odborným obsahem

KONOJEDY – PAMÁTKOVÝ FOND OBCE A JEJÍHO OKOLÍ

Příloh č. 1: Textová a obrazová část

Mgr. Jakub Pátek, Ph.D., PhDr. Kamil Podroužek, Ph.D., Mgr. Táňa Šimková, Ph.D., PhDr. Petr Hrubý, Mgr. Jan Horák, Mgr. David Skalický, PhDr. Václav Zeman, Mgr. Lucie Drmolová, Bc. Veronika Chalupová

Filozofická fakulta UJEP v Ústí nad Labem, 2021

Obsah

1. Syntetické studie k objektům a jejich souborům	1
1.1 Stavební dějiny zámků v Konojedech.....	1
1.2 Servitský klášter v Konojedech	17
1.3 Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech.....	24
1.4 Zánik kostela sv. Havla v Bílém Kostelci	31
1.5 Konojedské mlýny na Úštěckém potoce	35
1.6 Sochy a kříže v Konojedech.....	48
2. Katalog jednotlivých objektů	52
2.1 Panská sídla	52
KONOJEDY, ZÁMEK Č. P. 61.....	52
ZÁMECKÁ ZAHRADA V KONOJEDECH	54
2.2 Sakrální památky	55
KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE V KONOJEDECH.....	55
KOSTEL SV. HAVLA V BÍLÉM KOSTELCI.....	56
2.3 Technické a hospodářské objekty	58
HORNÍ DUBIČNÁ, MLÝN Č. P. 37 (DŘÍVE Č. P. 7) – MAHL UND ÖELMÜHLE.....	58
HOSPODÁŘSKÝ DVŮR S PIVOVAREM	59
LOM NA KÁMEN POD DUBÍ HOROU.....	60
SKLEPY V TERASE KOSTELA.....	61
HOSPODÁŘSKÝ DVŮR „GROSSER MAYERHOF“	63
STUDÁNKA U Č. P. 44	64
KONOJEDY, MLÝN NA STŘELNÝ PRACH (PULVERMÜHLE), Č. P. 87.....	65
KONOJEDY, MLÝN U POPLUŽNÍHO DVORA Č. P. 88 (KAHNMÜHLE, RAYMÜHLE, KONMÜHLE).....	66
2.4 Drobné památky	67
KŘÍŽ U CESTY NA ÚŠTĚK	67
KŘÍŽ U Č. P. 67 V CENTRU OBCE	68
KŘÍŽ RODINY RÖSLEROVY (U BÝVALÉ CESTY K POPLUŽNÍMU DVORU).....	69

KŘÍŽ U CESTY NA BÍLÝ KOSTELEČ.....	70
KŘÍŽ ANNY MARIE RICHTEROVÉ (U CESTY NA BRUSOV).....	72
KŘÍŽ U ZÁMECKÉHO RYBNÍKA.....	73
KŘÍŽ U SILNICE SEVERNĚ OD DUBIČNÉ.....	74
DUBIČNÁ, KŘÍŽ NA NÁVSI	76
DUBIČNÁ, KŘÍŽ NA ROZCESTÍ NAPROTI DOMU Č. P. 50	77
KAMENOSOCHAŘSKÉ PAMÁTKY KONOJED.....	78

2.5 Venkovské stavby 94

BÍLÝ KOSTELEČ, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 26	94
BÍLÝ KOSTELEČ, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 22	95
BÍLÝ KOSTLEČ, SÝPKA U DOMU Č. P. 22.....	96
BÍLÝ KOSTELEČ, VENKOVSKÝ DŮM Č. EV. 38	97
BÍLÝ KOSTELEČ, VENKOVSKÝ DŮM Č. EV. 33	98
BÍLÝ KOSTELEČ, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 16	99
BÍLÝ KOSTELEČ, VENKOVSKÝ DŮM Č. EV. 34	100
DUBIČNÁ, VENKOVSKÁ USEDLOST Č. P. 1.....	101
DUBIČNÁ, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 34.....	102
DUBIČNÁ, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 35.....	103
DUBIČNÁ, DŮM Č. P. 18.....	104
DUBIČNÁ, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 33.....	105
DUBIČNÁ, DŮM Č. P. 39.....	106
DUBIČNÁ, STODOLA U Č. P. 1	107
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 11.....	108
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 27.....	109
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 31.....	110
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 33.....	111
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 48.....	112
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 51.....	113
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 58.....	114
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 67.....	115
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 68.....	116
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 7.....	117
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 73.....	118
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 79.....	119
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 8.....	120
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 82.....	121

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 92.....	122
KONOJEDY, SELSKÉ STAVENÍ Č. P. 99	123
KONOJEDY, CHMELOVÁ STODŮLKA U Č. P. 67.....	124
KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 44.....	125
KONOJEDY, STODOLA U Č. P. 8	126
POHORSKO, DŮM Č. EV. 4.....	127
TANEČNÍ SÁL.....	128
KONOJEDY, DŮM Č. P. 109	129
2.6 Hřbitov	130
KONOJEDY, HŘBITOV	130

1. SYNTETICKÉ STUDIE K OBJEKTŮM A JEJICH SOUBORŮM

1.1 Stavební dějiny zámku v Konojedech

Čtyřkřídlý pozdně barokní zámek č.p. 61 s přilehlým barokním kostelem Nenebevzetí Panny Marie stojí na temeni ostrožny, zdůrazněné terasou, v centrální části obce Konojedy u Úštěku. V této dominantní poloze vybíhající ze severozápadního svahu Bukové hory nad údolím Konojedského potoka, kterou obklopovaly v širokém půlkruhu od jihu k severozápadu dva rybníky, se nacházelo panské sídlo patrně již od poloviny 14. století. Dnes ho připomínají pouze dochované části sklepů na severozápadní straně terasy, zplanýrovaná stavební suť na jejím temeni a druhotně užití články v budově pivovaru. Panské sídlo zakomponované do hospodářského dvora, jehož velikost určila plocha temene ostrožny, stálo západně od stávajícího zámeckého komplexu ve výšce 325 m n. m. a bylo orientováno podél severozápadní strany ostrožny. Tak je alespoň možné interpretovat výsledky stavební analýzy dochovaných částí sklepů v komparaci s vývojem dispozice zámku, později zcela zbouraného starého zámku zachyceného nejstaršími dochovanými plány.¹ Nejstarší část stavby je třeba hledat v severním traktu severního křídla. Koncepce tří navazujících obytných prostor v přízemí, totiž černé kuchyně, vytápěné komnaty a nevytápěné spací komory, je typickým uspořádáním obytných místností čtvercového půdorysu v apartementu simple období vrcholné gotiky.²

Rod vladýků z Konojed je připomínán v osobách Jana a Kuneše, kteří drželi společně ves v roce 1360.³ O Janovi hovoří písemné prameny i v letech 1374 a 1380. Patrně jeho syny byli Petr, Kuneš a Jan, kteří drželi ves od roku 1385 do počátku 15. století. Z tohoto rodu pocházela také Běta z Konojed, která v roce 1444 postoupila Zlenice, zděděné po Kunešovi z Konojed, Zdeňkovi z Postupic a v roce 1451 prodala ves Konojedy s dvorem svému manželovi Ctiborovi z Tloskova. V roce 1452 patřila ves Alešovi Berkovi z Dubé.⁴

Mezi lety 1509–1527 vlastnil dvůr s tvrzí Albrecht z Pojetic. Jeho rod pocházel ze Saska a ziskem konojedského panství založil novou větev Konojedských z Pojetic. Po Konojedech se psal poprvé v roce 1505 a právě v této době je třeba předpokládat přestavbu staršího panského sídla na raně renesanční zámek. Tato přestavba se projevila také v severním křídle pozdějšího

¹ Plány výstavby špitálu Milosrdných bratří 1689–1690, NA, SM, kt. 2241, sign. S 141 3/2, inv. č. 3259.

² Jiří ŠKABRADA, *Dům jako sestava trojdílných bytů*. K možnostem typologického uspořádání středověkého domu, *Průzkumy památek*, 5, 1, 1998, 33–42.

³ Jiří ŮLOVEC, *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech*, díl 1. (A-M). Praha 2003. s. 328.

⁴ Vinzenz LUKSCH, *Kunsttopographie des Bezirkes und der Stadt Leitmeritz*, Bd. 2., b.d. [před 1920], nepublikovaný strojepis, SOKA Litoměřice, s. 52. Patrně týž, který vlastnil v roce 1454 také Kuří Vody a Zakšín.

starého zámku. Okno v černé kuchyni, směřující do chodby, stejně jako subtilní jižní obvodová zeď chodby naznačují, že starší jednotraktový dům byl snad v této době rozšířen ve dvojtrakt přiložením chodby, možná arkádové, k jeho jižnímu průčelí.⁵ Na raně renesanční stavební fázi upozorňují také sdružená okna obytných místností, otočená do severního průčelí, a boční vtažené dvouramenné schodiště, přiložené k dílu s černou kuchyní z východu.

Ve 30. letech 16. století zdědil Konojedy Albrechtův syn Vilém, který roku 1545 nechal vložit do obnovených desek zemských zápis na Konojedy a Valkeřice. Vilém Konojedský z Pojetic pravděpodobně nechal v polovině 16. století přistavět východní zámecké křídlo. Jeho kompozice a markantní znaky budovy, symbolicky zdůrazněné ještě na rytině z roku 1712, odkazují k zámeckým stavbám saské renesance.⁶ Základem jeho dispozice je typ ještě pozdně středověkého městského domu na široké parcele. Jeho jádrem je dolní siň ve středním dílu domu, otočená vstupem do východního průčelí a širokým vjezdem do západního dvorního průčelí. Z ní jsou přístupné samostatnými vstupy dvojice místností v pravém i levém dílu křídla. K obytným místnostem na severní straně přiléhá chodba, která propojovala nové východní křídlo se starším severním křídlem, umožnila přístup do sklepa, nakládala se z ní také chlebová pec a vytápěla kachlová kamna v severní z obytných místností přízemí východního křídla. Jak je patrné, v přízemí se nacházely provozní místnosti piano domesticale, piano nobile oddělené kordonovou římsou bylo situováno v patře a druhou kordonovou římsou vydělené piano sopra nobile ve druhém patře. Je možné, že obě patra byla koncipována také dell'uomo e della donna. Vilém zemřel v roce 1558 a panství získal jeho syn Jindřich. Po jeho smrti v roce 1598 obdržel panství Jindřichův syn Albrecht Konojedský z Pojetic. Ten zemřel během své účasti na stavovském protihabsburském povstání v roce 1620 a posmrtně byl v roce 1622 odsouzen konfiskační komisí ke ztrátě třetiny majetku.⁷ Vdova Marie se třemi dcerami uprchla do Saska, a tak bylo Konojedské panství zabráno celé. Zkonfiskovaný majetek koupil již roku 1623 za 53 783 kop míšeňských grošů Adam Gottfried Berka z Dubé. Záhy však musel vdově po Albrechtovi s dětmi, po jejích úspěšných protestech a apelacích, vyplatit zákonný dědický podíl ve výši jedné třetiny ceny panství.⁸

⁵ Je nutné doplnit, že druhou možností je výstavba této chodby až s novostavbou dvoutraktového západního křídla v letech 1689–1690.

⁶ Mauritius VOGT, *Das jetztlebende Königreich Böhmen in einer historisch- und geographischen Beschreibung vorgestellt*, Franckfurt und Leipzig 1712, S. 51.

⁷ ÚLOVEC, *Ohrožené hrady*, s. 328.

⁸ Rudolf ANDĚL a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 3. Severní Čechy, Praha 1984, s. 109.

Po smrti kladského zemského hejtmána Adama Gottfrieda Berky z Dubé roku 1626 zdědila panství jeho sestra Helena Eliška, která se provdala v roce 1609 za Zdeňka z Kolovrat.⁹ Roku 1632 však byla Helena Eliška při cestě z Konojed do Prahy přepadena a na následky postřelení zemřela.¹⁰ Konojedské panství zdědil její manžel Zdeněk z Kolovrat, který provedl rychlou rekatolizaci. Panství ovšem zadlužil, takže bylo po jeho smrti v roce 1640 věřiteli postupně rozprodáváno.¹¹ Při té příležitosti vznikl v roce 1644 soupis majetku, kde je panské sídlo v Konojedech popsáno jako *zcela od základu postavený trojpodlažní zámek, zděný z kamene a cihel, zastřešený taškovou krytinou*.¹² Na zámku byla pěkná věž, osazená hodinovým strojem s dělením po čtvrt hodinách a celých hodinách, deset pěkných světnic, samostatné komory, kaple sv. Kateřiny. K tomu pět klenutých komor, dva sklepy a také zvlášť lázeň a klenutá alkovna. Na dveřích, oknech a kamnech bylo třeba vícero věcí opravit, neb byly poničeny během třicetileté války. Škody byly spolu s dalšími nutnými výdaji vyčísleny na 4 000 míšeňských zlatých.¹³ Teprve roku 1650 se podařilo dědici Janu Antonínovi Šporkovi odkoupit Konojedské panství od věřitelů. Generál jezdeckých vojsk Jan Špork zemřel v roce 1679 a pět let po otcově smrti převzal v roce 1684 panství se zámek František Antonín Špork. František Antonín se rozhodl zřídit v Konojedech špitální nadaci pro chudé ke cti Ježíše Krista a od základu nově vystavět kostel k jejich každodenní modlitbě. Provoz měl být svěřen špitálnímu řádu sv. Jana z Boha.¹⁴ K tomu vystavil František Antonín Špork v roce 1696 fundační listinu.¹⁵ Podle ní mělo špitálu po smrti hraběte připadnout celé panství Konojedy.

⁹ Kamil PODROUŽEK a kol. *Terra sacra incognita*, FF UJEP, 218, s. 175.

¹⁰ Přepadení se vztahuje k době Arnimova vpádu do Čech, kdy se v letech 1631–1632 čeští exulanti opět ujímali konfiskovaných majetků. Odpoledne 25. května 1632 byla ovšem císařskou armádou opět dobyta Praha a Arnimova armáda se rychle stahovala ze severních Čech zpět do Saska.

¹¹ ŮLOVEC, *Ohrožené hrady*, s. 328.

¹² NA, SM, karton č. 1084, inv. č. 1585, sign. K 6/2, popis panství 1644.

¹³ Za upozornění na taxu, přepis a překlad textu vděčíme Tomáši Sekyrkovi.

¹⁴ Ordo Hospitalarius Sancti Ioannis de Deo je církevní řád laických bratří, nazývají se Milosrdní bratři. Dne 8. listopadu 1539 si Jan Ciudad, později nazývaný sv. Jan z Boha, pronajal ve španělské Granadě dům a přeměnil ho na útulek pro 40 chudých nemocných. Řeholní kongregaci laiků potvrdil papež Pius V. bulou *Licet ex debito* dne 1. ledna 1571. Od roku 1572 členové skládají tři podstatné sliby: dobrovolné chudoby, ustavičné čistoty a stálé poslušnosti duchovního představenému. K těmto obvyklým slibům přidávali na základě buly Pia V. *Lubricum vitae genus* ze 17. listopadu 1568 slib stálého ošetřování nemocných. Papež Sixtus V. povýšil bulou *Etsi pro debito* ze dne 1. října 1586 Bratrstvo z kongregace na řeholní řád s právem volit si generálního představeného a upravit si řádové stanovy. V té době spravovali Milosrdní bratři již 212 nemocnic s 5 432 lůžky a 2 218 bratřími. Působnost řádu se šířila v úzké návaznosti na rostoucí vliv Španělska a v mnoha válečných střetnutích působili Milosrdní bratři jako zdravotníci. První špitál Milosrdných bratří v Čechách byl v roce 1620 zřízen v Praze, další zřídil v roce 1696 v Novém Městě nad Metují Jakub Arnošt Leslie. Po smrti Františka Antonína Šporka přicházejí v roce 1743 na základě jeho odkazu, fundační listiny z roku 1711 a rozhodnutí císaře Karla VI. Milosrdní bratři do Kuksu.

¹⁵ Překlad nadační listiny vydané císařem Karlem VI., která upravuje fundaci Františka Antonína Šporka z roku 1711 v intencích jeho poslední vůle z 20. listopadu 1731: <http://www.radsvatehohuberta.cz/cs/component/content/article/158-nadace/historiehnfhahs/224-nadacnilistina>

Špitál stavěný v letech 1698–1699 rozšířil stávající zámek, který byl adaptován také pro potřeby úřadu panství. Špitál byl stavěn současně se sousedícím kostelem sv. Jana z Boha, předchůdcem stávajícího kostela Nanebevzetí Panny Marie.¹⁶ Dne 21. ledna 1698 byla sepsána smlouva s mistrem Petrem Versou z Litoměřic na výstavbu nového kostela u zámku, pěti nových úředních pokojů¹⁷ a dále pokojů pro 10 duchovních neboli Milosrdných bratrů a taktéž pro 33 špitálních v objektu zámku.¹⁸ Počet špitálních odpovídal počtu let, které prožil podle tradice Ježíš Kristus v pozemském světě. K uskutečnění stavby měl mistr Versa najmout políra, čtyři nebo pět zednických tovaryšů a pět či šest zedníků z řad poddaných.¹⁹ Pro špitál bylo patrně upravováno východní křídlo zámku, neboť jsou v účtech připomínána tři adaptovaná poschodí. Objevují se informace o prostředním a horním patře, připomíná se kuchyň a velká brána. V přízemí špitálu byl projektován velký pokoj, refektář, kvelb, kuchyně, křížová chodba. Na jižní straně zůstala obytnou jen východní z místností, vytápěná kachlovými kamny, západní z místností byla změněna v halu vložením vnitřního trojramenného schodiště. Z haly byl veden také přístup do kostela sv. Jana z Boha. V prostředním podlaží pokoj pro nemocné, refektář, kuchyně a kuchyňský kvelb, lékárna, nová chodba do dalšího poschodí s celami duchovních, knihovnou, komorou a pěti pokojíky pro služebnictvo. V nejvyšším podlaží bylo projektováno deset nových cel pro duchovní, a to s využitím staršího zdiva, na němž mělo být vyzděno zdivo cihelné. Zbudování deseti nových komínů vycházelo ze stavebního plánu. Počítalo se s využitím staršího dláždění středního podlaží a s položením nového tam, kde nebylo dochováno,

[15.5.2021]. Druhou fundační listinu, která se však neshodovala obsahem s první listinou, nechal vystavit v roce 1711. Podle této listiny pak bylo postupováno v rozhodnutí císaře Karla VI. po smrti Františka Antonína Šporka v roce 1738, kdy Milosrdným bratřím byla v souladu s paragrafem 7 a 8 Šporkovy poslední vůle z 20. 11. 1731 poskytnuta výživa jen z panství Choustníkovo Hradiště a nikoli také z panství Konojedy, jak uváděla Šporkova nadační listina z roku 1696 a císařské povolení z 5. 8. 1700. Milosrdným bratřím Jana z Boha tak byl vykázán pouze areál v Kuksu, kam se nastěhovali v roce 1743.

¹⁶ K výstavbě špitálu, kostela a úředního domu se dochoval účet datující výstavbu do období let 1698–1699. Vyúčtování je rozděleno podle jednotlivých objektů, položky jsou rozděleny podle profesí a vypsány jsou konkrétní práce. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Konojedy, kt. 56, inv. č. 164, stavební účty: účet 1698–1699.

¹⁷ V originále: *Officirer Zimmer*.

¹⁸ V originále: *33 armme Leuthen Im Schloß*. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Konojedy, kt. 3, inv. č. 15a, s. 6. Naproti tomu Šporkův životopisec pod pseudonymem Ferdinand Roxas v roce 1715 uvádí, že byl hned vystavěn příbytek pro šest Milosrdných bratří, kteří mají bohaté zabezpečení a musí sloužit nemocným a chudým. Ferdinand van der ROXAS, *Leben Eines Herrlichen Bildes wahrer und rechtschaffener Frömmigkeit... Frantz Antoni Grafen von Sporck*, Amsterdam 1715, S. 41.

¹⁹ Pietro Antonio Versa byl italský architekt působící na přelomu 17. a 18. století na Litoměřicku. Do roku 1699 pracoval v Doksanech jako stavební dozor (lat. aedil) při stavbě kláštera. Dle jeho předlohy vznikl Fischerův rozkládací frontispis s pohledem na doksanský klášter premonstrátek pro publikaci Josefa Miky *Das ruhmwürdige Doxan oder Des königl. jungfräulichen Stiffits*, která byla vydána v Litoměřicích v roce 1726. Kreslíř je na frontispisu označen jako „*Petr Anton Verza Aedilis Doshscinensis Delin.*“

a to včetně chodeb. Nové podlahy bylo nutno v prostředním podlaží položit v refektáři, v pokojích nemocných a v předsíni byly projektovány typlové stropy.²⁰ Také pokoj hraběte Šporka, jeden z pěti nově budovaných pokojů vrchnosti, měl být vybaven typlovým stropem. Byly sneseny klenby, osazena okenní a dveřní ostění a sloupy, sklenuty nové klenby, vše omítnuto a natřeno barvami. Mimo to se pak vyjmenovává osazení dveřních a okenních ostění, vybudování záklenků, osazení říms či kompletní omítnutí. O adaptaci starší stavby svědčí i druhotné užití některých kamenických prvků. Například starší dveřní i okenní ostění byla kamenicky upravena a nově užitá. Úštěcký zámečník George Pohl dokonce znovu použil kování ze 42 starých oken. Tesaři snesli starou věž a vystavěli novou, opatřenou cibulí. Hodinový stroj byl opraven. Stará tašková střecha byla vyspravena a opatřena nátěrem.

Projektovány byly také nové sklepy.²¹ Od základu mělo být vystavěno pět malých pokojů o rozměrech 8 x 7 loktů, vysokých 5 loktů, a sice s dlažbou a stropem, ve všech pak podstavce pod kamna a malá štola pro odvod dešťové vody. Jak je patrné z dochovaného plánu, zmíněných pět cel, vytápěných kachlovými kamny, vždy po dvojicích přivrácenými k společnému komínu, bylo umístěno ve východním traktu západního křídla. Každou celu, přístupnou samostatným vstupem z chodby v západním traktu, osvětlovalo jedno okno, otočené k východu do dvora. Obslužná chodba byla připojena k chodbě v jižním traktu severního křídla. Na severní straně zpřístupňovala záchody, na jižní ústila patrně na vřetenové schodiště naznačené sousední stavby, patrně kostela. sv. Jana z Boha Západní křídlo striktně dodržovalo příčné enfilády okenních a vstupních otvorů a v navázání na severní křídlo i v pravidelném rozvržení os bočních průčelí bylo patrnou novostavbou, která uzavřela nádvoří špitálu od západu. Připomíná se platba litoměřickému staviteli za dláždění tohoto nádvoří a vstupu a také za zbudování cihléřské pece. Cihly tedy byly páleny na místě, ale dle účtu také kupovány v Zahořanech, v Ploskovicích a ve Sloupu. Vápenec na pálení vápna byl lámán v Lukavci a v Dolánkách nad Ohří. Vypálené vápno bylo kupováno v Doksanech, v Praze, v Ploskovicích, v Zahořanech a v Litoměřicích. Ze stavebního kamene je u špitálu zmíněn pouze úštěcký pískovec. Na špitálu pracoval litoměřický kameník Andreas Caldarar, činný současně také na kostele a na úředním domě. Zhotovil 6 celých nových ostění komínových dvířek a předělal 16

²⁰ Typlové stropy – z německého Diebeldecke – kolíkové stropy. Sousedící trámy nebo půlkuláče těchto povalových stropů byly spojovány dřevěnými kolíky do tuhé desky. Na lícové straně byl strop opatřen dřevěnými kolíčky, na které se natahovala mazanina, nebo byl na tuto stranu přitloukán kovanými hřebíky rákos omítaný vápennou omítkou. Na rubovou stranu stropu byl vrstven protipožární násyp.

²¹ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Konojedy, kt. 3, inv. č. 16, smlouva z 21. 1. 1698.

kusů starých. Stejně tak předělal 26 kusů starých okenních ostění a 4 ½ dveřních ostění. Mimoto vytvořil velkou fontánu pro horní nádvoří u špitálu.²² Roudnický kameník Jacob Miethoffer vyhotovil ostění oken a dveří vedle kostela také ve špitále a v úředním domě. Litoměřický sochař Tollinger zhotovil dřevěný oltářík do pokoje nemocných. Byly zbudovány pavlače, které snad spojily špitál s kostelem. Levínský truhlář Ferdinand Korb zhotovil do špitálu 61 dubových okenních ráků se čtyřmi křídly, z borového dřeva pak deset dveří se zárubněmi, dále 43 kusů hnědě natřených nebes k postelím pro každou osobu. Dále dvoje hnědé dveře do kostela, osm dveří do špitálu a sedm do úředního domu. Zhotovil pak ještě deset dubových stolů do refektáře, pět párů velkých okenic a pět párů malých okenních ráků, 16 dvířek ke kamnům a 33 postelí. Českolipský hrnčír Franz Machtsgut postavil v deseti celách zelená kachlová kamna, patery kamna v refektáři a pokojích pro nemocné a chudé, další pak do dvou vrchnostenských pokojů, čtyři stará kamna přesadil. Na výmalbě špitálu pracoval litoměřický malír Christoff Tietze. Ve čtyřech hraběcích pokojích vymaloval stropy a stěny ozdobami a krajinami, v lékárně štafiroval a pozlacoval dřevěné prvky a nebesa, maloval a štafiroval malý oltářík v pokoji pro nemocné. V refektáři namaloval čtyři velké obrazy, čtyři rámy k obrazům štafiroval a namaloval čtyři slepé rámy. Litoměřický Martin Swiedeczky vymaloval velký obraz v refektáři. Podle nákresu zhotovil truhlář Johann Josef Sieber lékárně se 260 šuplaty. Zasklíváno bylo celkem šedesát oken na špitálu včetně pěti v pokojích vrchnosti.²³

Jelikož se doposud vrchnostenské kanceláře nacházely v místnostech hospodářského dvora, situovaného při zámecké budově uskutečnila, se též výstavba úředního domu. Podle popisu stavebních zásahů se opět jedná spíše o adaptaci již stojící budovy. V úředním domě bylo postaveno šest příček a zbudovány základy, vystavěny klenby a položena dlažba. V patře pak došlo k výstavbě pěti příček a i zde byla položena dlažba a klenby opatřeny zásypem. Typové stropy byly realizovány v kanceláři a ve světnici, ve dvou komorách a v chodbě, což předpokládalo položit celkem 40 sáhů stropů. Do čtyř komor byla osazena topeniště. Dvoje kamna byla přesazena, jedna nová osazena u obročního písaře a jedna kamna v prádelně. Osazená dveřní a okenní ostění byla opatřena dveřmi a okny a jejich rámy a příčle byly natřeny bíle a červeně. Levínský truhlář Ferdinand Korb zhotovil do úředního domu 7 hnědých dveří a 15 dubových okenních ráků se čtyřmi křídly. Některá stará okna byla repasována, 15 oken bylo

²² Kmotrovskými vazbami spřízněn s Versou.

²³ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Konojedy, kt. 56, inv. č. 164, stavební účty: účet 1698–1699.

zaskleno. U úředního domu se uvádí štít, vstupní brána a střecha nad sýpkou byla natřena červenou barvou.

Fůry s materiálem na stavbu kostela, špitálu i úředního domu čítaly nakonec úctyhodných 1 160 koní. Celkové výdaje na výstavbu špitálu, kostela a úředního domu dosáhly výše 15 704 zlatých 8 krejcarů a $\frac{3}{4}$ denárů. Z toho novostavba kostela vyšla na 9 009 zlatých 10 krejcarů, špitál na 5 627 zlatých 29 krejcarů a úřední dům 1 067 zlatých 29 krejcarů a $\frac{3}{4}$ denáru.²⁴ Z celkových nákladů je patrné, že zatímco kostel byl reprezentativní novostavbou, úřední dům byl adaptací stávající stavby. Také část špitálu byla novostavbou. V konečném vyúčtování se objevuje informace, že návrhy obou novostaveb, kostela a špitálu, dodal Peter Nittalle. Jedná se o Pietra Antonia Nitollu, políra a krajana Pietra Versy, připomínaného v letech 1700–1701 při stavbě kláštera premonstrátek v Doksanech, v letech 1707–1717 při stavbě špitálního areálu v Kuksu a po roce 1722 také na stavbách šporkova panství Lysá nad Labem.²⁵

Po dostavbě špitálu rozšířil František Antonín v žádosti o schválení nadace Leopoldovi I. roku 1699 zaopatření na 45 chudých, o které se starali dva duchovní s lékárníkem.²⁶ Dne 5. srpna 1700 obdržel František Antonín Špork povolení císaře ke zřízení špitálu pro vydržování několika chudých a neduživých lidí pod správou a dozorem řádu Milosrdných bratří svatého Jana z Boha i povolení, že k tomuto účelu může věnovat své dva statky Choustníkovo Hradiště a Konojedy.²⁷ Hrabě Špork vykonal v září 1703 vizitaci a prohlédl si v Konojedech nově vystavěný kostel a špitál.²⁸ Roku 1712 bylo konstatováno, že starý zámek byl již přeměněn na špitál pro 45 chudých mužů a vojáků, přičemž osazenstvo tvořili dva kněží, lékárník, špitálmistr, kuchyňský písař, kuchař a švadleny. Vybavení špitálu představovala lékárna, mnoho oddělených pokojů, dvě jídelny s pěknou výmalbou a dvě kuchyně.²⁹ Nová budova

²⁴ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Konojedy, kt- 56, inv. č. 164, stavební účty: účet 1698–1699.

²⁵ Gustav E. PAZAUREK, *Franz Anton Reichsgraf von Sporck, ein Macen der Barockzeit und seine Lieblingsschöpfung Kukus*, Leipzig 1901, S. 18, 19. Pavel VLČEK (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 450. Na stavbě v Doksanech působil do roku 1699 jako polír Pietro Versa a od roku 1700 ho nahradil Pietro Antonio Nitolla. Oba byli členy litoměřického zednického cechu.

²⁶ ANDĚL, *Hrady, zámky a tvrze*, s. 209. Naproti tomu Šporkův životopisec pod pseudonymem Ferdinand Roxas v roce 1715 uvádí, že stejně jako na panství hradištském mělo být ve špitále ubytováno 50 vysloužilých vojáků. Ferdinand ROXAS, S. 41

²⁷ Překlad nadační listiny vydané císařem Karlem VI., která upravuje fundaci Františka Antonína Šporka z roku 1711 v intencích jeho poslední vůle z 20. listopadu 1731: <http://www.radsvatehohuberta.cz/cs/component/content/article/158-nadace/historiehnfahs/224-nadacnilistina> [15.5.2021].

²⁸ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Konojedy, karton č. 3, inv. č. 15a, s. 45.

²⁹ VOGT, *Das jetztlebende Königreich Böhmen*, S. 50.

zahrnovala pokoje pro špitálníky a pro duchovní, dva refektáře, lékárnu i knihovnu. O založení špitálu se zmiňuje také životopis Františka Antonína Šporcka, vydaný v roce 1715 neznámým autorem pod pseudonymem Ferdinand van der Roxas. Uvádí, že zámek byl v roce 1699 přeměněn v nádherný špitál pro 50 chudých.³⁰

Na mědirytině vydané v roce 1712 je zobrazen na vysoké terase nevelký jednolodní kostel sv. Jana z Boha, ke kterému z východní strany přistupuje schodiště s osmi sochami a po jeho severní straně uzavírá nádvoří trojkřídlý špitál.³¹ Jednotlivá křídla špitálu jsou koncipována jako samostatné budovy. Areálu dominuje východní křídlo, které má tři nadzemní podlaží. Jeho hlavní pětiosé průčelí se obrací k východu, boční tříosé průčelí k jihu. Jednotlivé etáže oddělují průběžné kordonové římsy, nároží jsou zdůrazněna bosáží. Valbovou střechu otvírají dva komíny, při severní straně je na hřeben nasazena věžička s bání. Také sedlovou střechu stejně vysokého severního křídla otvírají dva komíny.

Po výstavbě loveckého zámku v nedalekých Valkeřicích František Antonín Šporck svůj appartement v konojedském špitále využíval patrně pouze nahodile, jak ukazuje ojedinělý případ, kdy se stal dočasným útočištěm části zakázaných knih. Jednalo se o tisky ze Šporkovy tiskárny v Lysé nad Labem i knihy dovážené po Labi z Drážďan, které sem byly před 26. 7. 1729 narychlo převezeny z Kuksu.³² Také v Konojedech, stejně jako v Lysé nad Labem a v Kuksu, byly knihy vypátrány a zkonfiskovány.

Zánik špitálu v Konojedech snad souvisí se zřízením špitálu v Kuksu a s příchodem Milosrdných bratří do Kuksu na základě odkazu Františka Antonína Šporcka v roce 1743. Situaci zaznamenává mladší plán přízemí bývalé špitální budovy, který byl vyhotoven až po výstavbě kostela Nanebevzetí Panny Marie a kláštera servitů, jejichž půdorysy jsou součástí plánu.³³ Ukazuje odbourání západního křídla s celami a také části východního křídla, z něhož zůstaly zachovány jen obytné místnosti na východní straně. Zrušena byla také chlebová pec a v černé kuchyni byl u severního křídla u jižního okna vymezen samostatný prostor spížní komory. Obytný prostor v západním sousedství byl opět rozdělen na dvě obytné místnosti, průchozí

³⁰ Ferdinand van der ROXAS, *Leben Eines Herrlichen Bildes wahrer und rechtschaffener Frömmigkeit... Frantz Antoni Grafen von Sporck*, Amsterdam 1715, S. 41.

³¹ VOGT, *Das jetztlebende Königreich Böhmen*, S. 51. Legenda pod vyobrazením: 1. Kirchen 2. Spital. 3. Weisskirchen. Pod legendou je dedikace: Illustrissimo Excellentissimo Domino Dn. Francisco Anthonio a Sporck S. Rom. Imp. Comiti dicat, dedicat et consecrat infimus Servus Ioh Ziegerus Bibliopola Norimb. Johann Zieger (1646-1711) byl činný od roku 1677 v Norimberku a financoval také bohemika tištěná ve Frankfurtu nad Mohanem, v Lipsku a ve Würzburku. Dedikace obsahující dobové floskule datuje rytinu před rok 1711.

³² Ladislav SMEJKAL. *Máchův kraj – Českolipsko*. Praha 2008, s. 86.

³³ NA, SM, , sign. S 141 3/2, kt 2241, inv. č. 3259.

ovšem sériově. Kachlová kamna v jižní z obytných místností byla posunuta do středu stěny a napojena na komín černé kuchyně, starší nakládací otvor kamen byl zvětšen na nový vstup do místnosti, když starší byl v souvislosti se zřízením komory zazděn. Je zřejmé, že se špitál opět proměnil v zámeckou budovu se sídlem vrchnostenského úřadu.

Další z plánů přízemí zaznamenává ještě mladší situaci. Do tohoto plánu je zakreslen půdorys přízemí ke kostelu přistavované sakristie, která zrušila starší schodišťovou šíji přístupu z kláštera a lze ho tedy datovat těsně před rok 1758.³⁴ Ukazuje další rozdělení černé kuchyně v severním křídle. Spízní komora byla přesunuta k severnímu oknu a komunikačně přičleněna k severnímu křídlu. Přístup do černé kuchyně v severním křídle tak byl možný jen se střední obytné místnosti. Naznačuje to striktní rozdělení provozů obou křídel. Ve východním z nich plnilo patrně funkci reprezentační, v severním křídle byly hospodářské provozy a v patře patrně vrchnostenský úřad. Do roku 1770 byly zbývající části starého zámku zcela zbourány, jak dokládá rytina, která na místě budov starého zámku zaznamenává nezplányrované rumiště.³⁵

Po smrti Františka Antonína Šporka 30. března 1738, se situace v Konojedech patrně radikálně proměnila. Převzetí panství Františkem Karlem Rudolfem Swéerts-Sporckem, zetěm a adoptivním synem Františka Antonína Šporka a jeho manželkou Annou Kateřinou Šporkovou se soudní pří s falešnými věřiteli poněkud zkomplikovalo.

Dne 28. dubna 1739 založili oba manželé v poděkování za uzdravení svého jediného syna Jana Kristiána fundaci pro dvacet servitů.³⁶ Pro vybudování nového servitského kláštera si vybrali Konojedy. Po souhlasném vyjádření litoměřické biskupské konzistoře 25. července 1744 udělila svůj souhlas ke zřízení kláštera 19. října 1746 také panovnice Marie Terezie.³⁷ Dne 19. ledna 1747 poskytl svůj souhlas také litoměřický biskup Mořic Adolf Sachsen-Zeits. Podle fundační listiny ze 7. prosince 1746 je zřejmé,³⁸ že hrabě daroval řádu konojedský zámek se zahradou a zámeckým kostelem, klášter měl sloužit pro 20 duchovních.³⁹ Klášterní nadace byla poměrně velkorysá. Klášterní budovy měly být vystavěny a udržovány na náklady zakladatelů, klášter obdržel úpis na základní jmění 60 000 zlatých a rentu ze 7 000 zlatých

³⁴ Zpráva o dendrochronologické analýze krovu sakristie datuje smýcení dřeva do zimy 1757/58. Tomáš KYNCL, *Výzkumná zpráva č.094-15*, rkp., DendroLab Brno 2015.

³⁵ Josef Kommer (rytec) *Klášter servitů v Konojedech u Úštěka*, kolem 1770, ÚDU AV ČR Praha, sbírka grafiky a kresby, sign. W-E-6737, inv.č. 8455, foto Zdeněk Matyáško, ÚDU AV ČR, v. v. i.

³⁶ Josef R. GRUNERT, *Das Serviten=Kloster Konoged*, MNEC, VII, 45, 1884, S. 274.

³⁷ NA Praha, SM, sign. S 141 3/1, kt. 2241.

³⁸ NA Praha, FK, i.č. 391 sign. K 27/1,

³⁹ Josef R. Grunert uvádí 26 duchovních. GRUNERT, *Das Serviten=Kloster*, S. 274.

uložených na 5% úrok, vyplácenou ve čtvrtletních splátkách. Kromě toho obdržel klášter ročně 200 sáhů pětičtvrtového palivového dříví včetně bezplatného dovozu, 100 sudů piva o dvě zlatky na sudu levněji než ostatní odběratelé, 120 strychů zrna a 30 strychů pšenice o zlatku levněji než soudobá tržní cena, 10 str. másla, každé 2 libry o 3 krejcary levněji, než je tržní cena. Jak bylo možno předvídat, kvůli obilí a máslu došlo mezi úřadem panství Konojed a klášterem brzy k třenicím. Dodávky másla a obilí za levnější ceny stály panství ročně 218 zlatých rýnských, kterými klášter vlastně dotovalo a byly z tohoto důvodu zrušeny.⁴⁰ Klášter také vlastnil velké skladovací sklepy a ledařské sklepy, z nichž některé existují dodnes, a proto se hrabě cítil přinucen postavit nový sklep pod farářovým současným obydlím, tedy západně od kláštera v podzemí Kostelního návrší.⁴¹ Pozemek nad sklepy zůstal v držbě kláštera. Stejně měl klášter v držení louku ležící naproti škole, tehdy nazývanou Petrská louka, dnes školní louka, stejně jako úchvatnou Petruskou zahradu.

Po zajištění fundace 11. ledna 1747 zakladatelé kláštera poslali do Prahy pro představené řádu (provinciála, definitory), ti přijeli v noci do Lysé a druhý den bylo uspořádáno pro lepší upevnění nadace definitorium v cele věčného definitora P. V. M. Lehrera, kde byly poprvé předvedeny plány nového kostela a konventu.⁴² Ve svých kalendářových zápiscích uvádí tyto události také Šporkův hofmistr T. A. Seeman:⁴³ 10. ledna byl do Prahy poslán červený čtyřmístný kočár pro provinciála, prokurátora provincie a socia. Milostivý pán a milostivá paní, tedy manželé Swéerts-Sporckovi, mezitím šli za páterem Wilhelmem Mariou Löhrerem s plánem ke stavbě kláštera. 11. ledna večer přijeli provinciál, prokurátor provincie a socius z Prahy. 12. ledna po ranní mši měli manželé Swéerts-Sporckovi, Wilhelm Maria Löhrer, provinciál, socius, prokurátor provincie a nový konojedský superior otec Faustin poradu kvůli konojedském klášteru, poté společně poobědvali. 13. ledna všichni odcestovali na Nový Berštejn, cestou přenocovali ve Skalsku. Jako účastníci cesty jsou zmiňováni manželé Swéerts-Sporck, jejich syn Johann Christian, provinciál, socius, prokurátor provincie, páter Faustin, dva další nejmenovaní servité a kromě sloužících také zednický mistr z Lysé nad Labem Wenzel Hebeck. Po bohoslužbách v Dubé 15. ledna odjeli Špork a představitelé řádu do Konojed a všichni se ubytovali na zámku, kde zůstali několik dní, než fundátor vykázal řádu

⁴⁰ GRUNERT, *Das Serviten=Kloster*, S. 274.

⁴¹ dtto.

⁴² Archiv Biskupství litoměřického, Pamětní kniha Konojedy 1746-1899, pag. 3.

⁴³ Miroslav NOVÝ - Eliška NOVÁ, *Konojedy (LT, Ústecký kraj), Kostel Nanebevzetí Panny Marie*, stavebněhistorický průzkum, rkp., Ústí nad Labem 2013, s.9-10. ; Kalendářové zápisky T. A. Seemana, rkp. Knihovna NKP Hospitalu Kuks, i.č. 6994.

místo pro celebrování mše a jiné obřady a také dům uvnitř zámeckého areálu se sousední zahradou jako dočasnou rezidenci.⁴⁴ První tři servité, provinciál a dva definitoři, přišli do Konojed z konventu sv. Michaela na Starém Městě pražském a byli nastěhováni do malého hospodářského dvora tzv. Meierhoflu v západním předpolí starého zámku. Dne 18. ledna zhlédl místo generální vikář a 29. ledna 1747 začaly bohoslužby.⁴⁵ Dne 27. února jednal Swéerts-Sporckův komorník o koupi dřeva z hraběcího valdštejnského panství pro stavbu kláštera, 21. března jeli komorník se zednickým mistrem Hebeckem z Lysé nad Labem přes Skalsko do Berštejna a 12. dubna odcestoval komorník přes Berštejn do Konojed, aby zařídil nějaké záležitosti kolem stavby kláštera.⁴⁶ Dne 13. května požehnal novou rezidenci a základy nového kostela provinciál servitů.⁴⁷

Od roku 1748 jsou dochovány roční účty stavby. Ke stavbě se dochoval také soubor 26 plánů, plány nejsou datované a většina z nich není ani signovaná.⁴⁸ Kromě kostela a konventu zahrnují také některé další stavby v areálu. Pro časové řazení plánů je rozhodující dva plány kostela. Starší zaznamenává změnu tvaru závěru presbytáře a vkomponování stávající věže, mladší, provedený tužkou, zachycuje realizovanou kompozici. Všechny půdorysné plány konventu zachycují realizovaný stav kostela, jehož hrubá stavba byla ukončena v roce 1752. Dva z těchto plánů jsou signované *F. I. Preé delini* a obsahují číslování místností s identifikací jejich funkce a jmenným seznamem jejich obsazenost. Vpisky i signování jsou vedeny jednou rukou a prováděl je František Ignác Preé.

Jednopatrový čtyřkřídlý konvent s vnitřním čtvercovým dvorem je tedy pozdně barokní. Na třech nárožích křídel jsou situovány rizality, z jihozápadního nároží vybíhá spojovací krček k presbytáři kostela Nanebevzetí Panny Marie, doplněný po roce 1758 o přistavěnou rokokovou sakristii s oratoří v patře. Střední trojosá pole křídel byla zdůrazněna mělkými rizality, vrcholícími nízkými široce rozkročenými trojúhelnými frontony. Střešní krajinu sjednovala mansardová střecha, otevřená v hřebeni severního křídla věžičkou s lucernou a stupňovitou cibulovou bání. Z plánů je patrné, že jeho hlavní průčelí se obracelo k severu do hospodářského dvora. Křídla jsou dvoutraktová, ambit je přivrácen ke dvoru, cely vytápěné kachlovými kamny z ambitu se obracejí okny do vnějších průčelí, paralelními vstupy jsou přístupné z ambitu.

⁴⁴ Archiv Biskupství litoměřického, Pamětní kniha Konojedy 1746–1899, pag. 4.

⁴⁵ dtto, pag. 5.

⁴⁶ Miroslav NOVÝ – Eliška NOVÁ, *Konojedy*, stavebněhistorický průzkum, s. 10; Kalendářové zápisky T. A. Seemana, rkp. Knihovna NKP Hospitalu Kuks, i.č. 6994.

⁴⁷ Archiv Biskupství litoměřického, Pamětní kniha Konojedy 1746–1899, pag. 7.

⁴⁸ NA, SM, sign. S 141 3/2, kt 2241, inv. č. 3259.

Podsklepeno je pouze severní křídlo konventu. V jihovýchodním nárožním rizalitu byly umístěny v podlažích nad sebou refektář a knihovna, v sousedství refektáře byla zřízena černá kuchyně. V severovýchodním rizalitu byl umístěn biliárový sál a v jeho jižním sousedství schodiště propojující suterén a nadzemní podlaží. V západním křídle byla umístěna kaple. Vodu do kašny ve středu rajského dvora přiváděla vodovodní štola z nádrže na severozápadním svahu Dubové hory, odtok z kašny byl sveden do dvou odpadních štol ústících do rybníka jižně od konventu, z nichž každá obsluhovala také záchody v jižním či západním křídle.

Za autora ideového konceptu areálu je pokládán řádový bratr páter Wilhelm Maria Löhner. Prováděcím stavitelem byl v letech 1747–1751 Wenzel Hebeck, v roce 1752 ho nahradil Anton Müller z Prahy. V účtech stavby je uváděn jako polír také Mathias Drexler kameník a polír ze Saltzburku. Autorem projektu kostela a prvních nerealizovaných plánů konventu je patrně architekt Zacharias Hoffmann.⁴⁹ Na druhé fázi stavby konventu se mezi lety 1752–1755 podílel pražský architekt František Ignác Prée. Prée je také pravděpodobně autorem realizovaných plánů konventu, které ovšem byly ještě v závěru stavby upravovány. Přibylo rozšíření severozápadního rizalitu o jednu okennou osu v západním průčelí a jižní strana spojovacího krčku ke kostelu byla doplněna o místnost archivu. Zásadní přístavba sakristie s oratoří může být samostatným dílem Antona Müllera, který také v servitském klášteře sv. Michala na Starém Městě pražském převzal v letech 1757–1766 stavbu po Františku Ignácovi Preém. Výstavba kláštera probíhala v letech 1748–1770, přičemž hrubá stavba kostela byla dokončena v roce 1752 a dne 20. srpna 1752 byla generálním vikářem požehnána rezidence servitů.⁵⁰ Konventní budovy byly dokončeny po roce 1554,⁵¹ patrně v roce 1556. Sakristie byla dokončena patrně až v roce 1760.⁵² Stavba konventu byla zahájena bouráním východního křídla špitálu, které bylo zkráceno od jihu o tři osy, zcela zbouráno bylo jeho západní křídlo. Kamenické články z bourané stavby se druhotně uplatnily při stavbě konventu.⁵³ Sakristie s oratoří v patře byla vystavěna na základovém zdivu odbourané jižní části východního křídla špitálu. Severní křídlo špitálu s hraběcím appartementem v patře bylo proměněno na

⁴⁹ Miroslav NOVÝ – Eliška NOVÁ, s. *Konojedy*, stavebněhistorický průzkum, s. 124.

⁵⁰ Archiv Biskupství litoměřického, Pamětní kniha Konojedy 1746-1899, pag. 9.

⁵¹ V zimě 1753/54 byly smýceny stromy na stavbu střechy konventu. Odběr vzorků 3.10.2019 K. Podroužek, datoval T. Kyncl, číslo vzorku Y7598.

⁵² V zimě 1757/58 byly smýceny stromy na stavbu střechy sakristie. Tomáš KYNCL, Výzkumná zpráva č.094-15, rkp., DendroLab Brno 2015, Tab 3.

⁵³ Např. červeně malovaná stojka renesančního okenního ostění vynáší zdivo jižního komína v podstřeší východního křídla.

vrchnostenský úřad. V roce 1752 bylo zapláceno hrnčíři za kachlová kamna do této budovy 23 zlatých a 18 krejcarů.⁵⁴

Dne 30. listopadu 1757 František Karel Rudolf hrabě Swéerts-Sporck zemřel a panství převzal jeho syn Jan Kristián Swéerts-Sporck. Na základě jím vydané listiny ze dne 27. dubna 1759 byly klášteru předány do vlastnictví také velké již existující zahrady obklopené zdí a s nimi i lesy, pole, louky a rybníky, stejně jako Dlouhý a Černý rybník, situované mimo klášterní areál, zatímco klášter musel vrátit vinici nacházející se poblíž Mělníka. Hrabě Jan Kristián daroval současně také kapitál 8 000 zlatých na zřízení a dokončení zahradní zdi. Maierhoefel sousedící se zahradou byl spolu shospodářskými budovami ponechán klášteru a od té doby nesl jméno „Klosterhof“.⁵⁵

Na místě dnešní školy stála klášteru patřící stodola, která bránila volnému výhledu na vrchnostenský zámeček, v té době úřad panství. Na základě dohody uzavřené mezi panstvím a klášterem 12. června 1777, že bude stará klášterní stodola zbourána a nová stodola vystavěná ve dvoře, k ní zřízena polní cesta, poukázalo panství částku 300 zlatých klášteru a domkáři z čp. 64, přes jehož pozemek se muselo nelegitimně chodit, byl poskytnut náhradní pozemek.

Konvent servitů byl zrušen 4. ledna 1786 dvorským dekretem Josefa II. Farní pamětnice zaznamenává, že byl proveden soupis materiálů v archivu i knihovně kláštera. Vykonavatelem byl krajský komisař hrabě Swéerts, syn zakladatele kláštera. V té době obývalo konvent čtrnáct řeholníků, kteří opustili klášter v roce 1788 a každý kněz obdržel důchod 16 zlatých měsíčně, každý bratr oproti tomu 12 zlatých měsíčně. Po zrušení kláštera odkoupil jeho budovy, hospodářský dvůr, zahrady obklopené zdí, vedle toho rybníky, louky, Zahradu otců, stejně jako klášterní nadaci od Náboženského fondu v roce 1790 Johann Christian Swéerts-Sporck, za 60 000 zlatých zpět k panství Konojedy a budovy konventu začal využívat jako zámek.⁵⁶ Hrabě již v počátcích svého držení panství po smrti Františka Karla Rudolfa Swéerts-Sporcka nově vystavěl pivovar, vinopalnu a pohořelé stodoly v tzv. velkém Meierhofu v Konojedech.⁵⁷ Dne 29. září 1786 začal kostel sloužit jako farní a páter Raymund Weigner, poslední převor kláštera

⁵⁴ Pro srovnání: v tomtéž roce bylo jen pro servity za prádelní kotel zapláceno měditepci 18 zlatých 45 krejcarů. NA, SM, sign. S 141 3/2, kt 2241, inv. č. 3259.

⁵⁵ GRUNERT, *Das Serviten=Kloster*, S. 274.

⁵⁶ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Bd. Leitmeritzer Kreis, Prag 1833. S. 332, GRUNERT, *Das Serviten=Kloster*, S. 276. ÚLOVEC, *Ohrožené hrady*, s. 329

⁵⁷ GRUNERT, *Das Serviten=Kloster*, S. 277.

místnímu zámečníkovi Mildemu, v bývalém refektáři dvě mramorová lavaba a v knihovně pěkné skřínky i několik starých obrazů, především krajinomaleb.⁶⁴ Ve 30. letech 20. století vlastnil zámek Hugo Walter Jiří Delhaes, kterému byl na základě Benešových dekretů v roce 1945 zkonfiskován.⁶⁵

Zámek od té doby sloužil k různým účelům. V roce 1949 v něm bylo zřízeno učební středisko Československých závodů automobilových a leteckých n. p., které až do roku 1951 využívala Politická škola podniku.⁶⁶ Ta se stala po reorganizaci podniku politickou školou ministerstva těžkého průmyslu a sídlila v zámku až do roku 1953. V letech 1954–1956 spravovalo objekt Ministerstvo sociální péče a v zámku byl zřízen Zvláštní domov mládeže.⁶⁷ V roce 1956 převzalo většinu pozemků a areál hospodářského dvora Jednotné zemědělské družstvo Konojedy, které bylo v roce 1962 sloučeno s JZD v Úštěku⁶⁸ a zámek byl převeden do správy Ministerstva národní obrany. Československá lidová armáda v něm zřídila uloženkový vojenský sklad, který byl využíván k ukládání zakonzervovaného vojenského materiálu. V roce 1964 byl objekt prohlášen kulturní památkou a k ukládání materiálu ho využíval např. vojenský útvar 1031 - 51. ženijní brigáda Litoměřice. Po roce 1977 spravovala areál zámku Krajská vojenská správa Ústí nad Labem, která zanikla po rozprodeji majetku k 1. 1. 1992. Od roku 1991 tak vlastnilo komplex sdružení podnikatelů CECOMP, které zámek převedlo na svého člena Josefa Novotného.⁶⁹ Ten svůj záměr vybudovat ze zámku luxusní hotel nakonec neuskutečnil a v roce 2007 prodal objekt současnému majiteli Vladimíru Příbylovi, který usiluje o záchranu zámeckého areálu.

⁶⁴ LUKSCH, *Kunsttopographie*, S. 58.

⁶⁵ ANDĚL, *Hrady, zámky a tvrze*, s. 210.

⁶⁶ Pohlednice *Politická škola ČZAL n.p. – učební středisko*, pošta Kravaře, digitální kopie, archiv CDDKD KHI FF UJEP v Ústí n.L., sine pag. Působení národního podniku na zámku v Konojedech zahájil dekret prezidenta republiky Eduarda Beneše č. 100/1945 z 24. října 1945 *o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků*, který 28. března 1946 ústavní zákon 57/1946 Sb. prohlásil za zákon. Znárodněno bylo celkem 160 strojírenských a kovodělných podniků s 260 závody, a to vyhláškami č. 1293/1946 Ú. l., 1377/1946 Ú. l. a 1378/1946 Ú. l. ze 7. března 1946. Ministr průmyslu Bohumil Laušman množství znárodněných podniků soustředil do tří nových národních podniků. Rozhodnutím vlády z 16. listopadu 1945 byl zřízen jejich zastřešující podnik Československé závody kovodělné a strojírenské, národní podnik. Mamutí concern byl rozčleněn vyhláškou ministra průmyslu Gustava Klimenta č. 672/1949 Ú. l. ze 30. dubna 1949 na čtyři podniky, jedním z nich byly *Československé závody automobilové a letecké, národní podnik* (ČZAL, n.p.). Ten sdružoval 18 základních závodů rozdělených do čtyř operačních středisek. V roce 1951 došlo k reorganizaci i tohoto podniku, který byl přejmenován na Československé závody všeobecné kovovýroby n. p.

⁶⁷ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond 1391, *Zvláštní domov mládeže Konojedy 1954-1956*.

⁶⁸ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond 941, *Jednotné zemědělské družstvo Konojedy 1956-1962*.

⁶⁹ <https://www.euro.cz/byznys/hotel-pro-optimisty-881363>, <https://www.podnikatel.cz/rejstrik/cecomp-spol-s-r-o-471173111> Vztah mezi firmou CECOMP sdružení podnikatelů – Josef Novotný IČO 12597031 a CECOMP s.r.o. IČO 47117311 není zřejmý, cit. [15.12.2020].

1.2 Servitský klášter v Konojedech

Řád servitů neboli Řád služebníků Mariiných (Ordo servorum Mariae) má své kořeny v toskánské Florencii, kde se zřejmě ve 30. letech 13. století – nepochybně pod vlivem obdobných hnutí, v jejichž čele stáli zejména františkáni a dominikáni – zformovala skupina sedmi kupců, kteří odmítli tehdejší způsob života, vzdali se svého majetku a vydali se na nedalekou horu Monte Senario, kde začali žít poustevnickým způsobem života a svou obživu si zajišťovali almužnami. Po uznání papežem se servité v dalších desetiletích postupně přetvořili spíše v běžný mendikantský řád působící zejména v městském prostředí. Již ve 14. století se servitské konventy z mateřské Itálie rozšířily i do dalších evropských zemí, Karel IV. pak založil jejich klášter na Novém Městě pražském v lokalitě Na Rybníčku (Na Slupi), který však podobně jako další středoevropské servitské řádové domy zanikl v době reformace.⁷⁰ Do zaalpského prostoru řád opětovně pronikl až na počátku 17. století a jeho rozvoj je do značné míry vázán na přízeň habsburské dynastie.⁷¹ V návaznosti na tuto skutečnost se pak rozvíjí i zakládání dalších klášterů šlechtickými fundátory. V českých zemích takto postupně vzniklo osm konventů – u kostela sv. Michala na Starém Městě pražském (vznikl 1627), u kostela Zvěstování Panny Marie Na Slupi na Novém Městě pražském (1669), v Rabštejně nad Střelou (1671), v Jaroměřicích nad Rokytnou (1675), v Nových Hradech (1677), v Králíkách (1710), ve Veselí nad Moravou (1714) a v Konojedech (1747). O jejich významu svědčí i vznik samostatné české servitské provincie v roce 1714, v jejímž čele stanul Wilhelm Maria Löhrer.⁷² Servité patří mezi klasické mendikantské (žebravé) řády, které odmítají osobní vlastnictví jednotlivých řeholníků a zpočátku odmítali i existenci majetku jednotlivých konventů. Jak již název řádu napovídá, jeho spiritualita je zásadním způsobem směřována k mariánské úctě. Vyzváním Panny Marie začínají i končí modlitby kanonických hodin, Ježíšově matce mají

⁷⁰ Veronika ČAPSKÁ, *Pod ochranou Panny Marie Bolestné. Servité v českých zemích do josefínských reforem (katalog výstavy instalované v konventu servitů v Nových Hradech)*, Nové Hrady 2005, s. 8–16 (valná část publikační činnosti Veroniky Čapské se vztahuje k řádu servitů, její texty však – zvláště v posledních letech – opouští klasickou linii řádové historiografie a zabývají se četnými sociálními vazbami vytvořenými nejen kolem tohoto řádu a jeho podporovatelů, přičemž jejich autorka využívá množství zajímavých podnětů z oblasti kulturní a sociální antropologie); Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. III. díl, II. svazek, Žebravé řády*, Praha 2007, s. 257–270.

⁷¹ Klíčovou osobností byla především arcivévodkyně Anna Kateřina Gonzaga, manželka Ferdinanda II. Tyrolského. Nezanedbatelnou a v servitském prostředí pak velmi propagovanou skutečností bylo i uzdravení budoucího císaře Leopolda I., jemuž jako těžce nemocnému dítěti přiložili na tělo servitský škapulíř; srov. Veronika ČAPSKÁ, *Představy společenství a strategie sebeprezentace. Řád servitů v habsburské monarchii (1613–1780)*, Praha 2011, s. 47–49.

⁷² Tamtéž, s. 236; TÁŽ, *Pod ochranou*, s. 22–36.

být zasvěceny všechny řádové kostely, každou středu a sobotu jsou celebrovány zvláštní mše ke cti Matky Boží a všichni členové řádu si ke svému řeholnímu jménu připojují ještě jméno Maria. Jejich řeholní oděv tvoří černý hábit přepásaný koženým řemenem, černý škapulír a černá kapuce. Tato barevnost bývá vykládána jako symbol pokory Panny Marie a bolesti, kterou vytrpěla při Kristových pašijích. Právě směřování mariánské zbožnosti ke speciální úctě Panny Marie Bolestné se stalo zvláště v raně novověkém období pro servity příznačné.⁷³

Fundátory servitského konventu v Konojedech byli manželé Anna Kateřina a František Karel Swéerst-Špork, jejichž sňatek plný kontroverzí – krom jiných obtíží byli snoubenci dvojnásobní bratranec a sestřenice, což vyžadovalo obtížně získatelný dispens – se nesmazatelně zapsal do paměti české aristokratické společnosti.⁷⁴ Snad právě blízká příbuznost způsobila, že manželům s výjimkou jedné dcery zemřelo v raném věku postupně osm dětí.⁷⁵ Po onemocnění nejmladšího syna Jana Kristiána nedlouho po jeho narození v září 1729 mu rodiče na radu svého servitského zpovědníka zavěsili na krk relikvie bratří zakladatelů servitského řádu a v případě uzdravení přislíbili na svých panstvích zřízení kláštera služebníků Panny Marie a Jana Kristiána zasvětili Bohu.⁷⁶ Právě tento devoční slib se silnou emotivní složkou stál za neúnavným úsilím manželů Swéerts-Šporkových k fundaci konojedského kláštera. Založit totiž na počátku 40. let 18. století – fundátoři se k tomuto kroku odhodlali až po smrti Františka Antonína Šporka, kdy získali potřebné prostředky – v českých zemích konvent žebravého řádu bylo vzhledem k vnějším okolnostem více než komplikované. Vedle postupné hospodářské stagnace a slezských válek hrály klíčovou roli i postoje příslušných vysokých státních úředníků, mnohdy již značně ovlivněných osvícenskými myšlenkami. Fundátorskému páru bylo mj. vyčítáno, že servitský klášter přináší malý či spíše žádný celospolečenský užitek, odvádí majetek do „mrtvých rukou“ a snižuje počet potenciálních rekrutů. Marie Terezie nakonec se

⁷³ Tamtéž, s. 9–11, 70–71.

⁷⁴ Podrobně Ignác Antonín HRDINA – Hedvika KUCHAROVÁ, *Záhady kolem sňatku Anny Kateřiny Šporkové. Historicko-právní studie z manželského práva*, Praha 2017 (s vyvrácením četných dříve tradovaných omylů).

⁷⁵ Jejich přehled přináší Veronika ČAPSKÁ, *Mezi texty a textiliemi. (Swéerts-)Šporkové, textové praxe a kulturní výměna na přelomu baroka a osvícenství*, Praha 2016, s. 129.

⁷⁶ Od naplnění tohoto slibu byl Jan Kristián fakticky „dispenzován“ papežem Benediktem XIV., který ho v roce 1750 přijal na audienci, a to i s ohledem na budoucnost rodu, již mohl Jan Kristián jako jediný mužský potomek svých rodičů zajistit. Toto zaslíbení líčí v širokých okolnostech Veronika ČAPSKÁ, *Jan Kristián Swéerts-Spork a František Girtler – na společné cestě mezi zbožností a ekonomickým zájmem*, *Theatrum historiae* 9, 2001, s. 81–86. Důvod zřízení svého kláštera samozřejmě plně reflektovali i konojedští servité ve své pamětní knize; srov. Archiv Biskupství litoměřického, Sbirka pamětních knih, Konojedy 1746–1900, s. 1, na tento příběh se odvolává i fundační listina kláštera (Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31), kde se dokonce hovoří o trojí záchraně Jana Kristiána z nebezpečí smrti.

založením kláštera souhlasila, ale manželé museli věnovat částku 10 000 zl. pražskému sirotčinci a dalších 40 000 zl. samotné panovnici.⁷⁷

Zřizovací listina kláštera, sepsaná 7. prosince 1746 na zámku v Lysé nad Labem jen potvrzovala štedrost fundátorů vůči řádu. Servitům byl přenechán původní konojedský zámek i zámecký kostel sv. Jana z Boha, přičemž obě stavby se měly za prostředky fundátorů změnit dle potřeb řádu, jemuž mělo být taktéž ze stejného zdroje pořízeno i veškeré vybavení a zázemí včetně knihovny. Na údržbu kostela a jeho mobiliáře pak zřídili fundátoři nadaci o 7 000 zl., z nichž konventu ročně plynulo 280 zl.⁷⁸ S ohledem na dobu – a nepochybně i tzv. sbírkové okruhy dalších mendikantských klášterů v regionu⁷⁹ – neměli servité žít z almužen, ale vyživování nanejvýš 20členného konventu měla zajistit fundátory založená nadace s kapitálem 60 000 zl., z něhož každý rok plynulo konventu 2 400 zl.⁸⁰ Dále měli mniši zajištěno deputátní palivové dřevo, pivo, obilí a máslo. Fundační listina nepočítala se zapojením servitů do farní správy, což zdůrazňuje i dobový zápis valkeřického faráře, jehož práv by se takový podstup dotknul.⁸¹

Vnucuje se samozřejmě otázka, proč byly pro servitský klášter vybrány Konojedy, ačkoliv bylo určitou dobu uvažováno také o Dubé na Českolipsku na swéerts-šporkovském panství Nový Bernštejn. Lze se domnívat, že klíčovou roli zde sehrála skutečnost, že v Konojedech byl již Františkem Antonínem Šporkem na sklonku 17. století učiněn pokus o zřízení konventu a špitálu milosrdných bratří.⁸² V letech 1698 až 1699 zde však byl vystavěn

⁷⁷ V. ČAPSKÁ, *Pod ochranou*, s. 36.

⁷⁸ Tuto částku zmiňuje přehled o příjmech a majetku konventu z roku 1786; srov. Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31.

⁷⁹ Tuto problematiku na případu olomouckého františkánského konventu přiblížil Martin ELBEL, *Město a klášter. Františkánský konvent v raně novověké Olomouci*, Praha 2017, s. 76–83.

⁸⁰ Tuto částku zmiňuje přehled o příjmech a majetku konventu z roku 1786; srov. Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31.

⁸¹ Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31, fundační listina kláštera; Státní okresní archiv Děčín, Farní úřad Valkeřice, inv. č. 1 – Liber memorabilium (1610)1783–1937, s. [3].

⁸² Základní informaci o konojedském špitále přináší s pochybnostmi o její realizaci Vítězslav PRCHAL, *Sídlo a jeho pán. Rezidenční strategie hraběte Františka Karla Swéerts-Sporka ve druhé čtvrtině 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 53. Vítězslav Prchal zde ještě vyslovuje pochybnosti, zda špitál vznikl – neuskutečnění nadace podporuje několik faktů, např. absence informací o milosrdných bratřích v tehdejších matrikách (nejsou zde zmínky o zaopatření umírajících, k němuž by ve špitále jistě došlo), absence jakékoliv zmínky o konojedském špitálu v písemnostech milosrdných bratří (Národní archiv, Milosrdní bratři – provincialát a konvent), biskupské zprávě ad limina apostolorum z roku 1718 (Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Schlenzova sbírka, karton č. 1, sign. Schl. SB I/22, inv. č. 39 – Litoměřický biskup Hugo František hrabě Königsegg-Rottenfels podává zprávu o stavu litoměřické diecéze) i v přehledném díle o špitálech na Litoměřicku (Jana SMÍŠKOVÁ, *O špitálech osmnáctého století na Litoměřicku*, Muzejní a vlastivědná práce. Časopis Společnosti přátel starožitností 38/108, 2000, č. 2, s. 75–89). V této souvislosti lze rovněž připomenout, že v Kuksu započal špitál milosrdných bratří fungovat až v roce 1744 (srov. Ladislav SVATOŠ, *Počátky hospitální nadace Františka Antonína Šporka v Kuksu*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 97–122).

pouze kostel zasvěcený příznačně zakladateli tohoto řádu sv. Janu z Boha,⁸³ zámecký areál nadále sloužil jako sídlo správy panství a přechodně zde pobývali také František Karel a Anna Kateřina, jimž se zde dokonce narodilo i pět dětí pokřtěných právě v tomto kostele.⁸⁴ Snad právě tento jinak zřejmě příliš nevyužívaný sakrální objekt, snad osobní vztah k místu, snad snaha o symbolickou návaznost na neuskutečněnou otcovu fundaci mohly představovat zásadní pohnutky k usazení servitů právě v Konojedech.

Silná vazba Františka Karla a Anny Kateřiny na řád služebníků Mariiných se projevovala v mnoha směrech. Jejich zpovědníkem byl přinejmenším od 20. let 18. století vždy příslušník servitského řádu, zpočátku to byl již zmíněný Wilhelm Maria Löhrer, později Gregor Maria Zinck, který o obou manželech sepsal obsáhlé biografie hraničící v některých ohledech až s hagiografií.⁸⁵ František Karel a Anna Kateřina se nadto ještě stali servitskými terciáři⁸⁶ a již ve zřizovací listině konojedského kláštera si vyměnili pohřbení v jeho kryptě.⁸⁷ Právě Zinck jakožto hofmistr doprovázel na kavalírské cestě do Itálie jejich jediného syna Jana Kristiána,⁸⁸ který rovněž zůstal pod značným servitským vlivem – první sňatek s Marií Barborou z Bubna a Litic uzavřel na svátek servitského světce Filipa Benizia a podle něj pojmenoval i svého prvního syna.⁸⁹ Vazba mezi servity a fundátorským párem byla reciproční, čehož zjevným důkazem byla přítomnost portrétu těchto manželů i jejich jediného syna s chotí (zřejmě již druhou) v refektáři konojedského konventu.⁹⁰

První členové řádu dorazili do Konojed 15. ledna 1747 a začali obývat vyhrazené místnosti v zámku. Již 13. května téhož roku požehnal servitský provinciál novou rezidenci

⁸³ Toto patrocinium je doloženo pouze několika prameny. Naprosto bezpečně pak křestním zápisem Jana Václava Eustacha Emanuela Josefa Swéerts-Šporcka z 21. září 1723 – „*baptizavit Curatus loci in Eccl[es]ia Konogedensi S. Joannis de Deo*“; Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Sbirka matrik Severočeského kraje, sign. 121/1, s. 170.

⁸⁴ Přehled životopisných údajů všech dětí Františka Karla a Anny Kateřiny přináší V. ČAPSKÁ, *Mezi texty*, s. 129.

⁸⁵ Tamtéž, s. 149–150; TÁŽ, *Představy společenství*, s. 173; Gregor M. ZINCK, *Offenbahr und geheimer Spiegel einer wahrhaft christlichen Ehefrau. Das ist kurz verfasste Lebensbeschreibung und Gedächtnuss der in Gott ruhenden hoch und wohlgebohrnen Frauen Annae Catharinae Gräfin von Sweerts und Sporck...*, Prag 1757; TÝŽ, *Paulus nicht mehr Saulus, oder bei jetzigen Weltlauf wunderseltsamer Buss- und Tugendspiegel fürgestellt in der christlich und bussfertigen Lebensart des in Gott ruhenden ... Herrn Francisci Caroli Rudolphi Reichsgraffen von Sweerts und Sporck*, Prag [1759].

⁸⁶ V. ČAPSKÁ, *Jan Kristián*, s. 83

⁸⁷ Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31, fundační listina kláštera; V. ČAPSKÁ, *Představy společenství*, s. 172; Archiv Biskupství litoměřického, Sbirka pamětních knih, Konojedy 1900–1944, nestránkováno – zápis k roku 1910 (opis pamětního spisu z roku 1762). Za pozornost v tomto ohledu jistě stojí, že mezi rakvemi obou manželů byla umístěna rakev jejich servitského zpovědníka Wilhelma Marii Löhrera.

⁸⁸ K této cestě komplexně V. ČAPSKÁ, *Jan Kristián*.

⁸⁹ TÁŽ, *Představy společenství*, s. 176.

⁹⁰ Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31, přehled o příjmech a majetku konventu z roku 1786.

(tedy budovu starého zámku) a především základy nového kostela, který vznikl částečně ně místě předchozího a který měl být dle fundační listiny zasvěcen – s ohledem na zakládající příběh celého konventu – sedmi servitským bratrům zakladatelům.⁹¹ Tomu by odpovídala i později doložená skutečnost, že se v Konojedech dokonce uchovávaly relikvie těchto světců,⁹² konvent se podle nich alespoň v rámci řádového prostředí také nazýval.⁹³ Nakonec sice převládlo tradiční servitské mariánské zasvěcení chrámu, konkrétně v podobě Nanebevzetí Panny Marie, ovšem v servitských pramenech je zmiňováno i spolupatrocinium sedmi bratří zakladatelů a jejich svátek připadající na 11. února byl pro Konojedy uváděn jako titulární.⁹⁴ Toto pregnantně dokládá i ztvárnění titulárního oltářního obrazu, na němž k Panně Marii na nebesích vzhlíží právě sedm zakladatelů servitského řádu.

Stavba kostela byla dokončena v roce 1752, ale fakticky až do konce 60. let 18. století trvalo jeho zařizování velmi hodnotným mobiliárem. Slavnostní konsekrace chrámu, již provedl litoměřický biskup Emanuel Arnošt z Valdštejna, se však konala za hojné účasti hostů již 20. června 1762.⁹⁵ Budova nového konventu vzniklá především na místě původního zámku, využívaného tedy již od roku 1747 pro klášterní účely, se začala stavět v roce.⁹⁶ Konvent disponoval i rozsáhlou zahradou, jejíž adaptace pro potřeby řeholníků se však zřejmě protáhla na mnoho let, jen její ohradní zeď byla budována v letech téměř jedenáct let.⁹⁷

V době vysvěcení konojedského kostela žilo v tamním konventu celkem 23 servitů – 13 kněží, 4 laičtí bratři a 6 kleriků, tj. osob studujících a připravujících se na složení slavných slibů.⁹⁸ Nakolik se tato obsazenost kláštera udržela i v následujících letech, nejsme schopni přesně určit.⁹⁹ Nicméně díky nové konventní budově se Konojedy staly nejrozsáhlejším

⁹¹ V kostele se měly dle zakládací listiny také nacházet následující oltáře – první na evangelijní straně měl být zasvěcen Panně Marii Bolestné, druhý sv. Peregrinovi a sv. Juliáně a první na epištolní straně sv. Filipu Benitiovi a všem svatým řádu servitů; srov. Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31, fundační listina kláštera.

⁹² V. ČAPSKÁ, *Pod ochranou*, s. 36.

⁹³ Dokladem jsou např. vpisky několika knih konventní bibliotéky – „*V. Conventus 7. Beatorum Patrum Konogedij*“ (Národní knihovna ČR, sign. 22 L 000032), „*Conv. 7BB. Patrum ord. Serv. B.M.V. Konogedii*.“ (Národní knihovna ČR, sign. 19 F 000011/T.1–T.4, 25 G 000451).

⁹⁴ V. ČAPSKÁ, *Pod ochranou*, s. 44

⁹⁵ Archiv Biskupství litoměřického, Sběrka pamětních knih, Konojedy 1746–1900, s. 14.

⁹⁶ Miroslav NOVÝ – Eliška NOVÁ, *Konojedy (LT, Ústecký kraj). Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Stavebněhistorický průzkum. Část A – dějiny objektu*, [Ústí nad Labem] 2013, s. 13–19.

⁹⁷ V. ČAPSKÁ, *Představy společnosti*, s. 119

⁹⁸ Archiv Biskupství litoměřického, Sběrka pamětních knih, Konojedy 1900–1944, nestránkováno – zápis k roku 1910 (opis pamětního spisu z roku 1762).

⁹⁹ Na základě několika unikátně dochovaných, avšak obtížně interpretovatelných plánů bychom předpokládali spíše poněkud nižší obsazenost; srov. Národní archiv, Stará manipulace, karton č. 2241, inv. č. 3259 – Řád servitů,

servitským řádovým domem v českých zemích a tím na čas i jakýmsi duchovním centrem celé provincie, o čemž svědčí i již zmíněné uložení relikvií bratří zakladatelů. Ze stísněných prostor pražského konventu Na Slupi se do Konojed přestěhovala také řádová asketická škola.¹⁰⁰ Další prameny o obsazenosti konventu pochází až z doby jeho zrušení. Na počátku února 1786 v Konojedech pobývalo celkem 12 servitských kněží a čtyři laičtí bratři.¹⁰¹ Další pramen z této doby uvádí také 16 neobývaných pokojů, resp. cel. Výčet jednotlivých místností konventu poznanych na základě tohoto pramene vcelku odpovídá běžné představě o tehdejším klášteře žebravého řádu.¹⁰² Velká pozornost byla v souvislosti se zrušením kláštera věnována také konventní knihovně, k níž byly postupně vytvořeny dva seznamy, oscilující v počtech titulů kolem 550, pochopitelně v daleko větším počtu svazků.¹⁰³

Někdy v období před rokem 1762¹⁰⁴ založili servité v Konojedech také bratrstvo Panny Marie Sedmibolestné s černým škapulířem. Tuto konfraternitu, která byla zásadně ovlivněna servitskou zbožností, ovšem nebyla vždy nutně vázána přímo na řádový kostel, tvořili obvykle běžní věřící, ale také kněží z blízkého okolí jejího sídla, kteří se setkávali na pravidelných bohoslužbách konaných zpravidla každou třetí neděli v měsíci. Kromě toho členům bratrstva plynuly značné výhody v rámci posmrtného života, neboť díky odpustkům uděleným bratrstvu či pravidelným zádušním pobožnostem mohla být zkrácena doba jejich pobytu v očistci. Nakolik se servitské bratrstvo rozšířilo v rámci konojedského panství, netušíme, dodnes dochovanou památku na jeho činnost však představuje sedm unikátně dochovaných terců

sign. S 141 3/2 – klášter Konojedy, stavební účty 1748–1771, 26 plánů; M. NOVÝ – E. NOVÁ, *Konojedy*, s. 38–47.

¹⁰⁰ V. ČAPSKÁ, *Pod ochranou*, s. 36.

¹⁰¹ Počet zjištěn na základě přehledu mobiliáře z cel jednotlivých řeholníků; srov. Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31.

¹⁰² Tamtéž, přehled o příjmech a majetku konventu z roku 1786. Oproti nejistě interpretovatelným plánům pocházejícím snad z období před rokem 1755 (jedná se tedy spíše o plány projekční) zde chybí zmínka o biliárové místnosti či muzeu (srov. Národní archiv, Stará manipulace, karton č. 2241, inv. č. 3259 – Řád servitů, sign. S 141 3/2 – klášter Konojedy, stavební účty 1748–1771, 26 plánů).

¹⁰³ Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31, soupisy knihovny z let 1786 a 1788. Právě v roce 1788 byla takřka třetina této bibliotéky předána do správy tehdejší pražské univerzitní knihovny; srov. tamtéž, soupis knih převzatých pražskou univerzitní knihovnou 1788. Množství těchto svazků lze dodnes dohledat v katalozích Národní knihovny. Zbytek knihovny byl zřejmě rozprodán v obvyklé aukci.

¹⁰⁴ Tehdy je doložen jako „*Bruderschafts Praeses*“ zmíněn servita Seraphinus Maria Prager; Archiv Biskupství litoměřického, Sbirka pamětních knih, Konojedy 1900–1944, nestránkováno – zápis k roku 1910 (opis pamětního spisu z roku 1762).

umístěných na žerdích a zobrazujících sedm bolestí Panny Marie, které sloužily jako názorné pomůcky při modlitbách bolestného růžence.¹⁰⁵

Josefínské reformy, které v oblasti řeholního života fakticky zhmotnily názory oponentů konojedské fundace, znamenaly konec servitského kláštera v Konojedech. Konvent byl oficiálně zrušen 4. ledna 1786, jednalo se však již pouze o dovršení vývoje předchozích let.¹⁰⁶ Zatímco mnozí servité našli své další životní uplatnění v zapojení do běžné farní správy – např. konojedský řeholník a v době zrušení konventu také český provinciál Raymund Weigner se stal farářem v Konojedech,¹⁰⁷ případně byli penzionováni,¹⁰⁸ a kostel začal sloužit jako farní, budova konventu propadla Náboženskému fondu, od nějž ji v roce 1790 zakoupil Jan Kristián Swéerts-Špork, kvůli jehož uzdravení byl celý klášter fundován, a přeměnil jej na zámek.

Necelá čtyři desetiletí, během nichž konvent řádu služebníků Mariiných v Konojedech působil, představují období zřejmě největšího rozvoje a významu této obce, která tehdy zásadním způsobem změnila svou podobu. Mohutná chrámová stavba, v posledních letech fakticky zachráněná z dlouhodobého degradačního procesu, stále všem připomíná vytrvalé úsilí fundátorů o projev vděčnosti Bohu za záchranu potomka.

¹⁰⁵ V. ČAPSKÁ, *Představy společenství*, s. 95, 182–183; TÁŽ, *Pod ochranou*, s. 84–85, Lada HLAVÁČKOVÁ – Martin BARUS, *Sedm emblémů bratrstva Bolestné Panny Marie z Konojed*, in: Sancta Maria. Mariánská úcta na Litoměřicku, Litoměřice 2020, č. kat. 11, s. 56–59.

¹⁰⁶ Archiv Biskupství litoměřického, Sběrka pamětních knih, Konojedy 1746–1900, s. 23.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 24. Za marginální zmínku k osobě tohoto řeholníka jistě stojí informace ze seznamů osobních věcí jednotlivých řeholníků při rušení konventu, kdy v jeho pokoji byly evidovány také barometr, kompas a magnet; srov. Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31.

¹⁰⁸ Srov. např. dopis pacovského okrskového vikáře stran živobyetí někdejšího konojedského servity Benedikta Marii Wenzela pražskému guberniu z roku 1788; Národní archiv, České gubernium – Publicum 1786–1795, karton č. 2670, sign. 145/31.

1.3 Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech je společně s komplexem přiléhajícího bývalého servitského kláštera nejvýraznější dominantou drobné obce nedaleko Úštěka. Ač stávající chrám pochází z poloviny 18. století, jsou stavební dějiny konojedského kostela o něco delší. Současné stavbě předcházela starší kostel, postavený mezi lety 1698-1699 tehdejším majitelem Františkem Antonínem Šporkem.¹⁰⁹

Podobu tohoto chrámu dnes známe pouze z několika vedut a stavebních účtů. Kostel zasvěcený Janu z Boha reprezentovala obdélná loď otevřená půlkruhovými termálními okny, k níž se připojoval presbytář s panskou oratoří a sakristií po stranách. Kostel doprovázela dvacet loktů vysoká věž, v níž se nacházely zvony. Vstupní průčelí bylo ukončeno charakteristickým trojúhelným štítem s kamenickou výzdobou v rozích a sochami s pozlacenými atributy v nikách,¹¹⁰ plochu členily ploché lizény dobíhající k profilovaným římsám. Pod kostelem se nacházela krypta, která je současně jedinou dochovanou částí staršího kostela ve stávající stavbě.

Celkové řešení staršího kostela v Konojedech odpovídalo jednak založení kostela v době doznívající estetiky raného baroka, ale především podobě kostelů budovaných v podobném časovém horizontu v širším regionu Litoměřicka.¹¹¹ Pro ně je charakteristické zejména trojosé kulisovitě pojaté průčelí ukončené trojúhelným frontonem, jehož kořeny je bezesporu nutné hledat v monumentálních římských předlohách. V případě Konojed již šlo o zjevně o prvek transformovaný domácí stavební tradicí, což se odráželo zejména v připojení bočních (volutových?) křídel štítu vedle trojúhelného středového nástavce. Charakteristické je rovněž osvětlování interiéru drobnými okenními otvory v horní polovině bočních průčelí lodi, které u jednotlivých staveb nabývaly různých tvarových variací.

¹⁰⁹ Miroslav NOVÝ – Eliška NOVÁ, *Konojedy (LT, Ústecký kraj). Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Stavebně historický průzkum. Část B*, Ústí nad Labem 2013, s. 115; Pavel VLČEK – Petr SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 309.

¹¹⁰ Miroslav NOVÝ – Eliška NOVÁ, *Konojedy (LT, Ústecký kraj). Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Stavebně historický průzkum. Část A*, Ústí nad Labem 2013, s. 6–8.

¹¹¹ Královské město Litoměřice, společně s duchovním centrem zdejšího biskupství, představovalo zejména od poloviny 17. století výrazné centrum barokní architektury, jehož význam a jednotný stavební projev tvořil a umocňoval zdejší stavební cech. Jeho stavební projev měl své kořeny zcela jistě v italských předlohách, nicméně první generaci tvůrců brzy vystřídali stavitelé sice s italskými kořeny, nicméně již usedlími v domácím prostředí, což dalo vzniknout specifické a výrazně originální autorské tvorbě. Petr MACEK, *Barokní architektura a stavitelství v severních Čechách*. in: Petr HRUBÝ – Michaela HRUBÁ (eds.), *Barokní umění v severozápadních Čechách. Sborník z kolokvia uskutečněného v Muzeu města Ústí nad Labem 24.-25. května 2001*, Ústí nad Labem 2003, s. 34–38.

Velmi blízkou podobu tak měl starší kostel např. s kostelem v Milešově (Antonio della Porta 1669–1680),¹¹² kostelem v Čížkovicích (asi Giulio Broggio 1672–1675),¹¹³ kostelem v Dlažkovicích (Giulio Broggio 1673–1675), či kostelem sv. Jiljí v Dolánkách nad Ohří (1674–1676).¹¹⁴

Autor návrhu starší stavby nebyl poměrně dlouhou dobu znám. Dle stavební podoby a vzhledem k době výstavby se jako nejpravděpodobnější jevila autorská účast architekta výrazně ovlivněného stavební činností Guilia a Octaviána Broggia, potažmo italizující klasickou tradicí. Definitivní vyjasnění této otázky přinesl pak nejnovější výzkum Václava Zemana, kterému se na základě stavebních účtů podařilo připsat realizaci návrhu Petru Versovi, který kostel vystavěl společně s přestavbou starší renesanční tvrze na špitál. Autorem návrhu pak byl dle Zemanova archivního průzkumu Versův spolupracovník Petr Nitola, který buď kostel sám navrhl, nebo rozpracoval návrh neznámého architekta a Versa následně návrh realizoval jakožto provádějící stavitel.

Zeman navíc doložil, že Petr Versa navrhoval a realizoval rovněž zaniklý kostel sv. Kateřiny Alexandrijské v Merbolticích (výstavba 1708–1709).¹¹⁵ Nápadná podobnost obou staveb dovoluje předpokládat, že starší konojedský kostel mohl sloužit v tomto případě jako předloha merboltické stavbě, přičemž hypoteticky odvozený návrh kostela v Merbolticích vykazuje poněkud méně elegantní řešení, než jak vyznívá podoba původní konojedské stavby ze známých vyobrazení.

Z dalších staveb na konojedském panství pak mohlo mít řešení starší konojedské chrámové stavby vliv také na podobu kostela sv. Havla v Bílém Kostelci, který nechala v roce

¹¹² Martin BARUS – Kamil PODROUŽEK, *Stavebně historický průzkum - Milešov, kostel sv. Antonína Paduánského (okr. Litoměřice)*, Ústí nad Labem 2012, s. 30 – 31, dostupné online: http://www.kostel-milesov.cz/milesov_kostel_sv-a-paduanskeho_shp.pdf

¹¹³ V případě kostela v Čížkovicích se uvažuje rovněž o možnosti, že byl kostel vystavěn Giuliem Broggiem dle návrhu Antonia della Porty. Petr MACEK, *Giulio Broggio*. in: Petr MACEK – Richard BIEGEL – Jakub BACHTÍK (edd.), *Barokní architektura v Čechách*. Praha 2015, s. 197.

¹¹⁴ V případě kostela v Dolánkách není autorství stavby jasné, návrh je připisován Antoniovovi della Portovi, či Giovannini Domenicovi Orsimu, jako provádějící stavitel je uváděn i Giulio Broggio. Srovnej Emanuel POCHE (ed.), *Umělecké památky Čech A/J*, Praha 1977, s. 290; NPÚ Ústí nad Labem, Evidenční list nemovité kulturní památky: kostel sv. Jiljí s ohradní zdí a zvonici Dolánky, p. č. 2003; Eliška KOVÁŘOVÁ, *Architektura v Čechách mezi lety 1670-1690. Osobnosti – styly – typologie*. Magisterská diplomová práce, Katedra dějin umění, filozofická fakulta, univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2017, s. 54; MACEK, *Giulio Broggio*, s. 198.

¹¹⁵ Za sdělení výsledků nejnovějšího rozsáhlého průzkumu k osobnosti Petra Versy a upozornění na vztahy mezi stavbami děkuji Václavu Zemanovi. K tvorbě Petra Versy na Konojedském panství podrobně pojednává připravovaná studia Václava Zemana pro Průzkumy památek.

1733 vystavět manželka tehdejšího majitele panství Anna Kateřina Swéerts-Sporck,¹¹⁶ a který se svým řešením hlásí rovněž k typické podobě sakrální architektury litoměřického okruhu.

S manželi Annou Kateřinou a Františkem Karlem Swéerts-Sporckovými je spojena rovněž výstavba nového kostela Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech. Ten vznikl mezi lety 1747–1762 jako klášterní kostel nově založeného servitského kláštera.¹¹⁷

Vzhledem k tomu, že řád servitů nemá žádné závazné předpisy pro podobu klášterních kostelů vyjma požadavku na přímé napojení sakristie s oratoří v patře na budovy konventu,¹¹⁸ bylo možné zaměstnat na realizaci výstavby kostela architekta působícího ve službách fundátorů, který měl navíc díky absenci přísných kritérií při návrhu poměrně volnou ruku.

V Konojedech tak vznikla oproti staršímu řešení monumentální stavba prostorného jednolodního kostela s obdélným presbytářem a věží v ose, což je však až pozdější řešení vzniklé blíže nevysvětlenou změnou původních plánů. Jejich autorství bylo starší literaturou připisováno provinciálovi české servitské provincie Wilhelmu Mariu Löhrerovi,¹¹⁹ nicméně průzkum manželů Nových připsal autorství významnému severočeskému staviteli barokní doby Zachariasovi Hoffmannovi.¹²⁰

Z Hoffmanových staveb má konojedský chrám nejbližší ke kostelu Nalezení sv. Kříže v Dubé, který mohl při navrhování pro Konojedy sloužit do jisté míry jako předloha či inspirace.¹²¹ Kostel náležející k panství Nový Bernštejn nechal mezi lety 1744–1760 postavit v Dubé František Karel Swéerts-Sporck. S Konojedy má společné především řešení dělení vnějšího pláště kostela pomocí vysokého pilastrového řádu, podobu oken, či zpracování složeného soklu s navazujícími patkami pilastrů.¹²² Shodné je rovněž řešení utváření vnitřního

¹¹⁶ Václav ZEMAN, *Bílý Kostelec, kostel sv. Havla – archivní rešerše ke stavební historii a areálu*, 2012, nestr. rukopis.

¹¹⁷ NOVÝ – NOVÁ, *Konojedy – část A*, s. 9–18; VLČEK a kol., *Encyklopedie*, s. 310.

¹¹⁸ Oratoř umístěná do patra sakristie musela být vždy spojena přímo s klášterem, respektive s jeho zadním křídlem. Nebylo-li toto spojení možné, měl být mezi oběma stavebními částmi zbudován alespoň propojovací můstek. VLČEK a kol., *Encyklopedie*, s. 65.

¹¹⁹ VLČEK a kol., *Encyklopedie*, s. 65 a 310.

¹²⁰ NOVÝ – NOVÁ, *Konojedy – část B*, s. 123–124. Autorství návrhu Zachariasovi Hoffmannovi připsali na základě slohové analýzy nezávisle na průzkumu manželů Nových rovněž Václav Bláha a Petr Mandažiev, čímž tuto teorii ještě spolehlivěji podpořili. Václav BLÁHA – Petr MANDAŽIEV, *Materiálie k architektuře doby baroka a k sochařství v severních Čechách. Historické a uměnovědné zlomky*. in: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska, roč. 24/2015, s. 128–134.

¹²¹ Na společného autora kostela v Dubé a Konojedech ve starších pracích ostatně upozorňoval rovněž Ivo Kořán, který se však domníval, že autorem návrhu je Anselmo Lurago. To však bylo vyvráceno archivním průzkumem Pavla Zahradníka, který připsal autorství kostela v Dubé na základě písemných pramenů právě Zachariasovi Hoffmannovi. Ivo KORÁN, *Prostorotvorné iluze Anselma Luraga*. in: Umění XXI, 1973, s. 59; MACEK, *Barokní architektura a stavitelství v severních Čechách*, s. 51–52; BLÁHA – MANDAŽIEV, *Materiálie*, s. 132.

¹²² NOVÝ – NOVÁ, *Konojedy – část B*, s. 123.

prostoru, respektive opření klenby na vnitřní vtažené pilíře se specificky řešeným průběhem, na něž dosedají v obou případech pole lunetových valených kleneb s charakteristickými štukovými terčíky ve vrcholech.¹²³

Pro Hoffmana by se v případě Konojed jednalo o již druhou stavební zakázku na konojedském panství, neboť mezi lety 1724-1728 navrhl a postavil pro předcházejícího majitele panství Františka Antonína Šporcka kostel sv. Barbory ve Valkeřicích.¹²⁴

Stavba kostela v Konojedech byla ukončena v roce 1750, nicméně úpravy exteriéru a zejména vybavování interiéru pokračovalo až do roku 1752. Jeho výsledná podoba mohla být inspirující předlohou pro stavbu dnes již zaniklého kostela sv. Františka Serafinského v nedalekém Mukařově, který byl stavěn mezi lety 1751-1754.¹²⁵ V případě tohoto kostela není dle dosavadního bádání v písemných pramenech znám autor návrhu,¹²⁶ nicméně lze vážně uvažovat minimálně o autorovi inspirovaném v díle Zachariase Hoffmana.

Pro inspiraci v díle Zachariase Hoffmana hovoří při srovnání výše zmíněných kostelů zejména blízká figura mukařovského kostela s kostelem ve Valkeřicích a v Dubé¹²⁷ a podobné zpracování vnějšího pláště u všech čtyř kostelů. S Konojedy měl pak mukařovský kostel společnou především velmi blízkou podobu oken a podobu a členění hlavního průčelí s trojúhelně ukončeným volutovým štítem. V případě interiéru se v Mukařově opakuje opět zpracování kleneb jak v typu, tak v detailech, především v užití dutých kruhových medailonů ve styčných trojúhelných výsečích valených kleneb.

Prímým spojením mukařovské a konojedské stavby je pak působení zednického mistra Wenzla Hebecka (Hebekha), který výstavbu obou kostelů řídil z pozice provádějícího stavitele, a který ve šporkovských službách působil jako zednický mistr v Lysé nad Labem.¹²⁸ Bez zajímavosti jistě není ani fakt, že stejný zednický mistr je pramenně zachycen jako provádějící stavitel při realizaci kostela v Dubé.¹²⁹

Poslední výraznější stavební úpravy kostela Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech provedl v roce 1758 dědic majitel panství Jan František Kristián Swéerts-Sporck, který nechal

¹²³ BLÁHA – MANDAŽIEV, *Materiálie*, s. 132.

¹²⁴ Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech 4 (T–Ž)*, Praha 1982, s. 173.

¹²⁵ Václav ZEMAN, *Mukařov, kostel sv. Františka Serafinského – archivní rešerše ke stavební historii areálu*. NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, sbírka stavebně-historických průzkumů, sign. 1926/A.

¹²⁶ Tamtéž, nestr.

¹²⁷ Zde s vynecháním dynamicky pojatého dvouvěžového průčelí.

¹²⁸ NOVÝ – NOVÁ, *Konojedy – část B*, s. 122; ZEMAN, *Mukařov*, nestr.

¹²⁹ NOVÝ – NOVÁ, *Konojedy – část A*, s. 9, pozn. 21.

ke kostelu přistavět patrovou sakristii.¹³⁰ Autorem této přístavby byl František Ignáz Prée, kterému na základě jediného signovaného plánu některá literatura přisuzovala autorství celé stavby.¹³¹ Slavnostního vysvěcení se pak konojedský chrám dočkal 20. června 1762. Status klášterního chrámu ztratila stavba v roce 1786, kdy byl klášter servitů zrušen a kostel byl změněn na farní.

Velmi působivé bylo rovněž vnitřní vybavení kostela. Jeho realizace začala rokem 1750, kdy bylo placeno štafírování částí vybavení, a pokračovala hlavními pracemi do roku 1762, kdy byly vysvěceny oltáře. Ani tehdy však práce nebyly u konce, nadále pokračovaly práce na sochách pro varhany, osazovaly se štukové erby do presbytáře a na varhanní kruchtu, doplňovaly se mramorové tabernákly k oltářům a další mramorové vybavení kostela, atd.¹³² Poslední úpravy a doplňování vybavení je písemnými prameny datovány k roku 1767, kdy snad byly práce na mobiliáři kostela hotové.¹³³

Hlavní část vnitřního vybavení kostela tvořil soubor mramorových oltářů, v čele s hlavním oltářem Nanebevzetí Panny Marie. V jeho středu byl umístěn obraz zobrazující sedm zakladatelů servitského řádu, architekturu doprovázely rozměrné sochy světců, vázy, kříž, kanonické tabulky a čtyři relikviáře.¹³⁴ Monumentální zlatem štafírovaný oltář vrcholil působivou plastikou Nejsvětější Trojice sedící na zeměkouli, do jejíhož dutého těla byl v roce 1762 vložen pamětní záznam zachycující stav kostela a jeho vnitřního vybavení.

Ten mimo jiné přinesl seznam tehdejších řeholníků, mezi nimiž se objevuje rovněž jméno P. Cajetanuse Marii Kollhause, který je zde uveden jako vedoucí stavitel působící v této funkci desátým rokem. Dle uvedených dat působení Kollhause ve funkci (cca 1752–1762) se může jednat o řeholníka, který neřídil přímo stavbu kostela, ale byl zodpovědný za dozor nad naplňováním určitého ideového programu při vybavování kostela.¹³⁵

¹³⁰ NOVÝ – NOVÁ, *Konojedy – část B*, s.117.

¹³¹ Naposledy Petr MACEK – Richard BIEGEL – Jakub BACHTÍK, *Barokní architektura v Čechách*. Praha 2015, s. 483.

¹³² NOVÝ – NOVÁ, *Konojedy – část B*, s. 117.

¹³³ Tamtéž, s. 118.

¹³⁴ Eva ČESÁKOVÁ, *Mobiliář kostela Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech*. Diplomová práce, Filozofická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2016.

¹³⁵ Za upozornění na údaj z přesnějšiho opisu z roku 1910 ve druhém svazku farní kroniky Konojed děkuji M. Barusovi.

Z mramoru byly pořízeny rovněž postranní oltáře, jejichž architekturu doplňovala vedle hlavních pláten rovněž bohatá sochařská výzdoba. Ta byla v případě všech oltářů dílem předního sochaře pozdního baroka v Čechách Ignáce Platzera.¹³⁶

Platzer tvořil zejména pod vlivem školení ve vídeňské akademii v duchu nastupujícího klasicismu s výrazným vlivem tehdy „moderního“ rokoka, jeho zejména raná díla byla rovněž výrazně ovlivněna tvorbou Matyáše Bernarda Brauna a Ferdinanda Maxmiliána Brokofa.¹³⁷

Díky prosperující a poměrně rozsáhlé sochařské dílně v Praze zvládal Platzer odbývat širokou paletu zakázek, mezi něž se zařadila i realizace sochařské výzdoby kostela Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech, probíhající mezi lety 1762–1765. Platzer sám se při zakázce realizoval zejména jako dohlízející mistr, samotné sochy byly zhotoveny dílnou dle předloh vytvořených pro klášterní kostel v Teplé. To jim sice neubírá na kvalitě, nicméně díky opakování již jednou užitých vzorů nepřináší žádnou invenci.¹³⁸ Sochy pro konojedský kostel byly zároveň první zakázkou, kterou Platzer se svou dílnou realizoval pro rod Swéerts-Sporcků.

Zatímco sochařskou část výzdoby oltářů v Konojedech realizoval jeden z tehdejších předních umělců, oltářní obrazy byly svěřeny dnes málo známému malíři Janu Filipu Leubnerovi. Tento umělec, vyučený v Liberci a tvořící pod vlivem umění Petra Brandla, tvořil díla regionální povahy, významnějšími realizacemi byla pouze ojedinělá díla pro tehdejší majitele libereckého panství Clam-Gallasy. Konojedská zakázka se tak zařadila na čelní místo v jeho uměleckém portfoliu a vytvořila pomyslný vrchol jeho tvorby.¹³⁹

Z bohatého velmi rozsáhlého vybavení, které vedle uvedených oltářů dosahovalo nepřehledného množství dalších větších či drobnějších předmětů a bylo mnohdy zejména svými výzdobnými motivy unikátní, se v interiéru dochovaly do dnešních dní již jen zlomky. Poté, co vnitřní zařízení kostela utrpělo ve 20. století několik citelných ztrát při opakovaných vloupáních, byl zbylý inventář a vybavení sejmut a nepříliš vhodně deponován ve Varnsdorfu a Ústěku, kde čeká na další identifikaci, utřídění a jednoho dne snad i navrácení do renovovaného kostela v Konojedech.¹⁴⁰

¹³⁶ ČESÁKOVÁ, *Mobiliář kostela*, s. 26.

¹³⁷ KOL. AUT., *Ignác Platzer. Skici, modely a kresby z pražské sochařské dílny pozdního baroka*. Praha 1980, s. 14; Anna STECKEROVÁ – Štěpán VÁCHA (edd.), *Vznešenost a zbožnost. Barokní umění na Plzeňsku a v západních Čechách*, Lomnice nad Popelkou – Plzeň 2015, s. 174

¹³⁸ ČESÁKOVÁ, *Mobiliář kostela*, s. 28.

¹³⁹ Tamtéž, s. 29.

¹⁴⁰ Je na místě zmínit záslušnou a podrobnou práci Evy Česákové, která v rámci své diplomové práce nejen dohledala a utřídila rozsáhlé informace k mobiliáři z písemných a obrazových pramenů a materiálů, ale rovněž zdokumentovala a popsala stávající stav dochovaného vybavení v jeho aktuálním uložení. Tato práce přinesla

řadu důležitých poznatků a je podstatným podkladem pro potencionální rehabilitaci uměleckého vybavení konojedského chrámu.

1.4 Zánik kostela sv. Havla v Bílém Kostelci

Problematika likvidace sakrálních památek v období komunistické diktatury je v rámci severních a severozápadních Čech spjata především s těžbou uhlí či budováním vodních přehrad, nezanedbatelný počet kostelů však byl zničen v důsledku prostého ideologického boje, oficiálně kvůli nedostatku finančních prostředků na jejich opravy. Přímo ukázkové je v tomto ohledu širší okolí Verneřic, které se do jisté míry kryje s hranicemi bývalého konojedského panství – konkrétně bude naše pozornost věnována postupnému zanikání kostela sv. Havla v Bílém Kostelci,¹⁴¹ přičemž je nutné si uvědomit, že kostel Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech ještě před několika málo lety rovněž směřoval takřka ke svému zániku.

Příčin tohoto procesu zanikání lze nalézt hned několik. V první řadě je pochopitelně nutné připomenout odchod původního německého obyvatelstva po roce 1945, které v tomto regionu tvořilo drtivou většinu, a zároveň jeho nahrazení – zdaleka ne početně adekvátní – nově příchozími. Jejich vztah k místní krajině a památkám byl vesměs problematický, neboť důvody k jejich nastěhování se do vsí v tomto kopcovitém regionu lze označit především jako ryze utilitární. Odchod z původních rodinných a obecních společenství, v nichž fungovala určitá vnitřní sociální kontrola, nadto u většiny z nich odhalil předchozí vesměs formální náboženské smýšlení. Problematická často bývala i role samotné duchovní správy, mnohé farnosti zůstaly po odsunu německých duchovních i přes enormní snahu litoměřické biskupské konzistoře neobsazené,¹⁴² a tento stav se ještě zhoršil na počátku 50. let s vlnou zatýkání mnohých duchovních či jejich povolávání k vojenské službě. Ve sledovaném regionu farnost Konojedy i s filiálním kostelem v Bílém Kostelci pak převzal duchovní správce z Úštěku.¹⁴³ Aktivní farní život se tedy stával i s ohledem na celospolečenské podmínky iluzí a přirozeně vázl i přímý dohled nad sakrálními stavbami.

Pro proces zanikání kostelů v daném regionu však byly zásadnější vnější příčiny. Komunistický režim považoval římskokatolickou církev (ale částečně také další konfese) ve své propracované struktuře za svého úhlavního nepřítele, a tak se již relativně brzy po únoru 1948 snažil omezit její činnost. Vedle internace či uvěznění jejích čelných představitelů přišla na řadu také legislativní opatření. V první řadě se jednalo o zákon č. 46/1948 Sb., na jehož základě bylo jednotlivým farnostem zabavováno pozemkové vlastnictví, což mj. znemožnilo vlastní financování opravy kostelů. Zásadní zlom pak představoval zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, jehož prostřednictvím byl sice duchovním zajištěn stálý (a rovný) plat, kněží se však

¹⁴¹ Bílý Kostelec byl součástí panství Liběšice, v rámci patronátního systému však podléhal konojedské vrchnosti a byl vždy ve filiálním statusu k některé z farností konojedského panství.

¹⁴² K tomuto procesu srov. Michal SKLENÁŘ: *Dávám se cele k dispozici k pastoraci v pohraničí. Sonda do snah o poválečnou obnovu a personální situace litoměřické diecéze po druhé světové válce*, *Securitas Imperii* 32, 2018, č. 1, s. 130–159.

zároveň dostali zcela do područí státní moci. Jejimi praktickými vykonavateli se stali okresní církevní tajemníci ustanovení na úrovni krajů a okresů, kteří určovali, kdo z duchovních dostane tzv. státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti, čímž zcela ovládli církevní personální politiku. Těmito kroky byl fakticky zlikvidován předchozí systém patronátního práva, přičemž ve zmíněném zákonu stát deklaroval, že na sebe přebírá původní závazky patronů.¹⁴⁴ Nakolik této své proklamaci dostál, je viditelné právě na osudech kostelů bývalého konojedského panství. Opravy církevních objektů znamenaly pro stát fakticky investice do cizího majetku, nadto do majetku ideologického nepřítele. Ačkoliv se v 50. letech 20. století nemalá řada církevních objektů dostala na seznam státem chráněných památek, o jejich opravách nerozhodovaly tehdejší orgány památkové péče, ale příslušní činovníci okresních národních výborů, v jejichž kompetenci bylo přidělování příslušných finančních prostředků.

Přirozenému postupnému chátrání objektů zasadila další ránu i relativně mohutná vlna vykrádání a devastace sakrálních objektů, kterou lze v severočeském regionu datovat zhruba do druhé poloviny 60. a počátku 70. let 20. století. Zoufalí administrátoři, v jejichž silách nebylo svěcený majetek uchránit, se v mnoha případech uchýlili k odvozu zbylých cenných součástí mobiliáře do nějakého relativně zabezpečeného kostela ve svém obvodu, který sloužil jako tzv. svozový depozitář. Některé předměty byly v této době také deponovány v muzeích a galeriích. Mnohé kostely se tak během několika let staly zchátralými objekty bez vnitřního vybavení, jejichž využití k liturgickým účelům nebylo možné a jejich druhotná úprava např. pro skladiště nebyla ve venkovském prostředí (na rozdíl od mnoha kostelů ve městech) potřebná. Stát do nich investovat nechtěl, farnost nemohla a pro místní vesměs neměly zásadní význam. Finálním argumentem ze strany státních orgánů pak byla skutečnost, že kostel je např. kvůli padajícím taškám či omítce nebezpečný pro občany, osud kostelů byl tak fakticky zpečetěn a šlo již jen o to, zda se státním orgánům podaří vyčlenit nemalé finanční prostředky na jeho demolici nebo jej nechá dále chátrat až do stavu naprostého architektonického torza.¹⁴⁵

Samotný kostel sv. Havla v Bílém Kostelci měl středověký původ. V novověku ztratil farní statut a byl využíván jako pohřební kostelík. Na návrší v centru vsi se nacházející objekt malého kostela

¹⁴⁴ K celé této tematice přehledně Petr JÄGER, *Svoboda vyznání a právní poměry církvi a náboženských společností v letech 1948–1989*, in: Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (edd.), *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, Brno, 2009, s. 783–786.

¹⁴⁵ Tento obecný přehled je založen především na studiu korespondence administrátorů příslušných farností s litoměřickou konzistoří; srov. ABL, Konzistoř 1941–1990, sign. II-A-2 (složky jednotlivých farností). Detailně byl tento proces zpracován např. pro kostel v nedalekých Markvarticích u České Kamenice; srov. Martin BARUS – Václav ZEMAN, *Kostel sv. Martina v Markvarticích na Děčínsku*, Markvartice 2017, s. 59–70. Jednotlivým kostelům bývalého konojedského panství byly věnovány stručnější přehledy – Jana BŘEČKOVÁ, *Zaniklé památky. Kostel sv. Barbory ve Valkeřicích*, Děčínské vlastivědné zprávy 12, 2002, č. 2, s. 55–59; TÁŽ, *Kostel sv. Kateřiny v Merbolticích*, Děčínské vlastivědné zprávy 13, 2003, č. 2, s. 53–57. Zmíněné vysoké částky potřebné k demolici kostelů často přesáhly i náklady potřebné k jejich opravě, což jen podtrhuje ideologický podtext celého procesu; srov. obecně Martin ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, Praha 2012, s. 7–13.

obklopeného hřbitovem dospěl ve třetině 18. století ke špatnému stavebnímu stavu a byl proto začátkem 30. let nahrazen novostavbou z prostředků patronky Anny Kateřiny Swéerts-Špork. Stavba jednolodního kostela s opodál stojící zvonící byla provedena v letech 1733 a 1734 podle plánů neznámého stavitele.¹⁴⁶

Barokní kostel byl jednolodní s obdélnou dispozicí a zakončený půlkruhovým presbytářem. U severní stěny se nacházela sakristie čtvercového půdorysu, u jižní pak obdélná předsíň, nově postavená v roce 1759. Vnější fasády zdobily ploché lizény. Na jižní straně kostela byl osazen náhrobník s letopočtem 1685. Kostelu dominovalo západní průčelí s jednoduchým profilovaným štítem, završeným trojúhelníkovým frontonem. Nad východním okrajem střechy vystupovala sanktusová věžička s otevřenou zvonící. Interiér osvětlovala vysoko posazená, segmentově zaklenutá okna. Loď kostela byla plochostropá, presbytář byl zaklenut valenou klenbou. Hlavní oltářní obraz zobrazující titulárního světce byl vymalován v roce 1862 podle původního obrazu z 18. století. Boční oltáře nesly patrocinia sv. Kateřiny a sv. Jana Nepomuckého. Do areálu se vstupovalo branou, od které následovalo kamenné schodiště. V kostelním areálu se nacházel hřbitov.¹⁴⁷

Po druhé světové válce došlo jen k minimálnímu dosídlení vesnice, kostel zůstal bez využití a postupně chátral. O úpadku odpovídá i omezené množství písemných pramenů. Zpráva roku 1967 uvádí nevyužívaný kostel a téměř vyliďněnou obec. Není divu, že opuštěný kostel se stal cílem zlodějů a vandalů. Například v letech 1968 a 1969 došlo k násilnému vloupání, při němž došlo k odcizení čtyř soch z hlavního oltáře. Další vybavení kostela bylo postupně zničeno. V dnešní době je malá část mobiliáře uložena v depozitáři litoměřického biskupství.¹⁴⁸ V roce 1970 bylo vedeno jednání mezi biskupskou konzistoří v Litoměřicích a ONV Litoměřice o přemístění náhrobníku Anny Dorothy Bartsch (1660–1685), který se nacházel v jižním průčelí kostela. Transfer byl zvažován z důvodu možného poškození či zničení této památky na manželku hejtmana konojedského panství. Uvažovalo se kostelu v Kravařích, nicméně k přesunu nakonec nedošlo, a tak se náhrobník dochoval na svém místě.

Avšak technický stav kostela se i nadále zhoršoval, a v průběhu 70. let 20. století došlo k propadnutí střechy, následně pak k narušení korunní římsy a zániku sakristie. Stavební posudek z roku 1976, uváděl, že kostel netvoří dominantu obce a ze silnice se nabízejí pouze dílčí pohledy. Stav objektu byl hodnocen jako zchátralý a v doporučení stálo zrušit památkovou ochranu a objekt zlikvidovat.¹⁴⁹ Přesto do roku 1989 k demolici kostela sv. Havla nedošlo a ze stavby se dochovalo pouhé torzo v podobě obvodového zdiva. Snad k zachování kostela přispěla jeho odlehlá poloha, do jisté míry zůstal ukryt ve stromovém porostu. Bílý Kostelec byl nadto téměř neobydlenou obcí, kde kostel nebyl tak exponován.

¹⁴⁶ Václav ZEMAN, *Bílý Kostelec, kostel sv. Havla – archivní rešerše ke stavební historii areálu*, nepublikovaný rukopis, Děčín 2012.

¹⁴⁷ Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech*, 1. díl, Praha 1977, s. 79–80; V. ZEMAN, *Bílý Kostelec*.

¹⁴⁸ Martin ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, Praha 2012, s. 22–23; V. ZEMAN, *Bílý Kostelec*.

¹⁴⁹ V. ZEMAN, *Bílý Kostelec*.

Samotné demolice představovaly poměrně nákladný podnik a finanční hledisko mohlo sehrát důležitou roli.

1.5 Konojedské mlýny na Úštěckém potoce

Jediným vodním tokem, který dovozoval v blízkosti Konojed zříditi mlýnské provozy, je *Úštěcký potok*. Pramení na jižní straně Českého středohoří ve výšce 526,78 m n.m. asi půl kilometru jižně od Mukařova a vlévá se do Labe u Nučnic. Má délku 31,54 km. S výjimkou časného jara a pozdního léta má poměrně stabilní průtok. V 19. století byl nazýván podle Brusova, kterým protéká, *Prasuer Bach* a od počátku 20. století nesl podle svého prameniště také jméno *Munkerbach*.

Jeho výrazným levobřežním přítokem je *Konojedský potok*. Ten pramení v severní části stejnojmenné obce ve výšce 337 m n. m a má délku pouhé 2 km. Do Úštěckého potoka se vlévá v Horní Dubičné v nadmořské výšce 282 m. Na obou tocích byly vybudovány rybníční soustavy, z nichž se dochovaly pouze tři rybníky pod konojedským zámekem, napájené v minulosti právě Konojedským potokem. Na Úštěckém potoce zanikly rybníky spolu s vodními mlýny, které některé z nich využívaly pro regulaci vody.

Mlýny u Poplužního dvora

Osídlení mělkého údolí Úštěckého potoka jihovýchodně od Brusova úzce souvisí se vznikem poplužního vrchnostenského dvora *Grosser Mayerhof*, který se nachází jeden kilometr jihozápadně od jádra Konojed. Barokní dvůr byl vystavěn na křižovatce cest z Držovic do Konojed a z Úštěka do Bílého Kostelce, uprostřed dominikálních lánů, vyměřených na plošině mírně se svažující k jihovýchodu. Na obtížně využitelných okrajích vrchnostenských pozemků byly vystavěny areály související s provozem poplužního dvora. Západně od něj byla situována usedlost *Kumbauer*, která byla v roce 1771 označena čp. 85, a pod ní u potoka dominikální domky *Konhäusel*. Jihovýchodně od dvora byl již před rokem 1663 vystavěn obilný mlýn *Konmühle*, který při číslování v roce 1771 obdržel čp. 88. Mezi *Konhäusel* a *Konmühle* byl v roce 1724 vystavěn *Pulvermühle*, mlýn na stělný prach, který zpracovával sanytr sbíraný v ovčíně a chlévech vrchnostenského dvora a nesl posléze označení čp 87.

Konojedy, čp. 88 (Kahnmühle, Raymühle, Konmühle)

Areál zaniklého obilního vodního mlýna a pily leží v jihozápadní části extravilánu 1,3 km od obce na toku Úštěckého potoka. Je umístěn v denudaci potoka obsazené lužním lesem, pod terénní hranou, která na severu a severovýchodě vymezuje výše položené polnosti. Názornou představu o situaci areálu poskytují mapy a komentáře stabilního katastru z roku 1843, na nichž lze identifikovat jádro usedlosti, které tvořila obytná a hospodářská budova o třech srostlých

křídlech.¹⁵⁰ Střední křídlo bylo vlastní mlýnskou budovou s mlýnicí v západní části, síní ve střední části a světnicí ve východní části zděné budovy. Vstupním průčelím se obdélná budova obracela k severu do dvora. Ten byl přístupný od severu vozovou cestou, která se stáčela kolem areálu mlýna k západu a vycházela z cesty spojující Poplužní dvůr (*Grosser Mayerhof*) s Držovicemi. Ze západní strany uzavíralo dvůr krátké křídlo, opřené o severní zeď mlýnice, ze kterého se dochovala jen zděná komora v přízemí. Patrně se jednalo o patrovou sýpku. Podél jižní strany mlýnské budovy byla situována zastřešená zděná mlýnská lednice, umístěná na vodním náhonu pod malou retenční nádrž – nadýmáčkem. Nad zkanalizovaným odpadem z mlýnské lednice pokračujícím k východu byl patrně situován navazující provozní objekt. Východní stranu dvora uzavírala samostatně stojící průjezdná stodola. Budovy a jejich části kryly spalné střešní krytiny. V současné době jsou dochovány pouze relikty obvodových kamenných zdí těchto staveb, části náhonu, mlýnské lednice, odpadního kanálu, klenutého mostku a studny.

Nestarší známá zpráva o mlýnu, zvaném již ve druhé polovině 17. století *Kahnmühle*, pochází z kupní smlouvy uzavřené v roce 1663. Tehdy jej z pozůstalosti svého, snad stejnojmenného, otce koupil Christoph Krauße. Jednalo se o mlýn s domem a dvorem, poli a loukami. Kupní částka byla stanovena na 200 kop grošů. Žijící matce byl zaručen výminek po dobu 11 let, užívat mohla komoru nad chlévem, v chlévě pak měla místo na ustájení krávy. Pro velkou chudobu majitel mlýna nemohl nemovitost mezi lety 1663 a 1671 vůbec splácet. Následné splátky vyplacené v první polovině 70. let byly rozdělovány mezi matku a osm sourozenců. V polovině tohoto decenia bylo z kupní částky splaceno pouhých 40 kop grošů. Ačkoli se platební morálka Christopha Krauße v 80. a počátkem 90. let výrazně zlepšila a roční vejruňky dosahovaly výše 10 kop, přesto při dalším prodeji mlýna v roce 1698 vázl na nemovitosti dluh ve výši 30 kop.¹⁵¹

Po smrti otce koupil zahradnickou usedlost s mlýnem Christoph Krauße mladší, zvaný Christen. Kupní cena byla opět stanovena na 200 kop grošů. Nad běžné příslušenství jsou při prodeji jmenovány dva kamnovce, jeden železný, druhý měděný, a také náčiní na pěstování a zpracování chmele. Nemovitost byla zcela splacena až v roce 1724.¹⁵² Roku 1734 koupil zahradnickou usedlost s mlýnem z pozůstalosti zesnulého otce Christopha mladšího jeho syn

¹⁵⁰ ÚAZK, Císařské povinné otisky, sign. B2/a/6C, inv. č. 3323.

¹⁵¹ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 58, f. 134r–135v.

¹⁵² SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 58, f. 135v–137r.

Johannes Krauße za 250 zlatých 50 kr. Na chmelnici mohl samostatně hospodařit bratr Christoph až do založení vlastní rodiny.¹⁵³ Urbář panství popisuje zdejší mlýn následovně: „*Nachází se zde obilný mlýn s jedním složením zvaný Khan Mühl. [Majitel], jehož je majetkem, přísluší pod kontribuci Konojedy a pod zdejší osedlé, musí jako zahradník vykonávat týdně tři dny pěší roboty, má v dědičném lénu pole a louku mezi potoky, jsou vrchnostenské. [...] Jinak do důchodů panství neodvádí žádný úrok, než čtyři kapouny nebo 24 krejcarů.*“¹⁵⁴

Při číslování domů v roce 1771 získal dům popisné číslo 88. Dalším vlastníkem domu s mlýnem a rybníkem se v roce 1775 stal Franz Krauße, syn dosavadního majitele. Kupní částka byla stanovena na 200 zlatých. Bydlení ve výminku bylo vyhrazeno v komoře nad světnicí. Franz Krauße nemovitost splatil v roce 1798.¹⁵⁵ V té době byl mlýn nazýván *Raymühle*.¹⁵⁶ Roku 1814 došlo opět ke změně vlastníka, nicméně mlýn zůstal i nadále v majetku rodiny Kraußeových. Od otce Franze Fraußeho koupil zahradnickou usedlost s mlýnem jeho stejnojmenný syn. Součástí prodeje byl opět i rybníček. Kupní suma dosáhla výše 1 000 zlatých vídeňského čísla. Bydlení si předávající mlynář vymínil ve velké výminkářské světnici.¹⁵⁷ V majetku Franze Kraußeho mladšího ale mlýn nezůstal dlouho. V roce 1825 Franz a Marianna Krauße prodali nemovitost manželům Andreasi a Marianně Fritscheovým z Ústěku za 3 200 zlatých konvenční měny.¹⁵⁸ K poslední transakci zaznamenané v období patrimoniální správy došlo v roce 1840. Polovina majetku ve vlastnictví Marianny Fritsche přešla po jejím úmrtí do vlastnictví vdovce Andrease Fritscheho.¹⁵⁹

V roce 1843 vlastnil mlýn čp. 88 na stavební parcele číslo 120 Ignatz Fritsch, chalupník z Konojed.¹⁶⁰ Areál mlýna, který měl rozlohu 372 čtv. sáhů, tvořily obytná budova, mlýnská budova a hospodářská budova. Všechny tři obdélné budov z kamenného a cihlového zdiva, byly kryty spalnou krytinou. Střední ze tří budov na západní straně areálu byla mlýnskou budovou. Ta byla orientována světnicí k východu a mlýnicí k západu. K její návodní jižní straně byla přistavěna krytá mlýnská lednice, k severní straně pak patrně patrová sýpka s komorou

¹⁵³ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 58, f. 137v–138r.

¹⁵⁴ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 2.

¹⁵⁵ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 365–367.

¹⁵⁶ Josefské vojenské mapování, <https://mapire.eu/de/map/europe-18century-firstsurvey/?bbox=1591947.039306187%2C6553818.432080228%2C1599203.779679011%2C6556207.089214141&layers=163%2C165> [30.01.2021].

¹⁵⁷ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 368–369. *Stubenkammer* nepřekládáme do češtiny jako *obytná komora*, ale na základě shodné funkce místnosti jako *výminkářská světnička*.

¹⁵⁸ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 371–373.

¹⁵⁹ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 374–376.

¹⁶⁰ NA, IS SK, Li 207; NA, SK, Li 207, Bauparzellen Protocoll.

v přízemí. K jihovýchodní obvodové zdi východní budovy byla po roce 1843 přistavěna obdélná obytná budova. Areál mlýna zpřístupňovala přímá vozová cesta, napojená na komunikaci z Konojed do Ličenic a patřily k němu také okolní zemědělské pozemky číslo 1035,1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042, 1113, 1249.

V roce 1930 byl majitelem mlýna a pily Jindřich Münzberg, mlýn měl číslo 68 a pila číslo 88. V roce 1946 měl mlýnský areál šest budov. K jihozápadní straně mlýnské budovy přiléhala zděná zastřešená mlýnská lednice, k protější straně přiléhala sýpka a chlévy. Jihovýchodně od mlýnské budovy uzavírala stodola dvůr. V jejím severovýchodním sousedství stál druhý obytný dům. Uprostřed dvora byla studna, která se v areálu dochovala. Naposledy je mlýn uváděn jako funkční v roce 1947.¹⁶¹ Mlýnský provoz zanikl někdy mezi roky 1947–1954. V roce 1954 existovalo v areálu ještě všech šest budov,¹⁶² obytná budova však již byla částečně zbořena a zastřešena pouze provizorně.¹⁶³ V roce 1955 byla jediná funkční budova v místě mlýnského areálu označena jako kůlna.¹⁶⁴ Ta existovala ještě v roce 1960 a byla zbořena patrně v roce 1962 v souvislosti s akcí sanace nevyužitých budov dosídleného prostoru,¹⁶⁵ neboť do roku 1964 byly již všechny budovy mlýnského areálu na stavební parcele 121 srovnány se zemí.¹⁶⁶

Konojedy, čp. 87 (Pulvermühle)

Areál zaniklého mlýna na střelný prach leží v jihozápadní části extravilánu Konojed, 1,5 km od jádra obce, na toku Úštěckého potoka. Je umístěn pod hrází zaniklého rybníka, v denudaci potoka obsazené lužním lesem, pod nevýraznou terénní hranou, která na severu a severovýchodě vymezuje výše položené polnosti. I v tomto případě si lze vytvořit názornou představu o situaci areálu na základě porovnání terénních reliktvů s výpovědí písemných a kartografických pramenů.

Mlýn sestával ze samostatně stojící mlýnice u výpusti rybníka, ve které byl stupník se dvěma stoupami na vodní pohon, a dále ze sušárny střelného prachu a skladu, které byly součástí obytné budovy. Obě stavby, jejichž střechy byly ze spalných materiálů, byly z bezpečnostních důvodů od sebe vzdáleny asi 40 m. Tato situace staveb odpovídá formální

¹⁶¹ ČUZK, Archivní mapy, Topografická mapa v systému S-1952, 1:50 000, M_33_53_B.

¹⁶² ČUZK, Archivní mapy, Státní mapa 1 : 5 000 – odvozená, Dubá 6-1.

¹⁶³ ČUZK, Archiv LMS, LMS 1954–00995.

¹⁶⁴ ČUZK, Archivní mapy, Topografická mapa v systému S-1952, 1:25 000, M-33-53-B-a.

¹⁶⁵ ČUZK, Archivní mapy, Topografická mapa v systému S-1952, 1:10 000, M-33-53-B-a-4.

¹⁶⁶ ČUZK, Archivní mapy, Mapa evidence nemovitostí 1964, 1: 2 880, VS-II-8-4.

strukturu areálů mlýnů na střelný prach.¹⁶⁷ Obytná budova na severní straně areálu je vstupním průčelím orientována k jihu do dvora. Ve středové ose tohoto průčelí vystupoval do dvora rizalit čtvercového obrysu, který umožňoval vstup do klenutého sklepa, byla z něj také přístupná síň ve středním dílu domu. Přízemí navazujícího západního dílu domu obsadila sušárna střelného prachu, patro nad sušárnou bylo obytné. Mlýnice, která se nachází jižněji pod rybníční hrází, je výrazně menší a má zhruba čtvercový obrys. Rybník v jejím západním sousedství, který byl napájen z Úštěckého potoka sloužil mlýnu jako sběrná a regulační nádrž. Voda z rybníka byla vyvedena krátkým náhonem k mlýnskému kolu na spodní vodu, umístěnému v mlýnské lednici při jižní straně mlýnice. V současné době je mlýnský areál zachován v reliktech obvodových zdí některých budov, regulace potoka, rybníka a náhonu.

Z analogií lze dovodit, že základ stupníku *Pulvermühle* tvořil dubový špalek či trám, v němž byly vydlabány kulovité jamky. Ty byly v ústí užší než při dně, aby zvednutý drcený prach nemohl vypadávat z jamky. Stupník se zpravidla skládá ze dvou až osmi stup, což jsou svisle postavené trámky z tvrdého dřeva, dlouhé asi 2,5–3 metry, které jsou řazeny za sebou jednotlivě, či v efektivnějším typu stupníků po dvojicích. Stoupy jsou zvedány do výše za klanice – dřevěné kolíky vsazené do boku každé stoupy. Střídavé zdvihání každé stoupy provádí dvojice hejblat, nasazených v místě stoupy do valu – hřídele vodního kola. Po zdvižení stoupy se hejble vysmekne z pod klanice a stoupa vlastní vahou padá dolů. Její zašpičatělý pích s mosazným bodcem prudce vnikne do kulovité jamky ve štoku, v níž je nasypána rozmělněná směs. Ta je prudce rozražena do stran a třením jednotlivých zrn a částí směsi o sebe dochází k jejímu rozmělnění. Stoupa svým píchem nikdy nenaráží až na dno jamky ve štoku, protože by zatloukala drcenou směs do dna jamky. Když je pích asi 3 konvenční měny nade dnem jamky, zastaví se klanice stoupy o spodní kleštinu, což je práh rámu, kterým procházejí jednotlivé stoupy. Pro správnou činnost stoupy je důležitá souosost kulovité jamky s píchem, který má vrcholový bodce rozevřený v úhlu 45°–60°. Val, na němž je navlečeno přímo vodní kolo, se otáčí na železných čepech zasazených do zhlaví. Zhlaví valu jsou stažena obručemi a každá z dvojice čepů se otáčí v objímce ložiska z tvrdého dřeva. Tradičním mazivem čepů byla směs z vyškvařeného vepřového hřbetního sádla smíchaného se sazemi.

Až do konce 18. století se drtily všechny tři látky nutné k výrobě dýmného střelného prachu, totiž síra, sanytr a černé uhlí společně. Nejprve se roztloukalo ve stoupách asi 3 hodiny

¹⁶⁷ Jiří MERTA, *Prachové mlýny v Josefovském údolí*, Archeologia technica, 20, 2009, s. 145.

dřevěné uhlí a po přidání sanytru a síry se směs znovu 2–3 hodiny stloukala. Pak se směs střelného prachu polila vodou tak, aby byla navlhla a při tom sytká a znovu se zvolna stloukala ve stupníku tak dlouho, až se utvořila zrnka. Ta se vybrala do dřevěných kádí a převezla se do zděné sušárny v severním sousedství mlýnice. V sušárně stála velká, nepřímo vytápěná čtverhranná kamna. Kolem kamen se sušila zrnka prachu na lískách, občas se prach prohrnul rukama, aby rychleji schnul. Čerstvý vzduch byl nasáván kanálem otvírajícím těsně nad podlahou severozápadní zeď domu. Společné stloukání směsi střelného prachu ve stupníku vedlo při jejím nedostatečném kropení k občasnému vznícení. Teprve v roce 1787 určilo nařízení, že mají být jednotlivé látky směsi drceny zvlášť. To výrazně prodloužilo proces zpracování a tím také prodražilo výrobu.

Mlýn na střelný prach byl vystavěn na vrchnostenském pozemku v blízkosti mlýna *Kahn Mühle* proti proudu Úštěckého potoka v roce 1724.¹⁶⁸ Pozemek pod hrází rybníka náležejícího k obilnímu mlýnu *Kahnmühle* vybral na příkaz hraběte Františka Antonína Šporka ke stavbě hejtman panství Johan Jakob Helzel.¹⁶⁹ Majitelem mlýna, tedy stupníku o dvou stoupách, byl výrobce střelného prachu Christoph Paul. Ten přišel na Konojedské panství s povolením vrchnosti ze Šporkova panství Choustníkovo Hradiště. Pocházel z Paulova mlýna čp. 10 ve Ferdinandově a do Konojed se přiženil.¹⁷⁰

Dne 7. října 1732 prodal Christoph Paul domek s mlýnem *Pulffermühle* za 108 zlatých Hansi Kleinovi. Ten složil peníze v hotovosti a s mlýnem převzal i poddanské povinnosti.¹⁷¹ Panství platil roční důchodní úrok z mlýna 3 zlaté, z jednoho dílu pole a z louky také 3 zlaté a náhradu roboty ve výši 6 zlatých. Ve stoupě zpracovával proso a kroupy. Po dvou desetiletích prodal Hans Klein v roce 1751 domek s prachovým mlýnem za 90 zlatých svému zeti Christophu Czechovi¹⁷². Ačkoli součástí smlouvy byla i definice výminku, popis mlýna se v ní nezmiňuje, uvádí pouze jednu výminkářskou světničku.¹⁷³

¹⁶⁸ Urbář, který lze datovat k roku 1738, zaznamenává: „*Od tohoto Kahn Mühl proti vodě nahoru byl v roce 1724 u rybníka na panské louce postaven Prachový mlýn, ten byl zakoupen mlynářem střelného prachu Hansem Kleinem.*“ Josef Grunert uvádí chybně, že mlýn vznikl v roce 1730, a to na základě přípisu. Grunert, J. R., Heimatskunde des Auschaer Bezirkes, Ss. 131.

¹⁶⁹ Josef R. GRUNERT, *Galgenhübel bei Konoged*, Mittheilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs, 15, 4, 1880, S. 365,365.

¹⁷⁰ Vrchnostenský mlýn u Choustníkova Hradiště koupil za 90 zlatých od hraběte Františka Antonína Šporka v roce 1685 Christofův děd Hans Paul.

¹⁷¹ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 58, f. 204r.

¹⁷² Jméno psáno také: Czech, Czeche.

¹⁷³ Psáno *Stuben Kammer*. SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 1409–1411.

Od svého otce Christoha Czecheho koupil domek na vrchnostenském pozemku Joseph Czeche, a to za sumu 130 zlatých Ačkoli byla smlouva sepsána v roce 1784, ke splacení mělo dojít jednorázově až v roce 1787. V kupní smlouvě není mlýn uváděn a je pravděpodobné, že se zde již střelný prach nevyráběl. Stoupa však patrně zůstala funkční a byla jistě součástí transakce. Rodičům jako výminkářům byla opět zajištěna výminkářská světnička na spaní a v podkroví vymezená stejná plocha k sušení chmele a lnu, jakou měla výminkářská světnička. V areálu se připomíná také chlév.¹⁷⁴

V roce 1812 dům se stodolou, stoupou na proso¹⁷⁵ a pozemky získala za 600 zlatých vídeňské měny Anna Dorothea Werner, pozůstalá dcera po předchozím majiteli, který je v zápise pozemkové knihy uváděn jako zemřelý mlynář střelného prachu.¹⁷⁶ Matce Katharině Czeche byl zaručen výminek s bydlením ve výminkářské světničce, v případě nemoci pak ve světnici.¹⁷⁷ V roce 1843 vlastnila mlýn na stavební parcele 120 Dorothea Werner, rozená Czech, dominikalistka v Konojedech.¹⁷⁸ Areál měl rozlohu 173 čtverečních sáhů a obsahoval obytnou, mlýnskou a hospodářskou budovu.¹⁷⁹ Mlýnice o čtvercovém půdorysu byla vystavěna pod rybníkem náležejícím k mlýnu čp. 88 a severně od ní přes dvůr obdélná obytná budova s vystupujícím vstupním rizalitem, orientovaná světnicí k jihovýchodu. Na její severozápadní straně byla v přízemí umístěna sušárna střelného prachu, patro domu bylo obytné. Obě budovy se zdmi z lomového kamene byly kryty spalnou krytinou. K mlýnu patřily ještě pozemky 1043, 1044, 1045. Cesta do areálu mlýna není na nejstarších katastrálních mapách vyznačena, nejbližší komunikace obcházela východní stranu areálu a směřovala přes dominikální polnosti přímo k *Mayerhofu*. V mapách stabilního katastru není vyznačen ani krátký náhon, směřující z rybníka k mlýnské lednici při jihozápadní návodní straně mlýnice, ani odpad z mlýnice zpět do Ústěckého potoka, vyústěný těsně nad náhonem Raymühle.

V roce 1849 koupil dům čp. 87 s pozemky od matky Anny Dorothy Werner za 300 zlatých konvenční měny Franz Werner. Součástí nemovitosti byla i stodola a stoupa na proso, ale v pozemkových knihách se mlýn v roce 1849 už neuvádí. Prodávající si zaručovala výminkem stůl a židli ve světnici u zadního okna vlevo, spaní pak ve výminkářské světničce a

¹⁷⁴ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 1412–1413.

¹⁷⁵ *Hirsensampfe*.

¹⁷⁶ *Pulwermüller*.

¹⁷⁷ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 1406–1407.

¹⁷⁸ Dominikalisté byli poddaní, kteří dostali do užívání usedlosti a pozemky, které patřily vrchnosti. Dominikalisté k nim měli pouze právo poživací.

¹⁷⁹ NA, IS SK Li 207; NA, SK Li 207, Bauparzellen Protocoll.

v případě nemoci pak možnost spaní ve světnici. V chlévě si vymínila místo pro krávu a možnost skladování potravin na levé straně sklepa. Zřejmě v této době byla k zadnímu severnímu průčelí obytné budovy přistavěna klenutá komora. Opět je doloženo pěstování chmele na pozemcích náležejících k mlýnu.¹⁸⁰ V roce 1852 koupili od Franze Wenera manželé Wenzel a Rosina Wernerovi obytný dům se stodolou a stoupou na proso za 1 100 zlatých konvenční měny.¹⁸¹ Po sto letech, v roce 1954, existovaly ještě jak obytná budova, tak mlýnice bývalého mlýna, i když již neplnily své funkce.¹⁸² V roce 1955 stála ještě obytná budova,¹⁸³ která sloužila ke skladování zemědělských potřeb. V roce 1960 byla již i obytná budova mlýna ruinou¹⁸⁴ a do roku 1964 byly všechny budovy na stavební parcele 120 zcela zbořeny.¹⁸⁵

Mlýny v Horní Dubičné

Horní Dubičná vznikla parcelací širokého vrchnostenského lánu. V jeho jižním konci na terénní denudační hraně nad Úštěckým potokem byly vystavěny tři usedlosti, komunikačně přímo spojené s vrchnostenským dvorem *Grosser Mayerhof*, z nichž jižní byla patrně mlýnem.¹⁸⁶ Vodu k mlýnu pod zaniklým rybníkem na parcele č. 727/1 přiváděl náhon, vyvedený z Úštěckého potoka na levobřeží. Mlýn, jehož areál se nacházel na místě stávajících čp. 34 a čp.35 (původní čp.4 a 5), však zanikl patrně dávno před rokem 1782.¹⁸⁷ Domovní číslování naznačuje, že do roku 1771 se z areálu mlýna a východní z obou zbývajících usedlostí (čp. 1) vydělily samostatně číslované domy, patrně původně výminkářské chalupy těchto usedlostí. Ve východním sousedství tří starších usedlostí byla těsně při katastrální hranici vystavěna čtvrtá usedlost, označená v roce 1771 čp. 8, a níže po toku Úštěckého potoka pak existoval na pravobřeží oproti domům Dolní Dubičné areál mlýna označeného čp. 7. Osídlení zahustila drobná usedlost čp. 9, vložená také do méně vhodné polohy sevřené cestami a korytem Konojedského potoka. Pod touto usedlostí byl již před rokem 1749 vystavěn další mlýn, označený v roce 1771 jako čp. 6.¹⁸⁸

¹⁸⁰ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 603–607.

¹⁸¹ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 59, f. 422.

¹⁸² ČUZK, Archivní mapy, Státní mapa 1 : 5 000 – odvozená, Dubá 6-1; ČUZK, Archiv LMS, LMS 1954 – 00995.

¹⁸³ ČUZK, Archivní mapy, Topografická mapa v systému S-1952, 1:25 000, M-33-53-B-a.

¹⁸⁴ ČUZK, Archivní mapy, Topografická mapa v systému S-1952, 1:10 000, M-33-53-B-a-4.

¹⁸⁵ ČUZK, Archivní mapy, Mapa evidence nemovitostí 1964, 1: 2 880, VS-II-8-4.

¹⁸⁶ Usedlost byla později rozdělena na čp. 4 a čp. 5.

¹⁸⁷ Hypotézu podpírá ojedinělý nález mlecího kamene o průměru 65 cm u čp. 34.

¹⁸⁸ Horní Dubičná byla rozhodnutím Ministerstva financí ze dne 28. 4. 1866 vyčleněna z katastru Konojed a přiřčleněna katastrálně k Dolní Dubičné.

Horní Dubičná, čp. 36, dříve čp. 6 (Herrn Mühle, Lohnmühle)

Areál mlýna je přístupný od severovýchodu, z křižovatky komunikací do Dolní Dubičné, Konojed a čp. 31–35 V Horní Dubičné. Dům má dvě nadzemní podlaží v klasicistní dispozici. Mlýnice je otočena k severovýchodu, světnice s postranní výminkářskou světničkou k jihozápadu. Střední díl obsadila síň se schodištěm do patra a černá kuchyně s chlebovou pecí pod schody. Patro dodržuje dispozici přízemí, nad černou kuchyní je umístěna komora. Sedlovou střechu vynáší ležatá stolice. Podle pásových vikýřů je zřejmé, že se v podstřeší sušil sezónně chmel. Podkroví nad obytnou částí domu sloužilo také ke skladování obilí v násypech, zadní část podkroví obsadilo nejvyšší podlaží mlýnice. Ta je výškově rozdělena do tří podlaží. V přízemí je umístěno podkolí, v patře mlýnské kameny a výpady, v podstřeší násypy. Všemi podlažími prochází dva korečkové výtahy a rozvody transmise. Z mlecího zařízení se v mlýnici zachovaly umělé mlecí kameny o průměru 100 konvenční měny, označené ERSTE MÜHLSTEINFABRIK SANDAU TETSCHEN, šrotovací mlýnské kameny o průměru 80 konvenční měny, u nich graník – jeřáb na zvedání mlýnských kamenů, loupačka od saské firmy Gebrüder Israel, hranolový vysévač s pěti výpady pro vytríděné produkty a korečkové výtahy na obilí. Podle firemní značky dodal vystrojení mlýna v prvním nebo druhém desetiletí 20. století významný výrobce zemědělských strojů a mlýnské techniky Eduard Anton z Verneřic. Mlýnské stroje poháněl elektromotor pomocí transmise. Soupis vodních děl Republiky Československé uvádí, že v roce 1930 vyráběla elektřinu pro elektromotor Francisova turbína s výkonem 2,5 HP, na vodním spádu 4,8 m.

Do roku 1749 se tzv. Panský mlýn (*Herrn Mühle*) nacházel v majetku konojedské vrchnosti. V roce 1749 mlynář Hans Georg Strobauch¹⁸⁹ tento mlýn o dvou složeních dědičně koupil i s chlévy a stodolami, a to za 500 zlatých. Vrchnost mlynáři povolila odběr stavebního dříví z panských lesů za nízkou cenu, opravy mlýna měly ovšem probíhat na jeho náklady, přičemž budovu měl udržovat v dobrém stavu. Mlynář měl v mlýně mlít také slad pro vrchnost. Součástí smlouvy bylo i definování zbožnosti a pravověrné víry jako mlynářovy povinnosti.¹⁹⁰ V roce 1763 pak hrabě Swéerts-Sporck Strobauchovi/Strohbachovi prodal vrchnostenskou louku u mlýna zřejmě s mlýnským náhonem.¹⁹¹ Johann Georg Strohbach prodal tzv. Panský mlýn ležící na vrchnostenském pozemku pod čp. 6 se dvěma složeními a k tomu příslušnými

¹⁸⁹ Změna příjmení z původního *Strobauch* na *Strohbach*.

¹⁹⁰ *Solle der Müller Vor allen gott Vor augen haben, die gebothe gottes und der Heyl. Christ Catholischen Kirchen nebst demseinigen fleissig halten ...*; SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 1365–1368.

¹⁹¹ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 1369-1370.

budovami, chlěvy a stodolou synovi Franzi Antonu Strohbachovi za 450 zlatých v roce 1789. I zde jako příslušenství nacházíme nářadí k pěstování chmele. Výminkáři měli užívat výminkářskou světničku.¹⁹²

V roce 1826 se majiteli mlýna stali manželé Johann Georg Sander a jeho manželka Anna, ovdovělá po předchozím majiteli. Kupní cena činila 546 zlatých.¹⁹³ Poměrně brzy Anna opět ovdověla a provdala se za Franze Sandera. V roce 1843 jsou jako majitelé mlýna čp. 6 na stavební parcele číslo 129 vedeni Franz Sander, domkář z Horní Dubičné a jeho manželka Anna, rozená Menschik. V areálu mlýna o rozloze 207 čtv. sáhů se nacházely dvě budovy, obytná mlýnská budova a hospodářská budova, které vymezovaly ze západu a z východu dvůr.¹⁹⁴ Ke mlýnu patřily ještě dva zemědělské pozemky číslo 915, 916. Na Císařském otisku indikační skici je zachycen areál se dvěma objekty krytými spalnou krytinou.¹⁹⁵ Mlýn je světnicí otočen k jihozápadu, mlýnicí k severovýchodu. V prostoru lednice při návodní severovýchodní štítové zdi je vyznačeno mlýnské kolo. Odpad z lednice je zaústěn do Úštěckého potoka v místě, kde se od něj odpoutává náhon mlýna čp. 7.

Roku 1853 vlastnické právo přešlo na Stephana Kaisera, který mlýn koupil za 4 000 zlatých konvenční měny.¹⁹⁶ V roce 1856 se majitelem stal Josef Preißler za nepatrně zvýšenou cenu 4 890 zlatých konvenční měny, který na konci roku 1859 uzavřel kupní smlouvu s Antonem a Annou Fröhlichovými. Mlýn jim prodal za 5 250 zlatých rakouského čísla. Po roce 1866 byla na místě staré mlýnské budovy vystavěna budova nová, s kamennými zdmi a nespalnou krytinou, která obsadila i prostor zahrádky v jihozápadním sousedství staršího domu. Jeho zděná mlýnice byla zakomponována do novostavby, která byla posunuta oproti staršímu domu k jihovýchodu. Také druhá z budov byla přestavěna a protažena k jihozápadu, kde dvůr uzavřela nová, samostatně stojící obdélná budova.¹⁹⁷ Roku 1878 bylo vlastnické právo na mlýn zaknihováno ve prospěch manželů Antona a Theresie Fröhlichových,¹⁹⁸ sezdaných v roce

¹⁹² SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 1371–1374.

¹⁹³ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 1375–1376.

¹⁹⁴ NA, IS SK, Li 207.

¹⁹⁵ ÚAZK, Archivní mapy, Císařské povinné otisky, sign. B2/a/6C, inv. č. 3323.

¹⁹⁶ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 1376.

¹⁹⁷ ÚAZK, Originální mapy stabilního katastru, sign. B2/a/4C, inv.č. 3039; NA Praha, RM, Li 207; <http://vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/3949-horni-pansky-mlyn-v-dubicne>

¹⁹⁸ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 55, f. 84.

1876.¹⁹⁹ Dne 2. září 1886 vypukl v domě Antona Fröhlicha požár, při kterém mlynář, otec sedmi dětí, zahynul.²⁰⁰

V roce 1930 je jako majitel uváděn Leopold Diehl.²⁰¹ Obilní mlýn byl veden jako námezdní (*Lohnmühle*). Námezdní způsob mletí se používal u válcových mlýnů, u nichž nebylo ekonomické zpracovávat malá množství obilí. Hospodář, který přivezl své zrna k semletí, obdržel od mlynáře okamžitě odpovídající množství jiného semletého meliva srovnatelné kvality. Kvalitu zrna určoval mlynář podle jeho velikosti a váhy. Hospodář platil pouze za semletí, a to buď v penězích, nebo naturáliemi, zpravidla částí přivezeného zrna. Mlynář mlel až ve chvíli, kdy měl k semletí na válcových stolicích dostatek zrna. Po zákonných regulačních opatřeních z počátku 20. století mělo toto výměnné mletí ve venkovských oblastech pro ekonomické přežití malých mlýnů rozhodující význam.²⁰² Mlýnský provoz zanikl po druhé světové válce. Naposledy je mlýn uváděn jako funkční v roce 1947,²⁰³ v roce 1955 již není u existující budovy mlýnský provoz vyznačen.²⁰⁴

Horní Dubičná čp. 37, dříve čp. 7, (Mahl und Öelmühle)

Budova mlýna má dvě nadzemní podlaží. Mlýnice je otočena k jihu, světnice s postranní klenutou komorou k severu. Hloubkově orientovaná klenba s trojúhelnými výsečemi v komoře je renesanční, nebo raně barokní. Střední díl přízemí domu obsadila síň s černou kuchyní. Patro dodržuje dispozici přízemí, nad klenutou komorou v přízemí je umístěna roubená komora, nad světnicí přízemí horní roubená světnice. Horní komora a světnice měly trámové stropy bedněné, omítané na rákos. Dolní světnice měla trámový strop s horním záklopem. Stropní trámy zákloповého stropu jsou profilované, na shlaví jsou výběhy zakončeny typickým barokním diamantováním. Sedlovou střechu vynáší krov hambáلكové soustavy s okosením paralelní stojatou stolicí, dvouetážový štít nad hlavním průčelím je svisle bedněný z prken, spáry jsou

¹⁹⁹ Anton Fröhlich mlynář z Horní Dubičné se přiznává k nemanželskému dítěti s Theresií Hallerovou. Toto dítě, narozené 25. května v 5 hodin, bylo pokřtěno 26. května 1876 jménem Karel a bylo legitimizováno sňatkem v tomtéž v roce; SOA v Litoměřicích, Sběrka matrik Severočeského kraje, sign. 74/15, f. 84.

²⁰⁰ V matrice narozených se dochoval záznam o narození pohrobka po zesnulém Antonu Fröhlichovi s poznámkou, že otec tohoto později narozeného dítěte byl zabit dne 2. září 1886 padajícím komínem hořícího domu. SOA v Litoměřicích, Sběrka matrik Severočeského kraje, sign. 74/15, f. 84.

²⁰¹ Seznam a mapa vodních děl Republiky československé, Praha 1932.

²⁰² Nařízení presidenta zemské správy politické v Praze, ze dne 1. října 1920, čís. 18-M-8597, č. z. sp. p. 289.628 ai 1920, 553/1920 Sb., o úpravě námezdního mletí, šrotování a čištění obilí pro zemědělské samozásobitele v Čechách.

²⁰³ ČÚZK, Archivní mapy, Topografická mapa v systému S-1952, 1:50 000, M-33-53-B.

²⁰⁴ ČÚZK, Archivní mapy, Topografická mapa v systému S-1952, 1:25 000, M-33-53-B-a.

kryty lištami. Prahový trám roubení v hlavním průčelí má svorkovou profilaci mělnického typu. Roubení nad komorou vynášela podstávka, jak naznačuje dochovaná ližina, profilovaná oblouny a výžlabky.

Mlýnice je výškově rozdělena do dvou podlaží, mlýnské vstrojení se nedochovalo, až na tři žulové mlecí kameny o průměru 100 konvenční měny, dva z nich jsou běhouny, jeden ležák. Při vnější straně jižní návodní zdi je patrná zasypaná mlýnská lednice se zaslepeným prostupem pro hřídel vodního kola. Úzký náhon přiváděl vodu Úštěckého potoka od severu, od soutoku s Konojedským potokem, do malého nadýmáčku opřeného o skalní výchoz proti západnímu průčelí mlýna. Z nádrže byla voda vedena přes vantroky k mlýnskému kolu na svrchní vodu, umístěnému v mlýnské lednici u jižního průčelí domu. Vodním spád činil 4,08 m.

Mlýn v Dubičné, je zmiňován mezi čtyřmi vrchnostenskými mlýny panství Konojedy již v ocenění panství z roku 1644.²⁰⁵ Měl v té době dvě mlecí složení a výnos 24 strychů mouky.²⁰⁶ Nejstarším doposud zjištěným majitelem mlýna byl před rokem 1667 Christoph Heller. Po zesnulém koupil zmíněného roku za 400 kop grošů zahradnickou usedlost s mlýnem, domem a dvorem, poli a loukami Hans Plaschka. Nový majitel splácel nemovitost až do jejího dalšího prodeje.²⁰⁷ V roce 1686 koupil za shodnou sumu 400 kop grošů mlýn Adam Riedel a výminkářskou smlouvou zaručil výminek pro tchýni Evu s dětmi, a to na dobu 8 let. Obývat mohli komoru v patře nad světnicí.²⁰⁸ Splatit celou kupní částku se podařilo až v roce 1724.²⁰⁹ Roku 1733 koupil mlýn za 466 zlatých 40 kr. od matky Anny Riedel syn Adam Riedel mladší. Matka pak měla k dispozici jako výminek tzv. *Stubenkammer* a součástí výminku bylo také užívání chmelnice.²¹⁰ Od otce Adama Riedla koupil mlýn Johann Georg Riedel, a to za sumu 400 zlatých v roce 1764. Také pro otce byla jako výminek vyhrazena již dříve uváděná *Stubenkammer*, nadto pak místo na půdě pro sušení chmele a lnu. Výminek byl stanoven na doživotí. V roce 1792 byla nemovitost zcela splacena.²¹¹ V rodině Riedlových se mlýn dědil také v roce 1800, kdy jej z otcovy pozůstalosti prodal Franz Riedel svému bratrovi Ignatzi

²⁰⁵ Národní archiv, Stará manipulace, karton č. 1084, inv. č. 1585, sign. K 6/2, popis panství 1644.

²⁰⁶ V přepočtu asi 2 247 litrů mouky.

²⁰⁷ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 58, f. 124r–126v.

²⁰⁸ „*Die Kammer über dem Hauße*“. V soupisu příslušenství k mlýnu se dále uvádí kromě jiného také náčiní na pěstování chmele: „*Ein Hopffén Hacke*“.

²⁰⁹ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 58, f. 127r–130r.

²¹⁰ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 58, f. 130v–132r. Srov. též SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 345–348.

²¹¹ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 349–351.

Riedelovi. Mlýn s čp. 7 je v zápise uváděn jako mlýn a lisovna oleje.²¹² Kupní suma byla tentokrát stanovena na 500 zlatých²¹³ Patrně v té době byl mlýn modernizován vyvedením nového náhonu, ukončeného nevelkým nadýmáčkem, který nadržoval vodní hladinu před vantroky. Podle protokolu projednávané pozůstalosti po zesnulém otci Ignatzi Riedelovi z roku 1816 měl mlýn připadnout jeho synovi Franzovi. Ten měl dědický podíl vyplatit svému bratrovi, ale jelikož i ten zemřel, náležela poměrná částka jeho matce. Zřejmě až po tomto narovnání z roku 1827 se Franz Riedel, chalupník z Horní Dubičné, stal právoplatným majitelem mlýna.²¹⁴ V roce 1843 se areál mlýna rozkládal na třech stavebních parcelách, číslo 131, 132, 133, a rozlohách 224, 28 a 9 čtv. sáhů.²¹⁵ K usedlosti patřilo ještě deset zemědělských pozemků s parcelními čísly 887–896.

V roce 1855 mlýn koupil Josef Riedl za 2 000 zlatých konvenční měny a roku 1879 ho pak získali manželé Franz a Rosina Stelzigovi.²¹⁶ Dne 1. 6. 1886 vyhořela v Dubičné lisovna oleje.²¹⁷ Je velmi pravděpodobné, že se jednalo o olejnu u mlýna čp. 7.²¹⁸ Vlastní mlýnskou budovu požár nepostihl, olejna však již obnovena nebyla. V roce 1930 byl vlastníkem mlýna Karel Bakerl.²¹⁹ Mlýn byl v té době vybaven jedním vodním kolem, které mělo výkon 2,0 HP. Naposledy je mlýn uváděn jako funkční v roce 1947.²²⁰ V roce 1955 již není u existující budovy mlýnský provoz vyznačen.²²¹

²¹² „Mahl und Öelmühle“. Olej byl lisován za studena patrně ze semínek zmíněného lnu. Mlýnské kolo bylo v tomto případě velmi pravděpodobně využíváno k pohonu stoupy, která drtila lněné semínko na moučku, následně praženou a lisovanou v lisu.

²¹³ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 352–353.

²¹⁴ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 54, s. 356–357.

²¹⁵ NA, SK, Li, 1842, Bauparzellen Protokol.

²¹⁶ SOA v Litoměřicích, pobočka Děčín, VS Konojedy, inv. č. 55, f. 40.

²¹⁷ Bohuslav KOŠTÁL, Panství Konojedy, Baron 2017, s. 60, 61.

²¹⁸ Rizikové bylo především pražení kaše z nadrcené olejnaté moučky na plotně nad otevřeným ohněm, které se provádělo před jejím vkládáním do lisu.

²¹⁹ Seznam a mapa vodních děl Republiky československé, Praha 1932.

²²⁰ ČÚZK, Archivní mapy, Topografická mapa v systému S-1952, 1:50 000, M-33-53-B.

²²¹ ČÚZK, Archivní mapy, Topografická mapa v systému S-1952, 1:25 000, M-33-53-B-a.

1.6 Sochy a kříže v Konojedech

Sochy

Fond sochařských památek obce Konojedy se poměrně výrazně odlišuje od drobných památek, které jsou dochovány v podobných lokalitách. Tato skutečnost je dána tím, že sochařské památky na území obce Konojedy nevznikly přirozeným vývojem, který se vyznačuje postupným vznikem tohoto památkového fondu za účasti různých donátorů, v různém časovém období a z různých důvodů. Sochařské památky Konojed naproti tomu vznikly v rámci jedné stavební realizace a za jedním účelem.

Na území obce Konojedy je v současné době dochováno devět kamenosochařských památek, a i když jejich současná lokace v podstatě plní stejnou funkci, pro kterou byly pořízeny, což je zkrášlování daného místa, tak jejich dnešní umístění je již sekundární a od původního záměru se poměrně odlišuje. Všechny dochované sochařské památky v Konojedech byly pořízeny v samotném závěru 17. století, konkrétně v letech 1698–1699, a to za účelem výzdoby hlavního průčelí budovaného špitálního kostela sv. Jana z Boha a přístupového schodiště k tomuto kostelu. Donátorem výstavby kostela, včetně pořízení jeho sochařské výzdoby byl známý barokní mecenáš a stavitel František Antonín Špork (1662–1738),²²² který jednotlivé sochy objednal u tyrolského sochaře, toho času již pobývajícího v Litoměřicích, Františka Tollingera (1656–1717).²²³

První skupina kamenosochařských památek byla určena pro výzdobu hlavního průčelí kostela sv. Jana z Boha, pro tento účel bylo patrně objednáno celkem šest památek,²²⁴ přičemž se pravděpodobně jedná o dnes dochované sochy sv. Jana z Boha, sv. Jana Nepomuckého, sv. Floriána, sv. Víta, sv. Václava a sv. Antonína Paduánského.²²⁵ V kostelních účtech není bohužel

²²² František Antonín Špork (1662–1738) patřil k mimořádným šlechtickým osobnostem období přelomu 17. a 18. století. Všeobecně je známá jeho donátorská činnost v Kuksu a Lysé nad Labem, kde se nespokojil pouze s realizací vlastních staveb, ale nechal je také náležitě sochařsky vyzdobit. Ve skromnější verzi totéž aplikoval při výzdobě špitálu v Konojedech. Vedle donátorské činnosti byl Špork také podporovatelem vzdělání, což realizoval vydáváním knih, které neodpovídaly hlavním náboženským a myšlenkovým směrům. Tajná tiskárna knih v Lysé nad Labem však byla objevena a Šporkova knihovna byla konfiskována. K jeho osobě především JOSEF PEKAŘ, *Z duchovních dějin českých. Hrabě František Antonín Špork (referát o knize H. Benedikta, Franz Anton Graf Sporck /1662–1738/)*, Wien 1923), in: ČČH 29 (1923), s. 217–237; PAVEL PREISS, *Boj s dvouhlavou saní*, Praha 1981, TÝŽ, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha 2003.

²²³ František Tollinger (1656–1717/1719) pocházel z Rakouska, pravděpodobně z okolí Innsbrucku. Z jeho života toho není příliš mnoho známo, od roku 1689 působí v severočeských Litoměřicích a jeho sochařské dílo je tak spjato s regionem severozápadních a středních Čech. František Tollinger pracoval nejen jako kamenosochař, ale také jako štukatér a řezbář. Jeho umělecká činnost je doložena v Bohosudově, Litoměřicích, Žatci, Blíževdlech či Velvarech. Na otcovu tvorbu přímo navázal jeho syn Matěj Tollinger (1689–1740), který s otcem spolupracoval na štukové výzdobě kostela Všech svatých v Litoměřicích či na sochařské výzdobě sloupu Panny Marie ve Velvarech. Podrobněji viz *Oktavián Broggio 1670–1742, katalog výstavy* (Mojmír Horyna – Jaroslav Macek – Petr Macek – Pavel Preiss), Litoměřice 1992.

²²⁴ V dochovaných účtech k výstavbě kostela se údaje mírně rozcházejí, nejprve byl objednan kámen pro šest soch do nik, tento kámen byl objednan u litoměřického kameníka Andrease Caldara. Později je dochován účet za zhotovení pěti soch Františkem Tollingerem, sochy byly vysoké 3 lokty. Z pozdějších souvislostí (částečný popis kostelního průčelí) lze předpokládat, že těchto pět nebo šest soch bylo skutečně určeno k výzdobě hlavního kostelního průčelí. Chybějící účet pro šestou sochu, kterou mohl zhotovit také František Tollinger, lze snad připsat nepřesnosti v dochovaných účtech. Podrobněji ke kostelním účtům viz MIROSLAV NOVÝ – ELIŠKA NOVÁ, *Konojedy. Kostel Nanebevzetí Panny Marie*, stavebně historický průzkum, rkp., 2013, uloženo NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, sbírka stavebněhistorických průzkumů, sign. 1925/A.

²²⁵ Tyto sochy měří 180–190 centimetrů, což v zásadě odpovídá informaci, která je dochována v kostelních účtech, dle které měly sochy měřit tři lokte. Lze předpokládat užití tzv. českého lokte, jehož hodnota je 59,3 cm.

vyjmenováno, o které sochy se jedná, určení je tak sekundární na základě jejich dochování a historických souvislostí. Je nutné připustit, že se jedná o hypotézu, kterou již nelze zcela ověřit.

Druhá skupina kamenosochařských památek byla určena pro přístupové kostelní schodiště. Z dochovaných účtů, ale i z následných vyobrazení celého špitálního areálu je jednoznačné, že pro schodiště bylo objednáno osm soch.²²⁶ Z těchto soch jsou dnes dochovány sv. Anna, Panna Marie a Pieta,²²⁷ obdobně jako v případě soch pro hlavní průčelí ani v tomto případě nejsou jednotlivé sochy v kostelních účtech či dalších pramenech jmenovitě uvedeny. Vzhledem ke společnému námětu dochovaných tří soch, lze však předpokládat, že námětem zbývajících soch mohl být život Panny Marie či Ježíše Krista.

V obou skupinách lze nalézt sochy, které zhotovil patrně samotný František Tollinger, ve skupině pro kostelní průčelí jsou však také jistě sochy, na jejichž vzniku se podíleli Tollingerovi pomocníci. U všech tří soch pro schodiště lze zároveň spatřovat sochařovu snahu vzdálit se od statického pojetí a přinést v podobě dynamického projevu těmto sochám novou kvalitu. V případě těchto soch je možné uvést, že se jedná o zdařilé kamenosochařské památky, které lze zařadit do vlastní tvorby samotného Františka Tollingera. Jedná se o sochařské práce, které už začínají být poměrně zásadně ovlivněny nastupujícím radikálním barokním sochařstvím, a to především v celkovém pojetí jednotlivých figur. František Tollinger zde projevil značnou snahu o dynamické pojetí jednotlivých postav. Dynamiky se snažil dosáhnout esovitým prohnutím, kontrapostem, pohybem nohou či výraznými gesty rukou, a to především u postav sv. Anny a Panny Marie. U sousoší Piety, které je ve své podstatě statické, je snaha o dynamiku patrná v přetočení těla zemřelého Krista, výrazném propletení jeho nohou a gestu, kterým Panna Marie zvedá ruku svého zemřelého syna. Tato snaha není však v případě Tollingerových soch zcela podpořena zpracováním drapérií, které jsou pojaty ještě v tradičním pojetí, v zásadě jako splývavé šaty, které jsou sice lokálně vytaženy více do prostoru, ale zdaleka se nejedná o tak výrazný projev, který známe od mistra radikálního baroka Matyáše Bernarda Brauna. I když se Tollinger snažil u zmíněných tří soch dosáhnout pokrokového zpracování ve stylu radikálního baroka, je zároveň zřejmé, že mu tento styl nebyl blízký. Při prohlídce sv. Anny a Panny Marie nelze postřehnout jistou křečovitost v jejich celkovém zpracování, v určitých pohledech nepůsobí sochy zcela přesvědčivě a Tollingerovi patrně dělala snaha zachytit pohyb a dynamiku postav poměrně velké problémy. U sochy Piety není tento nedostatek tak patrný, protože se v tomto případě Tollinger o zachycení pohybu ani nepokusil. Socha Piety je však výraznou kamenosochařskou památkou, která svou kvalitou a pokrokovostí do jisté míry zastíňuje ostatní sochy z uvedeného souboru. Provádějící sochař, patrně tedy samotný František Tollinger, se zde jistě nechal inspirovat známějšími díly. Lze přepokládat, že již znal sochu Piety, kterou pro Karlův most v Praze v letech 1695–1696 zhotovil Jan Brokoff. Konojedská Pieta má s touto Pietou mnoho společných prvků, i když Brokoffovy propracovanosti František Tollinger nedosáhl.²²⁸

²²⁶ Také v tomto případě byla hlavním zhotovitelem dílna Františka Tollingera, který dostal zapláceno za zhotovení osmi soch na schody, každá měla být vysoká 2 ½ lokte. Kámen pravděpodobně dodával v tomto případě roudnický kameník Jakub Miethoffer. Viz MIROSLAV NOVÝ – ELIŠKA NOVÁ, *Konojedy. Kostel Nanebevzetí Panny Marie*.

²²⁷ Tyto sochy měří okolo 150 centimetrů, u Piety se jedná o rozměr včetně podstavce, což v zásadě odpovídá informacím, která je dochována v kostelních účtech, dle které měly sochy měřit 2 ½ lokte, hodnota lokte viz pozn. č. 4.

²²⁸ Nelze samozřejmě vyloučit, že vzorem pro dílo mohly být také rytiny, které byly mnohdy sochaři používány jako přímé vzory. S konojedskou pietou vykazuje některé shodné prvky rytina Hieronyma Wierixe z roku 1584, viz <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-1904-797>, byť umístění hlav obou postav je různé. Tollinger patrně znal alespoň z reprodukcí známou Pietu Michelangela Buonarratiho z let 1498–1499, podobnost lze např. spatřit v odvrácené tváři J. Krista či v gestu ruky Panny Marie v oblasti Kristovy rány v jeho boku.

Odlíšné je pojetí soch pro hlavní kostelní průčelí. Vzhledem ke skutečnosti, že sochy byly určeny do nik na průčelí, což znamená, že byly v zásadě určeny pro jeden pohled, nesnažil se Tollinger výraz soch podpořit radikálnějším pojetím či snahou o zachycení pohybu. Všech šest dochovaných soch se vyznačuje v zásadě statickým pojetím, nicméně tři sochy lze patrně označit za přímou Tollingerovu tvorbu a lze u nich alespoň použitím kontrapostu, prohnutím postav či použitím výraznějších gest rukou spatřovat snahu o radikálnější pojetí s užitím pohybu. Jedná se o sochy sv. Víta, sv. Václava a sv. Antonína Paduánského. Je určitým paradoxem, že když Tollinger v případě těchto tří soch zvolil daleko střízlivější a opatrnější formu než u sv. Anny a Panny Marie, je jejich celkový výraz daleko přesvědčivější a věrohodnější. Při srovnání s ostatními díly Františka Tollingera lze konstatovat, že v případě těchto tří soch se jedná o jeden z vrcholů jeho kamenosochařské tvorby vůbec.²²⁹ Zbývající tři sochy, sv. Jan z Boha, sv. Jan Nepomucký a sv. Florián, jsou zjevně dílenskými pracemi Tollingerovy dílny, na rozdíl od výše uvedených zcela postrádají snahu o dynamické pojetí, postavy jsou statické, zobrazeny jsou v relativně toporných pozicích bez kontrapostu, chybí jim gestikulace rukou a v jejich celkovém projevu chybí ta zvláštní křehkost, kterou naopak nalezneme u děl, jež zhotovil patrně samotný Tollinger. Lze jen spekulovat, zda neměly být tyto sochy umístěny v horních částech kostelního průčelí, a proto jim byla věnována menší pozornost než sochám, ke kterým byl divák blíže.

Uvedené sochařské památky přestaly plnit svou původní funkci, když následovníci Františka Antonína Šporka rozhodli o výstavbě nového klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie, jemuž musel původní špitální kostel ustoupit v polovině 18. století.²³⁰ Osud soch není po odstranění špitálního kostela a jeho přístupového schodiště zcela jasný. V pramenech k výstavbě nového kostela nejsou zmíněny. Jejich osud snad přibližuje mědirytina Josefa Kommera z roku 1770, která zachycuje celý areál konojedského kláštera s kostelem při pohledu od severu. Před hlavním kostelním průčelím je umístěno dnes nedochované zábradlí s balustrádou a na tomto zábradlí je možné spatřit snad osm sochařských památek.²³¹ Na svá

²²⁹ Tvorba Františka Tollingera (1655–1718) byla doposud známa především jeho následujícími díly: výzdoba průčelí poutního kostela v Bohosudově (1701–1708), sloupy Nejsvětější Trojice v Žatci (1707–1713) a v Blíževdlech (1714) a Mariánský sloup ve Velvarech (1716–1719). Tato tvorba, až na sloup ve Velvarech, na kterém se ale již patrně podílel jeho syn Matěj Tollinger, se vyznačuje poměrně výrazně konzervativním pojetím postav ve strnulých a těžkopádných postojích. Uvedené sochy z Konojed, které časově předchází této známější tvorbě, se naopak vyznačují poměrně ladnými postoji se zřetelnou snahou o dynamiku. V tomto kontextu lze uvést, že s přibývajícemi rozsáhlejšími zakázkami se František Tollinger začal soustředit především na kvantitu, přičemž kvalita poměrně výrazně upadala a jeho mladší díla jsou zjevně dílenskými pracemi, do kterých samotný a přeci jenom stárnoucí František Tollinger zasahoval již poměrně málo.

²³⁰ Těmito následovníky byli manželé Anna Kateřina (1689–1754) a František Karel Swéerts z Reitsu (1688–1757), kteří se rozhodli přeměnit původní špitál na servitský klášter, výstavba kostela Nanebevzetí Panny Marie byla součástí tohoto projektu. Anna byla dcerou Františka Antonína Šporka, František Karel se stal v roce 1712 jejím manželem, byť byl jejím bratrancem a sňatek musel být povolen papežskou dispensí. Vzhledem k tomu, že František Antonín Špork neměl mužského dědice, adoptoval v roce 1718 Františka Karla za svého syna, a manželé se tak stali dědici rozsáhlého majetku Františka Antonína Šporka. Viz PAVEL PREISS, *Boj s dvouhlavou saní*, Praha 1981; k problematice příbuzenského sňatku naposledy IGNÁC ANTONÍN HRDINA – HEDVIKA KUCHAROVÁ, *Záhady kolem sňatku Anny Kateřiny Šporkové. Historicko-právní studie z manželského práva*, Praha 2017.

²³¹ Viz Josef Kommer: mědirytina, okolo 1770. Ústav dějiny umění AV ČR, oddělení dokumentačních a sbírkových fondů, grafická sbírka, sign. W-E-6/37, inv. č. 08455. Je nutné uvést, že se jedná v rámci celé mědirytiny o velmi malou část, což stěžuje přesnou identifikaci jednotlivých soch.

současná místa se patrně tyto sochy, až na Pietu, dostaly v letech 1832–1834, a to přičiněním tehdejšího majitele panství Konojedy Ignáce Pillera.²³²

Kříže

Vzhledem k počtu a kvalitě sochařské produkce v Konojedech jsou ostatní drobné památky, v tomto případě kříže, již vlastně pouhým doplňkem souboru drobných památek. I přesto, že jsou tyto kříže do jisté míry zastíněny souborem sochařských památek, dokládají, obdobně jako v dalších obcích, že tyto drobné památky měly ve vývoji Konojed své místo.

Původní, většinou dřevěné kříže lze v Konojedech zachytit již na mapě I. vojenského mapování, jedná se tedy o situaci okolo poloviny 18. století. V této mapě je možné identifikovat celkem šest křížů, z toho bylo pět dřevěných a jeden kamenný. Kříže se nacházely jak v centru obce, tak v jejím blízkém okolí. V samotném centru obce se nacházel kamenný kříž a dva kříže dřevěné. Zbývající tři dřevěné kříže se nacházely již mimo zastavěné území obce, a to u jednotlivých cest k sousedním obcím. Kříže tak bylo možné nalézt u cest na Kravaře, Brusov a Bílý Kostelec. V prvních dvou případech byly kříže již poměrně vzdáleny od centra Konojed. Na sklonku 18. století tak byly kříže v obci Konojedy zastoupeny v poměrně velkém počtu.

Historický vývoj v následujícím 19. století patrně na tomto stavu nic zásadního nezměnil, i když se jednotlivé prameny v celkovém počtu křížů v Konojedech poměrně liší. Nelze vyloučit, že kříže se v určitém období na svých místech skutečně nenacházely, ale byly zpět doplňovány postupně. První písemný pramen, kterým je soupis soch a křížů z roku 1835, zachycuje na území Konojed dokonce pouze jeden kříž, a to kříž u cesty na Bílý Kostelec. V mapě II. vojenského mapování, které zachycuje stav okolo poloviny 19. století, lze v Konojedech nalézt tři kříže, což je oproti stavu z 18. století pokles na polovinu. Na svém místě zůstal jediný kamenný kříž v centru obce, a pak kříže u cesty na Bílý Kostelec a na Brusov. Vzhledem ke skutečnosti, že písemných pramenů k drobným památkám není mnoho, nelze jednoznačně tvrdit, že kříže skutečně zanikly, nebo byly při vzniku soupisu a mapování opomenuty. Třetí vojenské mapování z let 1877–1880 totiž zachycuje šest křížů, jejichž umístění až na jednu výjimku kopíruje stav z 18. století, kdy zmizel dřevěný kříž v samotném centru obce, do soupisu naopak přibyl kříž v lese pod Bílým Kostelcem u lesní cesty, která odbočovala z hlavní cesty na Brusov. Zároveň byly původně dřevěné kříže nahrazeny litinovými či kamennými kříži na kamenných podstavcích.

V současné době je v Konojedech dochováno celkem pět křížů, jejichž současné umístění lze vesměs ztotožnit s kříži, které jsou dochovány na výše uvedených vojenských mapováních. Do níže uvedeného přehledu je na poslední místo přiřazeno torzo šestého kříže u zámeckého rybníka, který se však původně nacházel pravděpodobně v katastru sousední obce Dubičná a na současné místo byl pouze provizorně deponován.²³³ Oproti stavu z 19. století byl tento památkový fond ochuzen o kříž v lese pod Bílým Kostelcem a o kříž u cesty na Kravaře. Lze tak konstatovat, že počet křížů, které jsou dochovány v Konojedech dnes, se oproti stavu z poloviny 18. století v podstatě nezměnil. Oproti původně šesti křížům je křížů dochováno pět, což není v zásadě velká ztráta, že se však nejedná o ideální stav, dokládá stav těchto památek. Až na jednu výjimku jsou tyto kříže ve velmi špatném či havarijním stavu, přičemž dva se nachází v torzálním stavu a nelze bohužel vyloučit jejich brzký zánik.

²³² Ignác Piller byl bývalý ústecký lékárník, který panství Konojedy koupil v roce 1819 ve veřejné dražbě od dědiců po Vincentovi, svobodném pánu z Wiederspergu, který panství zadlužil, MIROSLAV NOVÝ – ELIŠKA NOVÁ, *Konojedy. Kostel Nanebevzetí Panny Marie*, s. 6.

²³³ Z důvodu umístění již na katastru obce Dubičná není tento kříž zahrnut do výše uvedeného celkového počtu šesti křížů dle III. vojenského mapování, byť se v podstatě nachází v bezprostřední blízkosti Konojed.

2. KATALOG JEDNOTLIVÝCH OBJEKTŮ

2.1 PANSKÁ SÍDLA

KONOJEDY, ZÁMEK Č. P. 61

Čtyřkřídlý pozdně barokní zámek s přílehlým barokním kostelem Nanebevzetí Panny Marie stojí na temeni ostrožny zdůrazněné terasou v centrální části obce Konojedy. V této dominantní poloze se již od poloviny 14. století nacházelo panské sídlo, které je dnes připomínáno pouze dochovanou částí sklepů na severozápadní straně terasy a druhotně užitými články v budově pivovaru.

Předpokládá se, že v polovině 16. století došlo k přestavbě staršího panského sídla na zámek ve stylu saské renesance. V roce 1622 bylo konojedské panství zkonfiskováno a od věřitelů ho odkoupil Jan Sporck v roce 1650. Dalším majitelem panství se stal jeho syn hrabě František Antonín Sporck, který se rozhodl zřídit v roce 1696 v Konojedech špitální nadaci pro chudé nemocné spravovanou řádem Milosrdných bratří svatého Jana z Boha a vystavit kostel sv. Jana z Boha. Ten stál na místě stávajícího kostela Nanebevzetí Panny Marie. Špitál byl stavěn v letech 1698–1699 a rozšířil tak stávající zámek na trojkřídlou stavbu, obklopující spolu s kostelem na jižní straně rajský dvůr, zámek byl využíván pro úřední potřeby panství. Za zánikem špitálu v Konojedech zřejmě stojí Sporckovo zřízení nové nadace pro Milosrdné bratry na panství Choustníkovo Hradiště v roce 1711 a zrušení konojedské nadace z důvodů přesměrování hradištské nadace na Kuks v roce 1743. Špitál se tak zřejmě opět proměnil v zámeckou budovu se sídlem vrchnostenského úřadu. K částečné likvidaci starého zámku došlo v polovině 18. století a do roku 1770 došlo ke zbourání zbývajících částí starého zámku.

Po smrti hraběte Františka Antonína Sporcka v březnu 1738 přebírá panství jeho zeť a zároveň adoptivní syn hrabě František Karel Rudolf Swéerts-Sporck. Ten nechal v poděkování za uzdravení svého jediného syna založit v roce 1739 fundaci pro dvacet servitů. Dle fundační listiny z roku 1746 hrabě daroval řádu konojedský zámek se zahradou a zámeckým kostelem. Výstavba kláštera probíhala v letech 1748–1770, přičemž hrubá stavba kostela byla dokončena v roce 1752. Konvent servitů byl zrušen dvorským dekretem Josefa II. v lednu 1786. Po odchodu posledních servitů v roce 1788 odkoupil v roce 1790 Jan Christian Swéerts-Sporck, syn zakladatele, zpět budovy konventu, které následně začal využívat jako zámek. Po jeho smrti připadlo panství v roce 1802 jeho dceři, která ho po dvou letech prodala.

V 19. století se vystřídalo na zámku několik dalších majitelů. V roce 1945 byl majitelům zámek na základě Benešových dekretů zkonfiskován. Zámek tak sloužil k různým účelům,

například zde měla Československá lidová armáda uloženkový vojenský sklad. V současné době je majitelem pan Vladimír Příbyl, který se snaží o záchranu zámeckého areálu.

Zámecký areál je v seznamu kulturních památek zapsán pod rejst. č. ÚSKP: 42332/5-2089.

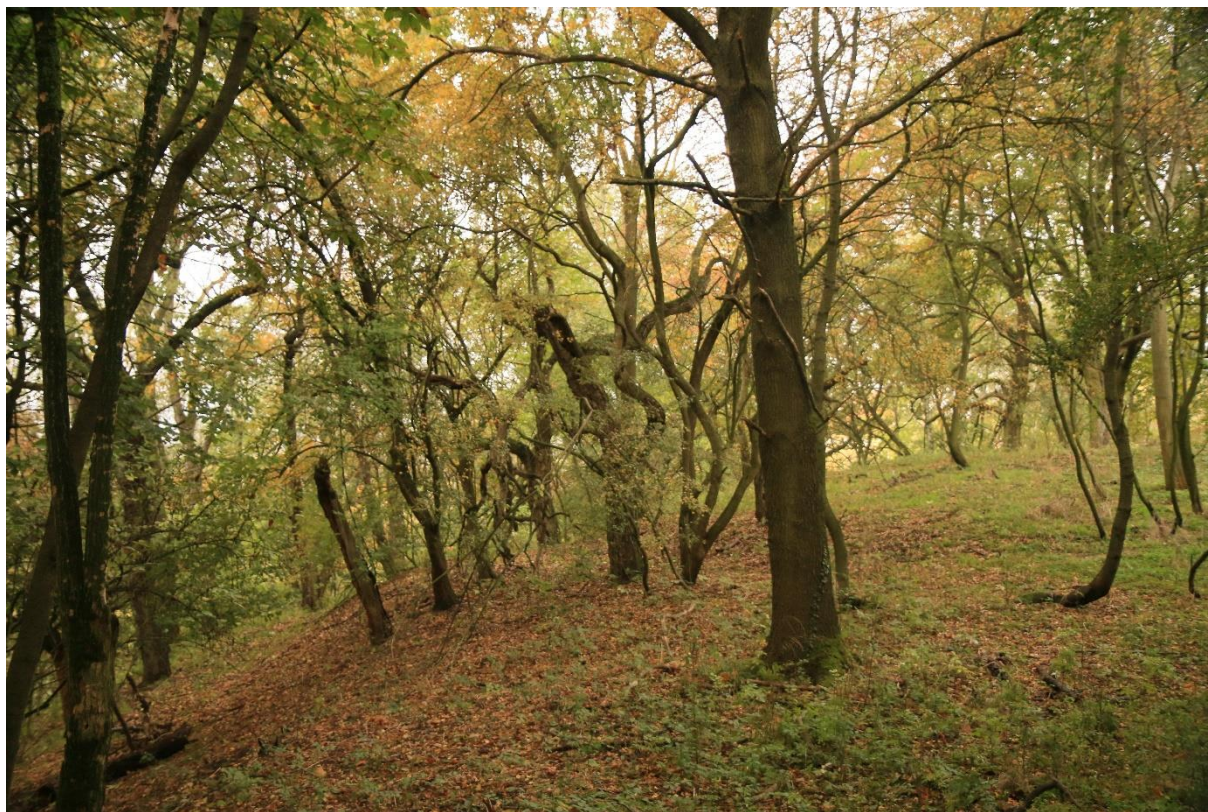
Obrázek č. 1: Konojedy, zámek, Ondřej Jungmann 2021.

ZÁMECKÁ ZAHRADA V KONOJEDECH

Zámecká zahrada v Konojedech je neobvyklým příkladem objektu krajinářské architektury, která v sobě odráží nejen vliv svých tvůrců a zároveň výrazných osobností své doby (nejprve Františka Antonína Sporcka a později Františka Karla Rudolfa Swéerts-Sporcka), ale také nám poukazuje na estetiku zahrady, která však hrála až druhořadou roli za velmi intenzivním hospodářským využíváním.

Prostorem zahrady, vymezeným kamennou ohradní zdí, protéká vodoteč, která napájí uvnitř zahrady dva rybníky. Zároveň tvoří podélnou osu celé kompozice a rozděluje celek na dvě části: východní lesní, tvořenou svahy na úpatí Dubí hory, a západní rovinatou, která poskytla prostor pro založení rozsáhlého ovocného sadu. Zajímavostí je terasovitý pahorek, který se dochoval jihovýchodně od zámku.

V zámeckém parku se vyskytují převážně autochtonní stromy, ale i stromy, které byly vysázeny z okrasných důvodů, např. červenolistý buk na zámecké terase, sloupovité topoly, topol černý, vrba bílá ad. Významným kompozičním prvkem je výsadba rondelu na terasovém pahorku z osmi jírovců maďalů. V zámecké zahradě se také nacházejí dva památné stromy, obě lípy srdčité. Dosud zde můžeme nalézt i desítky starých ovocných stromů, např. hrušně, švestky, ořešáky či třešně.

Obrázek č. 1: Staré třešně na terasovitém pahorku, Jana Kohlová 2020.

2.2 SAKRÁLNÍ PAMÁTKY

KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE V KONOJEDECH

Barokní kostel Nanebevzetí Panny Marie vznikl jako klášterní kostel nově založeného servitského konventu. Kostel vznikl mezi lety 1749–1762 a je spojen s manželi Annou Kateřinou a Františkem Swéerts-Sporckem. Stavbě předcházela starší raně barokní kostel sv. Jana z Boha postavený mezi lety 1698–1699 tehdejším majitelem panství Františkem Antonínem Šporkem.

Areál kostela je od roku 1958 kulturní památkou a je evidován pod rejst. č. ÚSKP 43557/5-2088. Kromě samotné stavby kostela zahrnuje osm soch světců, ohradní opěrnou zeď, bránu na severní straně, schodiště, terasu s opěrnou zdí, sklepy, sakristii a spojovací chodbu.

Obrázek č. 1: Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech, CDDKD 2017.

KOSTEL SV. HAVLA V BÍLÉM KOSTELCI

Kostel sv. Havla s relikty zvonice a přilehlým hřbitovem se nachází na návrší v centru vsi na místě, kde stával menší středověký kostel, který byl pro svůj špatný technický stav nahrazen novým barokním kostelem. Patronkou nového kostela, jehož stavba se uskutečnila v letech 1733 až 1734 podle plánů neznámého stavitele, se stala Anna Kateřina Swéerts-Sporck. Kostel byl vystavěn jako jednolodní s obdélnou dispozicí a jižní strana byla osazena náhrobkem Anny Dorothy Bartsch.

Po druhé světové válce došlo jen k minimálnímu dosídlení vesnice a nevyužitý kostel postupně chátral. Zhoršující se stav a zanedbanost objektu se staly lákadlem a snadným cílem pro zloděje a vandaly. Přesto se podařilo zachránit malou část mobiliáře. Technický stav kostela se nadále zhoršoval, což dokumentuje propadnutí střechy v 70. letech 20. století. Stavební posudek z roku 1976 hodnotil stav objektu jako zchátralý a bylo doporučeno zrušit památkovou ochranu a objekt zlikvidovat. Nakonec k demolici nedošlo, přesto se do dnešních dnů z kostela dochovalo pouhé torzo obvodového zdiva. Celý kostelní areál je památkově chráněn, a to již od roku 1958. V seznamu kulturních památek je veden pod rejst. č. ÚSKP 43105/5-2094.

Literatura: ZEMAN, Václav: *Bílý Kostelec, kostel sv. Havla – archivní rešerše ke stavební historii areálu*, nepublikovaný rukopis, Děčín 2012.

Obrázek č. 1: Bílý Kostelec, kostel sv. Havla. Lucie Drmolová 2021.

2.3 TECHNICKÉ A HOSPODÁŘSKÉ OBJEKTY

HORNÍ DUBIČNÁ, MLÝN Č. P. 37 (DŘÍVE Č. P. 7) – MAHL UND ÖELMÜHLE

Mlýn v Dubičné je zmiňován již v roce 1644 mezi čtyřmi vrchnostenskými mlýny konojedského panství. Nejstarším doposud zjištěným majitelem mlýna byl před rokem 1667 Christoph Heller. V pozdějších letech je v zápisech uváděn jako mlýn č. p. 7 a lisovna oleje. V roce 1843 se mlýnský areál rozkládal na třech stavebních parcelách, přičemž k usedlosti patřilo ještě deset zemědělských pozemků. V roce 1886 došlo pravděpodobně k vyhoření lisovny oleje u mlýna č. p. 7. Vzniklý požár samotný mlýn nezasáhl, ale k obnově lisovny již nedošlo. Poslední informace potvrzující funkčnost mlýna se datují do doby po druhé světové válce v roce 1947. Jediná cesta k mlýnu vede přes mostek. Mlýnice je rozdělena do dvou podlaží, přičemž se mlýnské vystrojení nedochovalo, tedy až na tři žulové mlecí kameny. Od roku 1955 již není u stávající budovy vyznačen mlýnský provoz.

Obrázek č. 1: Dubičná, mlýn č. p. 37, Ludvík Pohořalý 2020

HOSPODÁŘSKÝ DVŮR S PIVOVAREM

Hospodářský dvůr konojedského zámku vznikl kolem roku 1752 spolu s nově budovaným konventem a byl umístěn v severním předpolí této významné barokní památky. V současnosti je jedinou celistvěji dochovanou stavbou dvora chátrající bývalý pivovar, který již více než sto let neslouží svému původnímu účelu. Objekt tzv. panského domu byl zbourán, sýpka na severní straně dvora je dochována pouze v torzu. Areál panského domu s hospodářskými budovami byl od roku 1964 zapsán do seznamu státních kulturních památek. Od památkové ochrany bylo upuštěno v roce 1987 a ještě téhož roku proběhlo v areálu natáčení filmového studia Barrandov, které zkázu objektů urychlilo.

Obrázek č. 1: Pohled na část pivovaru a torzo sýpky od jihu, Monika Stará 2020.

LOM NA KÁMEN POD DUBÍ HOROU

V severozápadním úbočí Dubí hory nad obcí Konojedy se nachází bývalý lom na kámen. Půlkruhové prostranství lomu je rámováno 6-8 metrů vysokými sloupci tefritu. Kámen se zde těžil již v 19. století a definitivně byl lom opuštěn v roce 1945. Lokalita je od roku 1966 národní přírodní památkou díky bochníkové odlučnosti tefritu, která je u českých vulkanitů neobvyklým jevem.

Obrázek č. 1: Lom na kámen pod Dubí horou, Veronika Chalupová 2021.

SKLEPY V TERASE KOSTELA

Dva sklepy na východní straně jsou renesanční a náležely patrně severnímu křídlu starého zámku, který byl stržen při výstavbě servitského kostela Nanebevzetí Panny Marie (1747-1752) a konventu. Po zbourání zámku byly tyto prostory doplněny vstupními šíjemi, prolamujícími severní opěrnou zeď terasy, frázovanou mělkými nikami. Sklepy byly využity jako lednice. V roce 1832 přibyly směrem k západu další dva sklepy. Před rokem 1884 byly v souvislosti s modernizací provozu pivovaru všechny sklepy na severní straně terasy využity jako ležácké sklepy. Současně s přezděním jejich vstupů či proražením vstupů nových byla západní a střední část opěrné zdi terasy vyzděna ze strojových cihel. Tato část zdi se od roku 1945 v důsledku úplného zanedbání údržby a zatížení náletovými dřevinami postupně hroutila. Po havárii v březnu 2016 byla zahájena sanace opěrné zdi a sklepů.

Literatura: Kamil PODROUŽEK, Hana PTÁČKOVÁ, *OPD Sklepy v terase kostela Nanebevzetí Panny Marie v Konojedech, Ústí nad Labem* 2016.

Obrázek č. 1: Severní líc severní čelní zdi druhého sklepa, Kamil Podroužek 2016.

Obrázek č. 2: Výřez z kolorované pohlednice Grüss aus Konojed z roku 1903. Ve spodní části je patrná terasa se vstupy do sklepů.

HOSPODÁŘSKÝ DVŮR „GROSSER MAYERHOF“

Ve vzdálenosti 1 km západně od jádra Konojed se nachází archeologizované budovy bývalého vrchnostenského hospodářského dvora. Barokní dvůr byl vystavěn na křižovatce cest z Držovic do Konojed a z Úštěku do Bílého Kostelce, uprostřed dominikálních lánů. Tento poplužní dvůr, původně založený na robotní práci poddaných, byl vybaven hospodářskými budovami rostlinné i živočišné výroby, stájemi, maštalemi a sýpkami. Po zániku staršího vrchnostenského ovčína v sousedství zámku byl dvůr přebudován na ovčín. Parcelace okrajového lánu jeho popluží dala vzniknout chalupnické zástavbě podél cesty do Brusova, při ústí Pohorského potoka do potoka Konojedského.

Obrázek č. 1: Hospodářský dvůr Mayerhof, Roman Švec 2017.

STUDÁNKA U Č. P. 44

Upravené prameniště se nachází naproti usedlosti č. p. 44, u bývalé komunikace z Konojed do Bílého Kostelce.

Obrázek č. 1: Studánka u č. p. 44, Roman Švec 2017.

KONOJEDY, MLÝN NA STŘELNÝ PRACH (PULVERMÜHLE), Č. P. 87

Mlýn na střelný prach byl vystaven na vrchnostenském pozemku v blízkosti mlýna Kahn Mühle v roce 1724. Areál zaniklého mlýna se nachází v jihozápadní části extravilánu Konojed, 1,5 km od obce, na toku Úštěckého potoka. Součástí mlýnského areálu byly dvě od sebe vzdálené budovy, šlo o samostatně stojící mlýn u vodního toku a obytnou budovu. Součástí obytné budovy byla sušárna na střelný prach a sklad. V roce 1954 stále existovala jak obytná budova, tak i mlýnice, ale už neplnily své funkce. O rok později byla obytná budova využívána jako skladiště zemědělských potřeb. Postupné chátrání vedlo v roce 1964 k likvidaci všech budov na parcele č. 120.

Obrázek č. 1: Pulvermühle č. p. 87, torzo stupníku mlýna na střelný prach, Kamil Podroužek 2019.

KONOJEDY, MLÝN U POPLUŽNÍHO DVORA Č. P. 88 (KAHNMÜHLE, RAYMÜHLE, KONMÜHLE)

Nejstarší dohledatelná zpráva o mlýnu zvaném Kahnmühle pochází z druhé poloviny 17. století. Byl vystaven jihovýchodně od poplužního vrchnostenského dvora Grosser Mayerhof. Zaniklý areál obilního vodního mlýna a pily se nachází v jihozápadní části extravilánu 1,3 km od obce na toku Ústeckého potoka. Na mapách stabilního katastru z roku 1843 lze identifikovat usedlost, která byla tvořena obytnou a hospodářskou budovou o třech srostlých křídlech. Jejich hlavní průčelí bylo orientováno k severu do dvora. Dům získal při probíhající číselování v roce 1771 číslo popisné 88. Od roku 1798 začal být mlýn nazýván jako Raymühle. Mlýnský areál v průběhu let měnil nejen své majitelé, ale také svou podobu, kdy především docházelo k rozšíření. K roku 1946 se areál skládal ze šesti budov. Naposledy se mlýn uvádí jako funkční v roce 1947. Předpokládaný zánik provozu je mezi lety 1947–1954. Postupné chátrání celé usedlosti vedlo v roce 1964 k celkové likvidaci. V současné době se dochovaly pouhé relikty obvodových kamenných zdí, dále části náhonu, mlýnské lednice, odpadního kanálu, klenutého mostku a studny.

Obrázek č. 1: Konmühle č. p. 88, torzo dolní komory sýpky, foto Kamil Podroužek 2017

2.4 DROBNÉ PAMÁTKY

KŘÍŽ U CESTY NA ÚŠTĚK

Jedná se o kříž, který je tvořen kamenným pískovcovým podstavcem a byl patrně završen kovovým křížem s ukřižovaným J. Kristem. Kříž je dochován pouze částečně, vrcholová část chybí a na malé vyvýšenině je dochován pouze kamenný podstavec. Současná památka pochází z období okolo 2. poloviny 19. století, umístění je však historické, neboť kamenný kříž je na stejném místě zachycen již na mapě I. vojenského mapování.

Obrázek č. 1: Kříž u cesty na Úštěk, 2. polovina 19. století, Petr Hrubý 2020.

KŘÍŽ U Č. P. 67 V CENTRU OBCE

Jedná se o drobnou památku, která je tvořena pískovcovým podstavcem, na kterém byl pravděpodobně osazen litinový křicifix. Kříž se dnes nachází v předzahrádce domu č. p. 67, u odbočky cesty na Brusov. Památka je ve velmi špatném stavu, svrchní modelační vrstva je

v podstatě v celé přední části podstavce opadaná. Současná památka pochází ze závěru 2. poloviny 19. století.

Jedná se patrně o velmi staré pamětní místo, protože kříž je přibližně v tomto místě zachycen již na mapě I. vojenského mapování.

Obrázek č. 1: Kříž u č. p. 67 v centru obce, 2. polovina 19. století, Petr Hrubý 2020.

KŘÍŽ RODINY RÖSLEROVY (U BÝVALÉ CESTY K POPLUŽNÍMU DVORU)

Drobná památka je tvořena pískovcovým podstavcem, který byl završen pravděpodobně litinovým křížem s ukřižovaným Kristem. Kříž se dnes nachází u cesty v zahrádkářské kolonii,

původně se však jednalo o významnou cestu, která vedla k zaniklému poplužnímu dvoru. Na stejném místě je již na mapě I. vojenského mapování z 18. století zachycen dřevěný kříž, jedná se tedy o historické umístění, na které současné umístění kříže navazuje. Ke kříži nejsou dochovány žádné písemné prameny, nápis na soklu však dokládá, že památku nechala v roce 1900 zhotovit rodina Röslerova z č. p. 44 v Konojedech.

Obrázek č. 1: Kříž rodiny Röslerovy, 1900, Petr Hrubý 2020.

KŘÍŽ U CESTY NA BÍLÝ KOSTELEČ

Jedná se o klasickou podobu kříže z 2. poloviny 19. století, kdy je na nepříliš vysokém pískovcovém podstavci umístěn litinový krucifix. Na rozdíl od ostatních konojedských křížů se tento nachází v relativně dobrém stavu. Umístění kříže je historické, dřevěný kříž byl na tomto místě osazen již v polovině 18. století, jak zachycuje I. vojenské mapování. Tento dřevěný kříž nalezneme také v soupise křížů a soch z roku 1835 a také na mapě II. vojenského mapování. Nedlouho po dokončení II. vojenského mapování byl dřevěný kříž nahrazen současnou památkou, žádné nápisy však nejsou dochovány.

Obrázek č. 1: Kříž u cesty na Bílý Kostelec, 2. polovina 19. století, Petr Hrubý 2020.

KŘÍŽ ANNY MARIE RICHTEROVÉ (U CESTY NA BRUSOV)

Kříž se skládal z kamenného pískovcového podstavce a pravděpodobně litinového krucifixu. Vrcholový krucifix není dochován, podstavec je rozvolněn a jeho jednotlivé části jsou volně položeny na sebe. Kříž částečně navazuje svým umístěním na historické místo, dřevěný kříž byl v této lokalitě osazen již v 18. století, jak dokládá mapa I. vojenského mapování. Z neúplně čitelného nápisu a příslušných matrik lze určit, že kříž nechala postavit Anna Maria Richterová, rozená Hor, z č. p. 85 v Konojedech v roce 1867.

Obrázek č. 1: Kříž Anny Marie Richterové, 1867, Petr Hrubý 2020.

KŘÍŽ U ZÁMECKÉHO RYBNÍKA

Kříž je dochován ve zcela torzálním stavu, z původního kříže zbyla pouze zdobná hlavice a dřík podstavce. Tato torza jsou neorganizovaně složena u jihozápadní zdi zámeckého parku, nedaleko od zámeckého rybníka východním směrem. Na základě podoby architektonických článků lze kříž datovat do 2. poloviny 19. století. Lze předpokládat, že se tento kříž původně nacházel nedaleko od současného uložení, a to východním směrem. Na tomto historickém místě se v polovině 18. století nacházel dřevěný kříž, který je dobře patrný na mapě I. vojenského mapování.

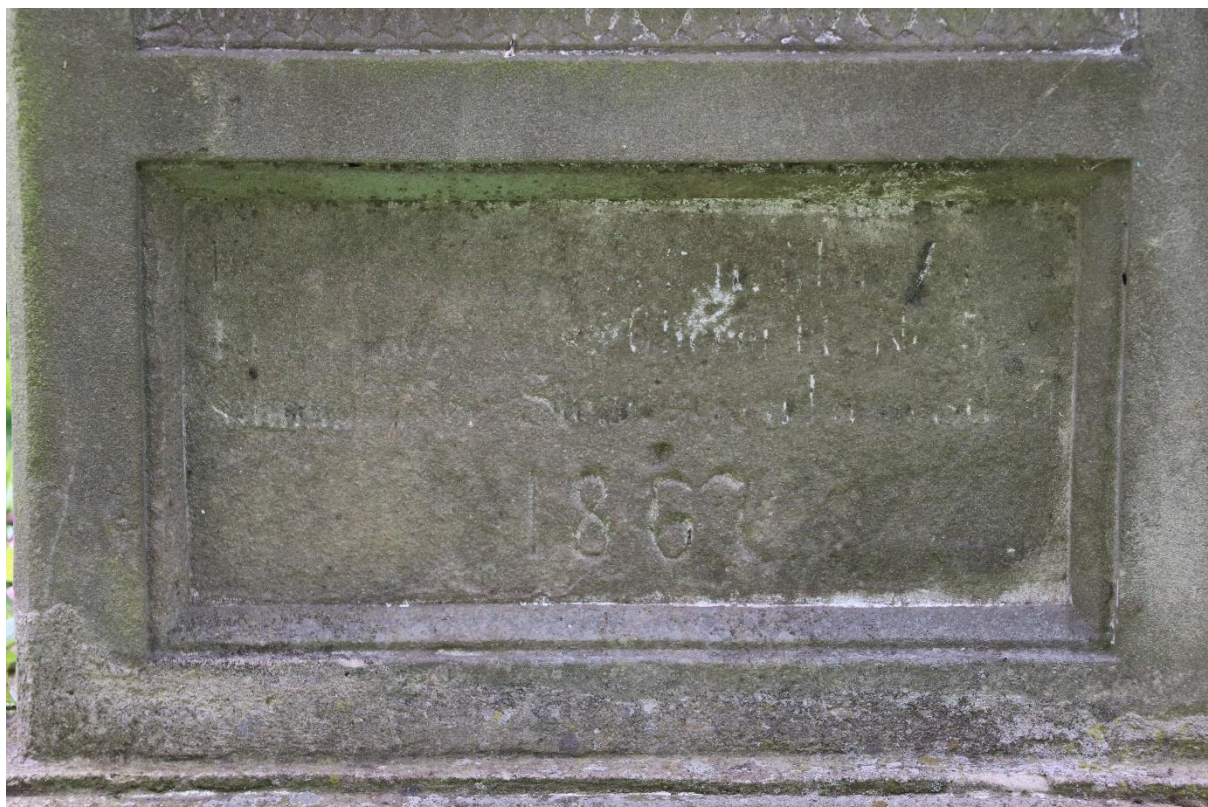
Obrázek č. 1: Torzo kříže u zámeckého rybníka, 2. polovina 19. století, Petr Hrubý 2020.

KŘÍŽ U SILNICE SEVERNĚ OD DUBIČNÉ

Jedná se o drobnou památku, která je tvořena pískovcovým podstavcem, na němž je usazen kamenný kříž. Kamenný dřív je zdobený na pohledové ploše dvěma propadlými zrcadly. Na spodním zrcadle je nápis s letopočtem 1862. Na vrcholu korunní římsy je položen nástavec, který má po stranách zrcadla ve tvaru horního půlkruhu. Na pohledové ploše je v zrcadle vyveden symbol Božího oka vyzařujícího paprsky. Kříž se nachází u silnice severně od obce Dubičná.

Obrázek č. 1: Kříž u silnice severně od Dubičné, Lucie Drmolová 2021.

Obrázek č. 2: Detail nápisu na kříži u silnice severně od Dubičné, Lucie Drmolová 2021.

DUBIČNÁ, KŘÍŽ NA NÁVSI

Na návsi v obci Dubičná se nachází drobná památka tvořená pískovcovým podstavcem, na němž je usazen kovový kříž s pozlaceným Ukřižovaným Kristem a detaily. Kamenný dřík je zdobený na pohledové ploše obdélným propadlým zrcadlem, ve kterém je usazen obraz Panny Marie s malým Kristem. V soupisu křížů a soch z roku 1835 je zachycena na stejném místě trojboká kaple s portréty sv. Prokopa, sv. Floriána a Ecce homo, které byly vyrobeny ze dřeva. Kaple ovšem zanikla patrně v průběhu 19. století.

Obrázek č. 1: Kříž na návsi v Dubičné, Lucie Drmolová 2021.

DUBIČNÁ, KŘÍŽ NA ROZCESTÍ NAPROTI DOMU Č. P. 50

Jedná se o drobnou památku, která je tvořena pískovcovým podstavcem, na němž je usazen železný kříž s ukřižovaným Kristem. V horní části kříže je páska nesoucí nápis INRI, v místě křížení vyzařují paprsky. Kříž se nachází na cestě z Dubičné do Lukova, naproti domu č. p. 50. Tento kříž je zachycen v soupise křížů a soch z roku 1835, kde se uvádí, že se nacházel na rustikální půdě.

Obrázek č. 1: Kříž na rozcestí naproti domu č. p. 50 v Dubičné, Lucie Drmolová 2021.

KAMENOSOCHAŘSKÉ PAMÁTKY KONOJED

Soubor devíti kamenných soch je reliktem špitálního kostela sv. Jana z Boha, který byl postaven v letech 1698–1699 a v polovině 18. století byl nahrazen současnou kostelní stavbou. Donátorem soch byl František Antonín Sporck (1662–1738) a zhotoveny byly dílnou tyrolského sochaře Františka Tollingera (1656–1717), který žil na sklonku 17. století v nedalekých Litoměřicích.

Schodiště vedoucí k dnes již neexistujícímu kostelu zdobily sochy sv. Anny, Panny Marie a Piety, zbývajících pět soch se nedochovalo. Socha Piety, v 19. století vztyčena u cesty do Kravař, se dnes nachází v soukromé zahradě v Konojedech. V nikách původního kostela se pravděpodobně nacházely sochy sv. Václava, sv. Víta, sv. Antonína Paduánského, sv. Jana z Boha, sv. Floriána a sv. Jana Nepomuckého, všechny jsou dnes volně rozptýleny v kostelním areálu.

Soubor soch z dílny Františka Tollingera není dílem tohoto sochaře, ve kvalitě soch jsou zřetelné rozdíly. Dílenskými pracemi jsou sochy sv. Floriána, sv. Jan Nepomuckého a sv. Jana z Boha, které jsou provedeny ze střednězrnného pískovce okrového zabarvení, pravděpodobně z lokalit nedaleko od Úštěku. Sochy, které zhotovil samotný Tollinger, jsou provedeny z jemnozrnného křemenného pískovce z okolí Ředhoště, jenž umožňuje detailnější sochařské opracování. Tollingerovy sochy z Konojed patří k nejkvalitnějším kamenosochařským dílům, která v regionu severozápadních Čech v samotném závěru 17. století vůbec vznikla.

Obrázek č. 1: Socha Panny Marie, původně ze schodiště špitálního kostela (1698–1699), Petr Hrubý 2020.

Obrázek č. 2: Socha sv. Anny, původně ze schodiště špitálního kostela (1698–1699), Petr Hrubý 2020.

Obrázek č. 3: Socha Piety, původně ze schodiště špitálního kostela (1698–1699), Petr Hrubý 2020.

Obrázek č. 4: Socha sv. Víta, původně patrně z niky hlavního průčelí špitálního kostela (1698–1699), Petr Hrubý 2020.

Obrázek č. 5: Socha sv. Václava, původně patrně z niky hlavního průčelí špitálního kostela (1698–1699), Petr Hrubý 2020.

Obrázek č. 6: Socha sv. Antonína Paduánského, původně patrně z niky hlavního průčelí špitálního kostela (1698–1699), Petr Hrubý 2020.

Obrázek č. 7: Socha sv. Jana z Boha, původně patrně z niky hlavního průčelí špitálního kostela (1698–1699), Petr Hrubý 2020.

Obrázek č. 8: Socha sv. Floriána, původně patrně z niky hlavního průčelí špitálního kostela (1698–1699), Petr Hrubý 2020.

Obrázek č. 9: Socha sv. Jana Nepomuckého, původně patrně z niky hlavního průčelí špitálního kostela, (1698–1699), Petr Hrubý 2020.

2.5 VENKOVSKÉ STAVBY

BÍLÝ KOSTELEČEK, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 26

Patrový venkovský dům obdélného půdorysu má zděné přízemí a roubené patro. Objekt se sedlovou střechou byl postaven na konci 18. století. Střecha byla nasazena tak, aby kryla zápraží před jižním průčelím. V průběhu 19. století došlo ke stavebním úpravám. Především bylo druhotně vyzděno přízemí, jak ukazují krátké valby kryjící korunu přisazené zdi. Dům byl rozšířen o místnost výminku, později byla k západní straně domu připojena kůlna. Větší a poslední opravou bylo nové zastropení chléva segmentovými valenými klenbami do ocelových válcovaných nosníků. Dům je velmi dobře zachovalým příkladem tradiční venkovské architektury s řadou autentických dobových detailů. Od roku 2020 je objekt veden v seznamu kulturních památek pod č. ÚSKP 106535.

Obrázek č. 1: Bílý Kostelec č. p. 26, Veronika Chalupová 2021.

BÍLÝ KOSTELEC, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 22

Průčelí obytné části patrového domu je vodorovně deštěno prkny, na nichž jsou v úrovni přízemí markýrovány cihly. Bednění z poslední čtvrtiny 19. století pravděpodobně zakrývá starší roubení. Objekt má svisle bedněný štít, do kterého se opírá sedlová střecha. K obytné části domu je dostavěn mladší zděný hospodářský díl. V jeho patře jsou světlé komory, v přízemí je u některých okenních otvorů dochováno kamenné ostění s uchy a kapkami. Hospodářský díl má zděné štíty, do kterých se opírá sedlová střecha. Úroveň hřebene jeho střechy překračuje úroveň hřebene obytného dílu domu. Členění a styl objektu odkazuje na sezónní zemědělskou výrobu.

Obrázek č. 1: Bílý Kostelec č. p. 22, Veronika Chalupová 2021.

BÍLÝ KOSTLEC, SÝPKA U DOMU Č. P. 22

Sýpka je patrová obdélná stavba zřejmě z 19. století. Přízemí objektu je zděné a bíle omítnuté, patro je roubené. Do bedněných štítů se opírá sedlová střecha. Objekt má pavlač s vyřezávanými sloupky a svisle bedněným zábradlím. Okna v patře mají bedněné šambrány, většinou s nadokenními a podokenními římsami. Od roku 1958 je objekt veden v seznamu kulturních památek pod č. ÚSKP 43578/5-2095.

Obrázek č. 1: Bílý Kostelec č. p. 22, Veronika Chalupová 2021.

BÍLÝ KOSTELEC, VENKOVSKÝ DŮM Č. EV. 38

Patrový venkovský dům je zakončen sedlovou střechou. Obytný díl domu má roubené přízemí a patrně též roubené patro, které v průčelí kryje vodorovné deštění. Patro je vynášeno bohatě profilovanou podstávkou. Součástí domu je také zděná patrová hospodářská část, v jejímž patře se nacházejí světlé komory sloužící při sezónní zemědělské výrobě ke skladování a k ubytování sezónních pracovníků.

Obrázek č. 1: Bílý Kostelec č. ev. 38, Veronika Chalupová 2021.

BÍLÝ KOSTELEČ, VENKOVSKÝ DŮM Č. EV. 33

Patrový venkovský dům s vyzděným přízemím a roubeným patrem má svisle bedněný štít, do kterého se opírá na levé straně spuštěná sedlová střecha. V patře předního obytného dílu domu se nacházejí dvě světelné paralelní komory. Přízemí objektu je nově vyzděné a hladce bíle omítnuté. Původně bylo i přízemí obytného dílu domu roubené.

Obrázek č. 1: Bílý Kostelec č. ev. 33, Veronika Chalupová 2021.

BÍLÝ KOSTELEC, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 16

Patrový venkovský dům má relikty sedlové střechy a zachovaný pouze jeden vyzděný štít. Patro obytné části domu je hrázděné a deštění v přízemí markýruje cihly. Patro domu vynáší podstávka. Pavlač je orientována směrem do již neexistujícího dvora. Chlévy a komory zadního hospodářského dílu domu jsou vyzděné. V současné době se objekt nachází ve velmi špatném technickém stavu.

Obrázek č. 1: Bílý Kostelec č. p. 16, Veronika Chalupová 2021.

BÍLÝ KOSTELEC, VENKOVSKÝ DŮM Č. EV. 34

Patrový venkovský dům má sedlovou střechu nasazenou na bedněné štítu. Štít nad hlavním průčelím je dvouetážový, horní etáž je bedněna klasovitě a dolní je bedněna svisle. Novodobé bednění tak zachovává patrně dělení staršího štítu. Průčelí domu v úrovni patra je vodorovně deštěné prkny. Přízemí objektu je vyzděné a hladce bílé omítnuté. Je zřejmé, že ke staršímu domu byly postupně přistavovány další části.

Obrázek č. 1: Bílý Kostelec č. ev. 34, Veronika Chalupová 2021.

DUBIČNÁ, VENKOVSKÁ USEDLOST Č. P. 1

Jádro areálu tvoří patrový dům se zděným přízemím, hrázděným patrem a sedlovou střechou. Štít má bedněnou lomenicí. V patře středního dílu je umístěna drobná vyřezávaná pavlač, která je orientována do dvora. V přízemí mají okna a dveře prostá kamenná ostění. Objekt pochází zřejmě z konce 18. století. Součástí areálu je zděná přízemní stodola. Od roku 1958 je celý areál venkovské usedlosti veden v seznamu kulturních památek pod č. ÚSKP 43300/5-2096.

Obrázek č. 1: Bílý Kostelec č. p. 1, Veronika Chalupová 2021.

DUBIČNÁ, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 34

Patrový zděný dům z lomového čediče se sedlovou střechou pochází zřejmě z počátku 1. poloviny 19. století. Přední obytný díl domu je přezděný. Vstupy do středního komunikačního dílu v přízemí mají kamenné sloupky a druhotně cihlové záklenky, na nichž byla profilace ostění vytažena ve štku. Od roku 1958 je objekt veden v seznamu kulturních památek pod č. ÚSKP 42742/5-4554.

Obrázek č. 1: Dubičná č. p. 34, Veronika Chalupová 2021.

DUBIČNÁ, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 35

Patrový poloroubený venkovský dům se sedlovou střechou a tříetážovým bedněným štítem byl postaven zřejmě v 80. letech 18. století. Dům má v přízemí roubenou světnici a roubené patro, které je vynášeno bohatě vyřezávanou podstávkou. V roubené části domu jsou okna zdobena klasicistními bedněnými suprafenestrami a mají profilované dřevěné podokenní parapety. V patře zadního dílu domu se nachází pavlač s vyřezávanou balustrádou. Od roku 1958 je objekt veden v seznamu kulturních památek pod č. ÚSKP 43247/5-4552.

Obrázek č. 1: Dubičná č. p. 35, Veronika Chalupová 2021.

DUBIČNÁ, DŮM Č. P. 18

Patrový venkovský dům má sedlovou střechu s asymetricky nasazeným bedněným štítem. Střecha byla nasazena tak, aby kryla zápraží. Zadní průčelí domu má dvouetážový štít s profilovanými lištami a křídly. Horní etáž je bedněna klasovitě a spodní etáž je svisle. Úpravu předního průčelí domu lze datovat na konec 19. století. Vrchní okna pocházejí z dob první republiky. Je zřejmé, že ke staršímu objektu byly postupně přistavovány další části domu. Fasáda objektu ve spodní části nese novou světle hnědou hladkou omítku. Boční průčelí orientované podél komunikace je v úrovni patra bíle omítnuto.

Obrázek č. 1: Dubičná č. p. 18, Veronika Chalupová 2021.

DUBIČNÁ, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 33

Patrový venkovský poloroubený dům obdélného půdorysu se zděným přízemím a roubeným patrem má sedlovou střechu. Oba jeho štíty jsou bedněné. Střední díl se obrací do dvora vtaženou dřevěnou pavlačí. Přízemí domu je bíle hladce omítnuto.

Obrázek č. 1: Dubičná č. p. 33, Veronika Chalupová 2021.

DUBIČNÁ, DŮM Č. P. 39

Patrový poloroubený dům má dvou etážový bedněný štít. Spodní etáž je bedna svisle, horní etáž klasovitě. Do štítů se se opírá sedlová střecha. Přízemí obytného předního dílu je roubené, chlévy v zadním dílu jsou zděné. Roubené patro je vynášeno profilovanou podstávkou. Součástí patra je dřevěná pavlač s profilovanými sloupky. Okna v přízemí a patře mají dřevěné profilované šambrány. Dům je v levém traktu předního dílu zděný, bíle omítaný.

Obrázek č. 1: Dubičná č. p. 39, Veronika Chalupová 2021.

DUBIČNÁ, STODOLA U Č. P. 1

Součástí usedlosti č. p. 1 je obdélná zděná přízemní stodola z lomového kamene se sedlovou střechou. Boční průčelí jsou otevřena širokými průjezdnými vraty a štěrbinovými větracími otvory po stranách. Na východním průčelí stodoly je navázán relikv zděné kolny s vjezdovými vraty. Stodola vznikla přibližně v polovině 19. století. Od roku 1958 je celý areál venkovské usedlosti veden v seznamu kulturních památek pod č. ÚSKP 43300/5-2096.

Obrázek č. 1: Dubičná stodola u č. p. 1, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 11

Patrový venkovský dům má roubené patro a světnici v levém traktu přízemí předního dílu. Štít domu s profilovanými křídly je rozdělen římsami do třech etáží. Dům má bohatě dekorovanou podstávku a pavlač. Pochází z konce 18. století a jeho mladší zděný pravý trakt je datován do roku 1867. Od roku 1958 je objekt veden v seznamu kulturních památek pod č. ÚSKP 42517/5-2093.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 11, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 27

Patrový dům obdélného půdorysu má zděné přízemí a roubené patro se vztaženou dřevěnou pavlačí. Zadní část domu je bedněná, stejně tak jsou bedněné i oba jeho štítů. Do štítů se opírá sedlová střecha. Ve střední ose hlavního průčelí je pozůstatek větracího otvoru komory. Z vymezení otvoru byly odstraněny stojky, v parapetu byly odříznuty a z překladu vypáčeny. Mladší trám roubení, vložený do otvoru, činí situaci méně čitelnou.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 27, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 31

Patrový dům má částečně roubené patro předního dílu, zbylá část domu je zděná a omítnutá hladkou bílou omítkou. Dům má sedlovou střechu s asymetricky nasazenými štíty. Jihovýchodní štít nad hlavním průčelím má profilované lišty křídel, v horní je části bedněn klasově od lišty ve středové ose, ve spodní části je svislým bedněním markýrovaná podstřešní komora. Objekt je zachycen již na indikační skice stabilního katastru z roku 1843.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 31, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 33

Patrový dům má přední díl se světnicí částečně roubený. Sokl obvodových zdí roubené světnice byla až druhotně vyzděna. Střední díl domu a výminek jsou zděné, zatímco zadní díl domu je bedněný. Roubené patro je vynášeno podstávkou s profilovanými sloupky, pásky a ližinami. Směrem do komunikace je orientovaná pavlač s bohatě vyřezávanými kuželkovými sloupky. Sedlová střecha je protažena námětkem nad zápraží.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 33, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 48

Patrový dům byl vystaven kolem roku 1825, v blízkosti objektu se nachází zděná stodola z první poloviny 19. století. Dům s třítážovým bedněným štítem má v levém traktu předního dílu roubenou světnici, v pravém zděný výminek. Zadní a střední díl domu jsou zděné. Patro nad roubenou částí vynáší bohatě profilovaná podstávka. Ta, zdobný bedněný štít a parapetní římsy oken odpovídají svým ztvárněním období pozdního baroka. Jiné prvky průčelí nesou výraz klasicistní městské architektury, kupř. bedněné nadokenní frontony okenních otvorů světnice. Od roku 1958 je objekt veden v seznamu kulturních památek pod č. ÚSKP 42978/5-4569.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 48, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 51

Patrový venkovský dům má přední díl roubený. Roubení v přízemí předního dílu domu je svisle deštěno prkny. Patro vynáší podstávka s okosenými sloupky s diamantováním. Střední a zadní díl domu jsou vyzděné a omítnuté hladkou bílou omítkou. Bedněný štít domu je orientovaný do ulice. Jižně od objektu stojí stodola, jejíž východní část je ubourána. Venkovská usedlost je zakreslena na indikační skice stabilního katastru z roku 1843.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 51, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 58

Dům se zděným přízemím a roubeným patrem s pavlačí otočenou do dvora pochází z první poloviny 19. století. Celý objekt byl přestavěn na počátku 20. století, při přestavbě došlo k částečnému vyzdění roubeného přízemí, kromě předního dílu se světnicí. Dům má sedlovou střechu s asymetricky nasazeným bedněným štítem. Objekt je znázorněn na indikační skice stabilního katastru z roku 1843. Od roku 1958 je objekt veden v seznamu kulturních památek pod č. ÚSKP 43414/5-4573.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 58, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 67

Patrový dům má sedlovou střechu s asymetricky nasazeným bedněným štítem. Štít je rozdělen profilovanou dřevěnou římsou do dvou etáží. Dolní etáž je vertikálně bedněná, bednění horní etáže se přivrací ke středové vertikální liště. Dům má zděné přízemí, zděný je celý zadní díl domu a přístavek na východní straně od světnice. Patro středního a předního dílu domu je roubené, pavlač v patře se obrací do dvora. Dům pochází z počátku 19. století, je zakreslen na indikační skice stabilního katastru z roku 1843. Od roku 1958 je veden v seznamu kulturních památek pod č. 43169/5-4572.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 67, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 68

Zděný patrový dům má obdélný půdorys. Hřeben sedlové střechy prolamuje zděný komín. Průčelí jsou omítnuta šedou hladkou omítkou, okenní otvory jsou lemovány bílými šambránami. Štít je bedněný, spodní etáž štítu markýruje roubení, horní etáž je svisle bedněná. V pravé části východního průčelí se nachází vjezd se segmentovým záklenkem a dvoukřídlými vraty.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 68, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 7

Patrový dům nese klasicistní prvky a pochází z roku 1831. Objekt má polovalbovou střechu s pásovými vikýři v severní i jižní valbě. V hlavním průčelí jsou odsazená konvexní nároží zvýrazněna lizénami, ve spodní etáži bosovanými. V jižním průčelí je situován vstup, v jeho ostění se zdůrazněným středovým klenákem se nachází cechovní symboly pekařů. K usedlosti náleží hospodářská zástavba lemující jižní stranu dvora, která nese podobné architektonické prvky jako sledovaný obytný venkovský dům. Od roku 1958 je objekt veden v seznamu kulturních památek pod č. ÚSKP 43032/5-2091 a dokládá významné postavení mistra cechu i uplatňování prvků městské architektury ve venkovském prostředí.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 7, Lucie Drmolová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 73

Patrový dům se zděným přízemím a roubeným patrem v předním a středním dílu má sedlovou střechu. Zadní díl obsadila zděná stodola. V přízemí předního dílu bylo roubení nahrazeno zděnou konstrukcí s bílou hladkou omítkou, dochovala se však podstávka vynášející roubené patro. Střední díl má v jižním průčelí zděný rizalit s bílou hladkou omítkou, rizalit nese dřevěnou pavlač. Do severního průčelí předního dílu se promítá mladší hospodářský přístavek s nakládacím otvorem ve štítu jeho podstřeší. Objekt je zaznamenán na indikační skice stabilního katastru z roku 1843, obrys ale zakreslením neodpovídá aktuálnímu stavu.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 73, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 79

Roubený patrový dům s podstávkou má bedněné štíty. Zadní díl domu je zděný a nese dřevěnou pavlač. V prvním patře mají okna profilovanou nadokenní římsu a bankál. Dům má sedlovou střechu, na kterou navazuje pultová střecha nad dřevěnou přístavbou ve východním průčelí. Dům je zakreslený na indikační skice stabilního katastru z roku 1843, prvky domu odpovídají době vzniku v první polovině 19. století. Od roku 1958 je objekt veden v seznamu kulturních památek pod č. 43646/5-4570.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 79, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 8

Patrový dům se zděným přízemím má přední a střední díl patra roubený v kožichu, zadní díl domu je zděný celý. Objekt má sedlovou střechu s polovalbou nad zadním průčelím, krov je dvouetážový. Jižní štít je pokryt skládanou břidlicí, která tvoří výseče jednotlivých koutů etáží, a eternitovými šablonami v cihlovém a šedém odstínu. Severní štít je zděný. Do západního průčelí vystupuje ve středním dílu mělký rizalit, který nese dřevěnou pavlač. Obytný dům je zakreslen již na indikační skice stabilního katastru z roku 1843.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 8, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 82

Roubený venkovský dům má sedlovou střechu a asymetricky nasazený bedněný štít s motivem komory, markýrované svislým bedněním. Dům má podstávku, která vynáší roubené patro. Do jižního průčelí se promítá zděná přístavba. Okenní otvory v předním dílu jsou lemované šambránou, která vynáší trojúhelné frontony s motivem váz, v roubené druhé etáži jsou okenní otvory lemovány šambránou s rozeklanými frontony. Tyto klasicistní okenní rámy mohou datovat dům nejpozději do počátku 19. století. Strohá zděná přístavba odpovídá druhé polovině 19. století. Objekt je zakreslen na indikační skice stabilního katastru k roku 1843. Od roku 1958 je dům veden v seznamu kulturních památek pod č. 42706/5-4571.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 82, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 92

Patrový dům má sedlovou střechu, jižní štít je bedněný. Patro středního a jižního dílu jsou roubené, kryté horizontálním deštěním. Do západního průčelí vystupuje z patra středního dílu dřevěná pavlač. Přízemí a severní díl domu jsou zděné. Objekt je zakreslen na indikační skice stabilního katastru z roku 1843.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 92, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, SELSKÉ STAVENÍ Č. P. 99

Hrázděný patrový dům má sedlovou střechu, štíty jsou svisle bedněné. Přední jižní díl má roubené přízemí s profilovanou podstávkou v průčelí. Patro je hrázděné. Do předního dílu vystupuje druhotně přistavěný zděný výminek. Hrázděná i roubená část pochází zřejmě z počátku 19. století, zděný výminek z první poloviny 19. století. Od roku 1958 je objekt veden v seznamu kulturních památek pod č. 42656/5-4574.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 99, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, CHMELOVÁ STODŮLKA U Č. P. 67

Stodola leží jihozápadně od venkovského domu č. p. 67, má sedlovou střechu, na jejíž severní části jsou umístěny ve dvou řadách pásové vikýře. Objekt sloužil v minulosti k sušení chmele, a je tak cenným dokladem zpracování chmele v obci.

Obrázek č. 1: Konojedy, stodola u č. p. 67, Veronika Chalupová 2021.

KONOJEDY, VENKOVSKÝ DŮM Č. P. 44

Patrový venkovský dům se zděným přízemím a roubeným patrem má nad hlavním průčelím svisle bedněný štít, do kterého se opírá sedlová střecha. Přízemí domu je nově vyzdění a hladce bíle omítnuté. Naproti usedlosti se nachází upravený pramen při starší komunikaci mezi Konojedy a Bílým Kostelcem.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 44, Lucie Drmolová 2021.

KONOJEDY, STODOLA U Č. P. 8

Stodola náležící k venkovskému domu č. p. 8 je umístěna jihovýchodně od objektu přes komunikaci. Stodola má sedlovou střechu pokrytou pálenou střešní krytinou typu bobrovka, na západní straně střechy jsou umístěna dvě volská oka. V podstřeší objektu se v minulosti sušil chmel, je to cenný doklad historie chmelařství v obci.

Obrázek č. 1: Konojedy, stodola u č. p. 8, Veronika Chalupová 2021.

POHORSKO, DŮM Č. EV. 4

Patrový venkovský dům má zděné přízemí bíle hladce omítnuté. Oba dva jeho štíty jsou svisle bedněné. Do štítů se opírá sedlová střecha. Součástí objektu jsou zděné klasicistní chlévy z konce 80. let 18. století. V chlévech je patrná stlačená placková klenba opřená do pasů vynášených sloupy.

Obrázek č. 1: Pohorsko č. ev. 4, Veronika Chalupová 2021.

TANEČNÍ SÁL

Patrový zděný objekt na p. č. 123/2 má obdélný půdorys s vystupujícím rizalitem u severního nároží a mělkým rizalitem v jihozápadním průčelí. Do jihovýchodního průčelí se obrací přízemní část krytá pultovou střechou. Objekt má valbovou střechu, severní rizalit má střechu sedlovou. Omítka v přízemí je hladká starorůžová, v patře je hrubá okrová. Přízemí je od patra děleno mezipatrovou římsou, průčelí je zakončeno profilovanou korunní římsou. V přízemí se nachází druhotně zazděné otvory, v některých případech s půlkruhovými záklenky. V patře jsou umístěna sdružená okna. Historizující objekt nese prvky novorománského slohu.

Obrázek č. 1: Konojedy, bývalý taneční sál, Veronika Chalupová 2021

KONOJEDY, DŮM Č. P. 109

Zděný patrový objekt má valbovou střechu s pásovými vikýři. V západním průčelí se nachází mělký rizalit vrcholící trojúhelným frontonem s trojicí půlkruhových sdružených oken. Průčelí jsou členěná mezipatrovou římsou a vrcholí profilovanou korunní římsou. Objekt v minulosti sloužil jako hostinec. Dnešní stavba tedy stojí na místě staršího objektu, zakresleného na indikační skice stabilního katastru v roce 1843. Architektonickými prvky se objekt hlásí k pozdně klasicistnímu stylu.

Obrázek č. 1: Konojedy č. p. 109, Veronika Chalupová 2021.

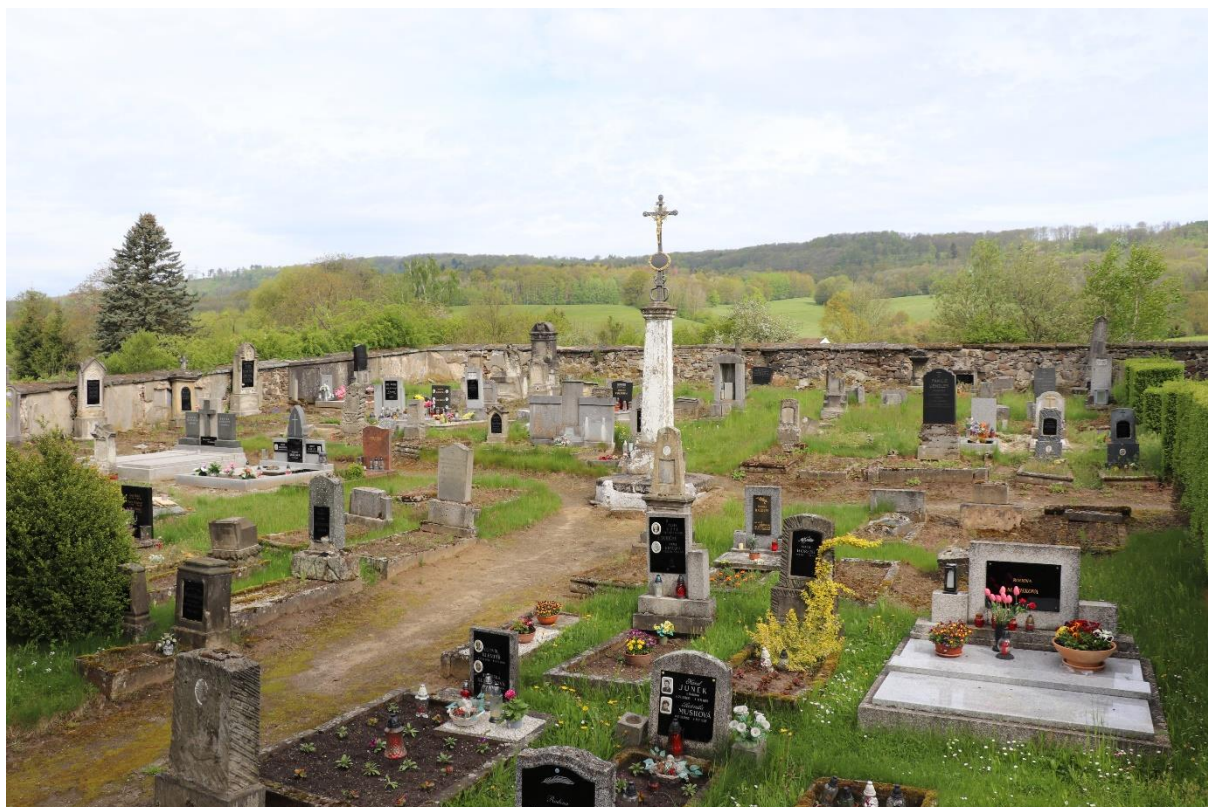
2.6 HŘBITOV

KONOJEDY, HŘBITOV

Konojedský hřbitov se nachází na vyvýšeném okraji obce, byl zřízen v roce 1787 za správy hraběte Jana Kristiána Swéerts-Sporcka. Rodovou hrobkou Swéerts-Sporcků se nemohl stát konojedský konventní chrám, neboť josefínské reformy mimo jiné zakazovaly pohřbívání v kostelních interiérech. Proto na konojedském hřbitově našla poslední odpočinek snacha hraběte Rosina Swéerts-Sporck rozená Krakovská z Kolovrat, dále také jeho manželka Terezie, rozená Kounicová. Poslední odpočinek zde našel i samotný hrabě Jan Kristián. Obě pohřbené ženy jsou připomínány deskou, která je zasazená do hřbitovní zdi. Tím byla založena nová tradice v pohřbívání dalších majitelů konojedského panství na místním hřbitově, například má zde náhrobek Vincenc Petr Wiedersperg z Wiedersperu, Anana Mayerová a Josef Mayer.

Obrázek č. 1: Brána a zeď u hřbitova v Konojedech, Lucie Drmolová 2021.

Obrázek č. 2: Konojedy, hřbitov, Lucie Drmolová 2021.